

102
2026/3

irodalom - művészet

PLS

TARTALOM

Talamon 60

Z. Németh István: <i>Esők tengere</i> (vers)	3
Tóth László: <i>Aki szüntelen kimosolygott az írásaiból</i> (esszé)	6
Fellinger Károly: <i>Gályák Imbrium tengerén</i> (esszé)	10
Petrik Viktória: „...tehetetlenül, akár egy álomban, várom, mi következik...” – Talamon Alfonz Az álomkereskedő utazásai c. novelláskötetéről (tanulmány)	13

Koncsol 90

Hodossy Gyula: <i>A hitnélküliség tagadása</i> (vers)	17
Petőcz András: <i>Ki kiabál ki?</i> (vers)	19
Filep Tamás Gusztáv: <i>Utószó egy zárshóhoz</i> (esszé)	20

Csáky 70

Csáky Pál: <i>Hangok a pusztából</i> (novella)	24
Nagy Erika: <i>Ezek vagyunk: megismételhetetlen érték</i> (interjú)	27
Tamási Orosz János: „...hirdetni az ég felé törő hitet...” (recenzió)	35

Fiala 70

Fiala Ilona: <i>Klotild néni</i> (novella)	44
Neszméri Tünde: <i>Fiala Ilona jubilál</i> (köszöntő)	50
Fekete Tünde: „Most állj meg, pillanat, most annyira jó!” – Fiala Ilona: Hipp-hopp az élet c. kötetéről (recenzió)	54

Szépírá

Balázs F. Attila: <i>genesis, Ballada a csillogó hóról és a nőről</i> (versek)	56
--	----

Parragi Eszter: <i>Atyja költözéséről</i> (vers)	58
Farkas Arnold Levente: <i>A nyelv az nem, Rövid mondat, Az erkély, Wittgenstein</i> (versek)	60
Abafáy-Deák Csillag: <i>Száritott virág</i> (novella)	63
Viola Szandra: <i>Amikor, Kr. u. 2074, Eljövétel</i> (versek)	66
Bíró József: +/- (versek)	68
Török Nándor: <i>Fortissimo, A fagyöngy, A tegnapi esély</i> (versek)	70
Szedes Réka: <i>Misztikum, mostok, Nem tengerész az</i> (versek)	73
Sajtos Orsi: <i>Oda nem illő tárgyak</i> (vers)	75

Könyvek között

Halmi Tamás: <i>A néma angyal tenyerében</i> (Balázs F. Attila: <i>Minimál</i>)	76
Liszka József: <i>Bocsánat, ha zavarok... – Békaperspektívából (ráadásul szubjektíven) Madaras László könyvéről</i>	79
Lecso Bence: <i>Milyen is a felvidéki fantasztikum?</i>	84
Hogya György: <i>Flâneur tükörrel</i>	87

Küszöb

Sereš Rebeka: <i>Egy hazudós mese</i> (vers)	91
Burik Ábrahám Zsuzsa: <i>Álom, Fagypon</i> alatt (versek)	93
Kurcz Kristián: <i>Gazdaságtan? Inkább gazdasági túlélőshow</i> (humoreszk)	95

Műterem

Szabó Bodó Renáta: <i>Kovács Csonga Anikó művészetének rétegei</i>	97
--	----

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei	99
--	----

Lapszámunk szerzői	100
--------------------------	-----

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

Székelyhidi Zsolt, Oláh András, Németh István Péter, Janáky Marianna, Marczinka Csaba, Gágyor Péter, Fellingner Károly, Tüske László, Törő István, Taizs Gergő, Zsirai László versei – Aich Péter, Bene Zoltán, Bíró Szabolcs, Jezsó Ákos, Pámer Gábor novellái – Vasi Szabó János *Idealizmus, etika, kegyetlenség (és macskák) a jövő emberiségének eszköztárában, avagy a Cordwainer Smith kirakós* c. esszéje – Erni-Szakács Szilárd *A nyelvújító lírikus*, Kovács András Ferenc *költői világa* c. esszéje – Csáky Pál recenziója Jezsó Ákos *Éjfélre kialszanak a lángok* c. kötetétől – Fekete Tünde: *A lebegés poétikája* – Viola Szandra *Két világ közt alszik* c. kötetéről – Rásó Attila: *Ízletes igazság - könyvajánló* M. Kovács Melinda Istennek nem számítanak a részletek című novelláskötetéhez

A lap elérhető a következő helyszíneken:

Budapest: Írók Boltja, Andrásy út 45.

Dunaszerdahely: Molnár Könyv, Vámbéry tér 14/55

Dunaszerdahely: NFG Klub, Bartók B. korzó 788/1

Érsekújvár: Kultúra Könyvesbolt, Mihály bástya 4.

Fülek: Városi könyvtár, Fő u. 14.

Galánta: Molnár Könyv, Fő u. 918/2

Ipolyság: Litera Könyvesbolt, Janko Král' utca 46/27

Kassa: Rovás Művészetek Háza, Kmeťova 34.

Királyhelmece: Bodrogházi Magyar Közösség Háza, Fő utca 787/87

Királyhelmece: Regionális könyvtár, Fő utca 72.

Komárom: Diderot Könyvesbolt, Lúdpiac tér 4810.

Nagykapos: Magyar Közösségi Ház, Csepely 64.

Pozsony: ArtForum, Kozia 611/20

Vágsellye: Molnár Könyv, Dolná 524/1

Zselíz: Magyar Ház, Schubert u. 26.

**18. évfolyam / ročník, 3. szám / číslo 3
(június / jún)**

Felelős kiadó / Zodpovedný vydavateľ:

Hodossy Gyula

Főszerkesztő / Šéfredaktor: **Kovács Balázs**

(szerkesztoseg.opus@gmail.com)

Főmunkatárs / Hlavný spolupracovník:

Tamási Orosz János

Vezető szerkesztő / Hlavný editor: **Angyal Sándor**

(angyal.opus@gmail.com)

Szerkesztő, olvasószerkesztő / Redaktor, korektúra:

Petrik Viktória (petrik.viktoria.opus@gmail.com)

Tanácsadó testület / Poradný zbor:

Balázs F. Attila, Hoga György, Lackfi János

Tördelés és nyomdai előkészítés / Sadzba

a predtlačová príprava: **Rácz Éva**

Szerkesztőség / Redakcia: Duna Palota,

Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901 Dunajská Streda

Nyomta / Tlač: **PRESS GROUP, s.r.o.,**

Banská Bystrica

Megjelent 2026 júniusában 700 példányban. / Vyšlo

v júni 2026. Nákład 700 ks. Regisztrációs szám /

Registračné číslo: EV 5895/20. ISSN: 1338-0265

Kiadó / Vydavateľ: Szlovákiai Magyar Írók Társasága
/ Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku.

Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská
Streda. IČO 30806372

www.opus-folyoirat.sk

www.szmit.sk

www.facebook.com/Opus.irodalmi.folyoirat

Ingyenes / Nepredajné

i r o d a l m - m ű v é s z e t

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága

Tel: +421/911 239 479

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja támogatásával
– Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

Esők tengere

(60 sor Talamon Alfonznak)

I.

ma este becsöngetett hozzám GL úr,
KV-val éppen konyakoztunk, ne nyisd ki, mondta Kurt,
az írókkal vigyázni kell, veszélyesek, mint kutyát sétáltatni
ködben, különben meg kár, hogy véges ez a fránya öröklét,
– engedd be, hátha fontos hírt hozott odaátról –,
úgyis jön a behívóparancs az újabb megtestesülésre,
te meg ott állsz a rongyos állomásfőnöki egyenruhában, ez
már az ötös számú vágóhidad lesz, röhögik a párkák,
bújj legújabb anyád ölébe, ha jót akarsz, nem véd meg
a szent szavak csonttá vert hadserege, miként az olvasók
szemének csarnokvize sem attól, hogy válladra tegyék
a porszemet, amiből egy újabb vérvörös obeliszk virágzik.
úgy fogyott a konyak, mint az ateisták száma hajótöréskor,
Kurt mosolygott a bajsza alatt, GL még mindig csöngetett.

II.

ma olyan elegánsan késtem le a vonatot, hogy
a vasutas eltörte lapátját, s felajánlotta, elvisz kocsival,
nem messze parkol, koszos kis moszkvics, de jó a dudája.
mint az őrült nyomta a gázt, meg sem kérdezve, merre
is mennék. egy tóparton álltunk meg cigarettázni,
semmi kis dolgokról kérdezett, aztán valaki visszatekerte
a filmet. ott meg a vonat nem akart megérkezni,
álltam a peronon hónom alatt füzettel, szénceruzával,
a vasutas meg sem ismert, valamit odabökött idegen
nyelven, borókapálinka illata szállt, a sín párok
a végtelenben találkoztak, egymásba bolondultak, én meg
a fapadon ülve néztem, hogy úszik el a nincs remény

III.

lelökik a novelláskötetek egymást a polcról,
mintha bármit is számítana, végül melyik marad állva.
a szépen kifésült mondatok orvul visszakunkorodnak,
nincs egy biztos pont, amelyik megállítaná őket.

KV kér egy pirítóst, nem éppen bajnokok reggelije,
mondja. ó, te szomorú humanista élre vasalt pizsamában!
GL vajon mit akarhatott? amikor dió terem a cseresznyefán,
tudd, közel az idő. a kedvenc íróm vagy, Fonzi, mondja Kurt.

ha megharagszik rád egy elbeszélés, eltakarja utolsó mondatát,
átüt az utószó ködfátyolán a szerkesztő vére. az imára
kulcsolt zárójelekből valami túlvilági fény szivárog, és te
virágcserepet rendelsz a megüresedett könyvespolcra

IV.

bárcsak hétfő lenne, pedig mindig nagyon utáltam, mélázik
Kurt, de itt folyton április 11. van és este. amit csillagnak hiszel,
egy angyal zseblámpával, amint egy alsóbb dimenzióból
hazatér. de legalább ne biciklivel járnának, az istenért!

BH néha eljön, olyankor galambokat etet, a sörre rá se néz.
amikor jó kedve van, azzal kecsegtet, hogy megtanít
párbeszédet írni. aztán, mintha sose lett volna itt, nyoma vész.
egy csomó kézirat marad utána, olvashatatlan, átázott sorok.

én egyszer nyúltam a toll után, akkor is sós pálcikává változott.
így megy ez, nyugtázza Kurt. ha visszamegyek, vallást alapítok,
és a próféta beszél majd belőlem. új hazát, new hont, you know,
a talpmasszázs kötelező lesz. de GL vajon mit akarhatott?

V.

a közelben van egy folyó, kap még egy esélyt, aki belegázol.
persze nem tudja, hogy kapott még egy esélyt, mert közben mindent
elfelejt. KV egy kávéért kér, hosszasan keveri, végül nem issza meg.
valakit mindig meg kell mentenünk, de nem kapunk róla fotót.

egy Trianon előtti kocsmában vár vagy Imbrium tengerén?
GL most hirtelen benyit, ám elfelejtette, miért jött. na tessék,
kezdődik, tárja szét karját Kurt, és körülnéz, mit vigyen magával,
de nem hozott semmit, vagy ha igen, szertefoszlott rég. a szemembe

néz, még utoljára, s mintha egy apró könnycsepp moccanja
az övében huncutul. magunkat indulunk megmenteni, fiam.

Kovács Csongor Anikó: Ne állj meg!

Aki szüntelen *kimosolygott* az írásaiból

*Samuel Borkopfnak, Talamon Alfonz meg nem élt
hatvanadik születésnapjára*

1

Az 1966-ban született Talamon Alfonz (szinte) kamaszként lépett az irodalomba, hiszen még csak érettségi előtt álló gimnazista, amikor 1984-ben, a pozsonyi *Irodalmi Szemlében* Grendel Lajos egyszerre két novellájával is, a *Délután*nal és *A rovarok pusztulásával* bemutatta őt. Kiemelve, hogy felfedeztette „milyen jól tudja, hol kell a több szálon futó történet fonalát elejteni, majd újra felvenni, mekkora a motívumok teherbírása, s a szövegösszefüggés melyik metszőpontjában fedik fel valódi jelentésüket”, továbbá „milyen biztonsággal csúsztatja át történetét az elbeszélői jelen időből a múltba, majd vissza, egy-egy félmondatral milyen okosan tud reflektálni elbeszélései anyagára, miképpen tud egyetlen jelzővel helyzeteket és szereplőket jellemezni, hogyan tud egy-egy telibe találni hasonlaltal nem csak hangulatot teremteni, hanem filozófiát is becsempészni történeteibe”. Talamonnak azonban mégsem ezek voltak az első megjelent munkái, hiszen már két évvel korábban, 1982-ben, tizenhat évesen napvilágot látott két írása a Galántai járás fiatal, pályakezdő alkotóinak *Antológiájában* (ugyanis a kiadvány szerénykedő címe is ez volt), majd a következő évben egy újabb, mi több, a szintén pozsonyi *Nő* 1982-ben meghirdetett diákalkotói pályázatán is dícséretben részesült. A pályakezdő csehszlovákiai magyar alkotók 1986-as, *Próbaút* antológiájának pedig húszévesen már ő az egyik legerősebb tehetsége, de nem sokat kellett várni 1988-as első novelláskötetére, *A képzelet szertartásaira* sem. Ha viszont tizenhat-tizenhét éves kori írásait, az *Antológia*-beli *Űrkutatást* vagy *A vadászatot* nézzük, elmondható, hogy a (nagy)kamasz Talamon Alfonznak szinte nem volt írói kamaszkora, hiszen már legelső mozdulataival – noha azok még kisebb-nagyobb nyelvi-stiláris szerkesztői beavatkozásokat is igényeltek – máig érvényesnek tekinthető, egyedi látásmódú írásokat tett az asztalra. Ugyanekkor amit még 1984-ben Grendel Lajos az *Irodalmi Szemlében* megállapított róla, az, szögezhetjük most le, végig érvényes írónk korai halála miatt torzóban maradt, ám így is a teljesség felé mutató életművére. Mi több, hasonlóképpen vélekedett Elek Tibor is Talamon *Próbaút*-ban szereplő két novellájával kapcsolatban: „Szinte mindent tud már, ami a nagy íróvá váláshoz szükséges.” De még mindig csak huszonkét éves, amikor első kötete, *A képzelet szertartásai* kapcsán a korabeli magyar

irodalomkritika nem kisebb tekintélyének, Domokos Mátyásnak a figyelmét is felkeltette, aki szerint annak írója „a modern próza sokféle fekvésében tud ugyan beszélni, de mindig csak arról beszél, amit neki kell mondania”.

Talamon indulása tehát, lehet mondani, páratlannak számított az 1980-as évek kortárs magyar – és nem csupán csehszlovákiai magyar – irodalmában, s ezt igazolta további két kötete, a *Gályák Imbrium tengerén* (1992) és *Az álomkereskedő utazásai* (1995) egyöntetűen elismerő fogadtatása is. De a szóban forgó esztendő utolsó hónapjaiban megjelenő ez utóbbiét lényegében már nem érthette meg, hiszen egy 1996. februári súlyos közúti balesete után kómába esett, melyből szeptemberben bekövetkező haláláig már nem tért magához. Így a külön szerzői névvel illetett, s csak a halála után fellelt *Samuel Borkopf: Barátaimnak egy Trianon előtti kocsmából* című regényét sem tudta befejezni, mely azonban töredékes voltában – és a befejezetlenségéből adódó tisztázatlanságokkal együtt – is az életmű csúcspontjának, illetve az 1990-es évek magyar prózája figyelemreméltó kísérletének mondható.

2

Írónk pályája, elbeszélő- és regényművészete Jorge Luis Borges és az 1960–1970-es évek latin-amerikai prózájának mágikus realizmusa, valamint egyfajta közép-európai, karkai létszorongatottság ihletésére indult. Később viszont, pályája idő előtti végén, a *Samuel Borkopf: Barátaimnak...* burleszkbe hajlón humoros-gunyoros történetdarabjai hangolása már a mesélő-anekdotázó Krúdyt, illetve az egykor-volt Monarchia kedélyvilágát is festő Hašeket vagy Hrabalt is megidézheti számunkra, ami olyanféle prózapoétikai távlatokat is ígért pályáján, melyek korai halála miatt már nem teljeshedhettek ki. Tény viszont, hogy már egészen fiatalon egy olyan sokféle nyitott és sok irányból építkező, időszemléletében is mozgalmasan sajátos világot és árnyalataiban is színes és gazdag nyelvet sikerült teremtenie, melyek teljes mértékben feledtethetik olvasójával ezeket a (távoli) hatásokat. Írásai zömét álom és ébrenlét, valóság és képzelet szüntelen egybejátszatása, jelenlét és távollét pozíciójának váltogatása működteti méltánylandó poétikai változatossággal, melyekben minden egy, a maga konkrétságában megragadhatatlan, amorf világban történik, minden egy határhelyzet, határ-lét dimenzióit rajzolja ki. Talamon epikai (epikai?) világában a konkrét, valóságos történetek tere beszűkül, a világ az emberi belső kivetüléseként, írásbeli megképződéseként jelenik meg.

A *Samuel Borkopf: Barátaimnak...* tulajdonképpen pikareszk regény (noha recepciója legkevésbé sem egységes a műfaji meghatározását illetően, melynek tételezése a mű egymástól eltérő olvasatainak függvényében alakul), mely könnyed hangvétele, könnyedén futó mondatai ellenére alapvető lételméleti kérdéseket (például: megszabadíthat-e bennünket a mesélés, az emlékezés, az ábrándozás a lét gyötrelmeitől), történetbölcséleti meghatározottságokat foglal magában. Talamon azáltal, hogy regénye élén szerzőként nevezi meg történeteinek (el)me-

sélőjét: Samuel Borkopfot, művét egyúttal el is távolítja magától, illetve saját szerzőségét idézőjelek közé helyezi, érzékelhető távolságot teremtve ezzel saját maga és történetmesélője között, bejátszva így a közte és hőse közti fiktív teret is. Művének kiindulópontja a lehető legegyszerűbb: az életútja végére érkezett Samuel Borkopf egyedül, magányosan üldögél kocsmájában, ahol sorra megidézi a hajdan-volt időket, egykori barátait, felelevenítve közös történeteiket. Így a szöveg két, egymástól jól elkülöníthető cselekményszintet jelöl ki: az egyik helyszíne a valóságos kocsmá tere, mely az elmúlt idő *újraélésének* ad terepet, a másik pedig az emlékező Borkopf tudata, melyben újraélednek, újrajátszódnak a barátaival egykor megélték. (Jut eszembe, vajon Talamon e művének elemzői összefüggésbe hozták-e már a történetmesélő nevét a 'Bohrkopf' német szó jelentésével, a „fűrőfejjel”, ami így jelképes jelentést is kap ezáltal?) A regény(töredék) voltaképpen az eltűnt idő helyreállítására, a narráció általi újrakonstruálására, s ezzel együtt egy megbomlott kollektív identitás – egy szétszéledt baráti közösség mese útján történő – újraszervezésére tesz kísérletet. A *Samuel Borkopf: Barátaimnak...*-ban a képzeletbeli jelen háttérében valóságos történelmi események, helyek, helyzetek és figurák tűnnek fel mint annak nélkülözhetetlen részei, felvetve egyúttal a történet újramondhatóságának, a történelem újraírásának kérdését is. A műfajilag kettős – mind a novella, mind a regény felőli – olvasatot kínáló, gazdagon rétegzett regény(töredék) cselekmény- és tapasztalati világát úgy építi a történelem (s a történelmi idő), hogy mesélője és alakjai tulajdonképpen kívül maradnak rajta, azaz, úgymond, nem vesznek részt benne. S bár Trianon a műben vízvázlasztóként szerepel, mégsem történelmi értelemben, hanem a mesélő, Samuel Borkopf személyes életének sarokpontjaként, melyet maga mögött hagyva idézi fel megelőző életszakaszait.

Az életmű „lezárulása mellett érvelni” – mint Talamonról írt jelentős tanulmányában H. Nagy Péter is megjegyzi –, az író időelőtti halála ellenére, mégis teljes „naivitás” volna, hiszen az értelmezés távlatai újabb és újabb dimenziókba helyezhetik és jeleníthetik meg azt, amit annak utóélete is igazol. Másképpen, s ezen belül, Talamon e lezáratlanul maradt művének *befejezésén* például akár annak olvasói is tovább *dolgozhatnak...* De a mű hatástörténetéhez tartozik például Talamon „évjáratos” nemzedéktársa, Hajtman Béla *Szivarfüstben* című, az írónk művéből ismert Béla von Goffa nevéen közzétett *Samuel Borkopf: Barátaimnak...*-parafrázisa is, mely ihletésében ugyan kapcsolódik hozzá, lényegében azonban különálló világot teremt vele.

S hogy Talamon ez utolsó műve végül is befejezetlen(ül) maradt? Hiszen az így, töredék voltában is egésznek és egészként hat, s noha nem tudni, hogy írónk szándékai szerint végül is hova futtatta volna ki, ha lett volna módja és ideje befejezni, az így, befejezetlenül is *remekmű*ként ható, egyértelműen *remek művet...*

Összefoglalva, írónk szövegfolyamai, egymástól távoli valóság- és történetelemeket egybekapcsoló zsúfolt, telített – a kortárs magyar irodalomból Krasznahorkai Lászlót vagy Fábrián Lászlót idéző – hosszúmondatai, *mondat-*

művei nemcsak ritka stiláris remeklések, hanem külön-külön is szinte regényi „cselekmény”, bonyodalom, ismeret, vonatkozás, műveltségélmény hordozói. Az író *végtelenített* monológjai, a „jelen nem lévővel” vagy nem is létezővel folytatott párbeszédei pedig mintha magát a *nyelvet* (is) mondanák, ugyanis mindegyik mondatában érezni a szerző végtelen felszabadultságát, és érzékelni, ahogy mindegyre *kimosolyog* írásából, miközben annak szövege is *örömet* leli abban (l. R. Barthes), amiért, ahogy és amilyenek írják.

3

Talamon Alfonzzal utoljára a végzetes balesetét megelőző esztendő szeptemberében, a dunaszerdahelyi Csallóközi Vásárban találkoztam. Akkor már – emlékeztem szerint – a *Szabad Újság* című pozsonyi hetilap sportrovatának a szerkesztője volt(!), a vásárban viszont egyik könyvkereskedő barátunknak segített könyveket árulni. „Hát te?” – kérdeztem tőle. „Hát így” – tárta szét a karját somolyogva helyzetén, ám utánozhatatlan mosolyában az is benne volt, hogy az akkor már végzetesen polarizálódni kezdett világban csak így tudott szabad, környezetétől is független ember maradni, s a lehető legnagyobb mértékben megőrizve emberi és alkotói integritását. Azután még beszélgettünk egy darabig, majd novellát kértem tőle akkori lapomnak, a tatabányai *Új Forrás*nak, ami nem sokkal később meg is érkezett a címemre, 1996 márciusában pedig meg is jelent. Ez volt az *Apám szeretője*, ám Fonzi – hadd illessem most ezzel a névvel, mellyel barátai szólítani szokták már a *Trinanon utáni időkben* őt – ha fizikailag meg is érte a megjelenését, arról már nem tudhatott, illetve a lapot már nem láthatta: 1996. február 9-i végzetes balesete következményeként, mint fentebb említettem, kómába esett, melyből szeptember 8-án bekövetkezett haláláig már nem ébredt föl. Az élete tehát, írói pályájának csúcsra jutása előtt – vagy közben?, hiszen már utolsó művét, a maga befejezetlenségével is a *csúcson* kell látnunk – egy váratlan, mondhatni, elbeszélései legtöbbszörre gondolva: talamoni fordulattal, talamoni befejezéssel ért véget. Amit viszont szerintem, és elbeszélő tehetségének méltányolói szerint – igazán kihagyhatott volna...

Harmincéves volt.

Amiből következik, hogy jelenleg még csak hatvan.

Szándékosan nem írom, hogy *lenne*... mert továbbra is velünk és köztünk él.

És odafentről somolyog le ránk azóta is, s szinte hallom, amint a végtelenből érkező szelek a hangját is ide repítik hozzá: „Hát így...”

Gályák Imbrium tengerén

Talamon Alfonz meg nem élt 60. születésnapjára

Talamon Alfonz Madách-díjas alkotó azon kevés íróink egyike, kinek nevét díj viseli, akinek életéről, műveiről egy alapos monográfia készült, s akinek szobra van szülővárosában, Diószegen (Mag Gyula alkotása).

Most, amikor születésének meg nem élt 60. évfordulójára emlékezünk, mellbe vág, megdöbbsent a tény, hogy válogatott műveinek 2001-es kiadása óta, vagyis 25 éve, negyedszázada, egyetlen könyve sem jelent meg újra. Hogyan lehetséges ez?

Hiszen nevét ma is tisztelettel és elismeréssel emlegetik, megkerülhetetlen alkotónak tartja minden magyar irodalmi kánon, valamennyi nemzedék. Talamon Alfonz őstehetség volt. Könnyedén írt, művein az erőltettségnek semmi nyoma. Legalább akkora hatással volt a kétezres évek egyetemes magyar irodalmára, ahogyan rá a hátborzongató, félelmetes álomlátásairól ismert Franz Kafka, vagy a latin-amerikai mágikus realizmus képviselői, Gabriel García Márquez, Julio Cortázar és a többiek.

Talamon Alfonz, aki üstökösként robbant be a magyar irodalomba, nagyon alázatos, tudatosan építkező író volt, aki szeretett mindennek utánajárni, műveiben, a sorközökben a költészet szele szárnyalt szabadon és függetlenül.

A sors ajándéka, hogy egy középiskolába járhattam vele, hogy együtt szerkeszthettük a galántai gimnázium iskolalapját, az *Alkotó Ifjúságot*. Már kezdeti rövid szövegei is kétségbe vonták a valóságot, a látszatot, novelláiban mindig lapot osztott a véletlennek, írásaiban a történetet időnként csak a csapongó képzelet, a helyszelleme, illata tudta összetartani. Az érsekújvári Iródia rendezvényei, Grendel Lajossal az élen, bátorították, nevelték, repülni hagyták őt.

Első kötetére, *A képzelet szertartásaira* a szakma bennfentesei is azonnal felfigyeltek. Látták benne a lehetőséget, a jövőt, az összirodalmi, magas színvonalat.

Ebben a művében olvasható mágikus, megrázó Krisztus-parafrazisa, *A nap, amelyen ledőlt az első kiszáradt eperfa*, a labirintus-felhőkarcolókat idéző *Az éjszaka árkádsorai*, valamint a bájos lírai szakítástörténet-aquarell, a *Bocsátó*.

Második kötetét, a *Gályák Imbrium tengerén* címűt, mely a groteszk fehér zászlaját tűzi a képzelet sötét fellegvárára, hömpölygő, saját farkukba harapó óriásmondatok s az álom szellemei jellemzik, kiknek csontját, porát őrzi a föld. A hős itt nem tud álmodni, de ezt is álmodja, magát az álomtalanság érzését csak álmodva tudja átélni.

Az olvasó vagy a harmincadik oldalig kapaszkodókat keres, hogy előre haladjon a történetben, nem tudja, mikor álmodik B.B., és mikor van ébren. Amikor aztán a főhős megkapja a katonai behívót, követhetjük árnyékútját. Nem szentimentális álmokról, képzelgésről van szó ebben a kisregényben, Talamon egyik valóságból a másikba lép át. Hogy ezt álmodja-e, vagy megéli, olvasójától függ. A történet, akarva-akaratlanul rokonítható Kafka *Perével*. Azt sem lehet tudni pontosan, hol és mikor játszódik a cselekmény. Néhány elejtett szóból azért sejthetjük, hogy ez a 20. század második fele, s továbbgondolva, elképzelhető, hogy az író élettere is. Talamon tisztában volt az itteni emberek múltjával, s hősei talán épp emiatt olyan kiszolgáltatottak. Diószeg a végletek városkája, ahonnan többszáz zsidó került koncentrációs táborba, a magyarok jelentős részét kitelepítették. Itt néha az álmok is fekete-fehérek. Talamon éppen a túlzások, a görbetükör által mond el maradandót, írásai ezért hitelesek.

Harmadik kötete, *Az álmokereskedő utazásai*, mely hét elbeszélést tartalmaz, a metafizikus próza mérföldköve. Hadd idézzem itt és most Ardamica Zoránt: „Talamon művészetének alapvető esztétikai értékei azokban a jelenségekben bújnak meg, amelyek minden kötetére jellemzőek: meghatározó monologikus beszédmód, mágikus, mitikus elemek, üldözöttség, »az önazonosságát elveszített szubjektum szexualitáshoz való viszonya«, szimbólumok, abszurd és groteszk, szatirikus elemek, szent szövegekre és más szövegekre való utalások, a konkrét idő elhomályosítása, nyelvi és képi gazdagság, a szerző jelenléte a szövegben stb.”

Talamon Alfonz utolsó műve, a *Samuel Borkopf: Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából* már halála után, 1998-ban jelent meg. Az író alteregója, Samuel Borkopf, a zsidó kocsmáros mesél ebben a regényben a maga és barátai dicső tetteiről, a bátor, őszinte kocsmalovagokról, de elsősorban Galánta kisváros békebeli, Krúdy és Hrabal írói világát idéző hangulatáról. A műben tetten érhető Talamon Alfonz eredeti, fanyar, szinte már Rejtő Jenőt megidéző humora. Nagy kár, hogy Jiří Menzel cseh filmrendező nem vitte filmre ezt a művet.

Németh Zoltán szavaival (kinek *Talamon Alfonz* című monográfiája 2001-ben látott napvilágot): „A szerző nem egy alkotása az utóbbi években rendkívül jelentős traumaszövegek (Borbély Szilárd, Csobánka Zsuzsa) felől vizsgálva is új értelemlehetőségeket nyerhet. Suma summarum: Talamon Alfonz originális írásmódja ezer szállal kapcsolódik a kortárs magyar irodalom beszédmódjaihoz, két évtized után is.”

A zseniális tehetségű fiatal író még alapiskolás gyerekként, 13 évesen írta meg a *Vigyázz az úton!* című elbeszélését. Megmagyarázhatatlan és hihetetlen, de ebben megjósolta a tizenhét évvel később, ugyancsak a galántai útszakaszon történt tragikus, szomorú balesetét. 1996-ban, éppen legintenzívebb, legmélyebb alkotói periódusában, autóbaleset következtében végleg elhallgatásra kényszerült. Előtte Galántán a Kalligram Kiadó könyveiről szóló előadást vezette, majd amikor kilépett az őt hazaszállító autóból, hogy átmenjen az úttest túloldalára, a családi

házba, ahol lakott, elgázolta egy másik gépjármű. Ekkor kómába esett, és haláláig már nem tért magához.

Úgy érzem, ha Talamon Alfonz most feltámadna, nem dőlné a saját kardjába amiatt, hogy 25 éve nem jelent meg kötete. Nálamnál ezt biztosan nyugodtabban fogadná. Ő már annak is örülni tudna, hogy Kertész Imre, Krasznahorkai László, valamint a másik latin-amerikai garabonciás író, Mario Vargas Llosa Nobel-díjban részesült.

Talamon Alfonz, ha nem történik meg a baleset, számtalan új regénnyel, novellával ajándékozott volna meg bennünket. De ha olvassuk, ha ízlelgetjük sajátos mondatait, teljesebbé, önazonosabbá válhatunk általuk. Ebben a feszült, ellentmondásokkal teli mai világban, biztosan.

Végezetül Jász Attila József-Attila díjas magyar költőt idézem. Amikor itt járt Diószegen, s átadta a SZMÍT díjait, ezzel kezdte beszédét: „Hadd mondjam el, mennyire boldoggá tesz, hogy kedvenc íróm remek prózáiból ismert helyszíneit személyesen is láthatom, itt lehetek, ahol ő is élt és alkotott rövid életében. Kapucni emelés a fiatalon és tragikusan elhunyt Talamon Alfonz előtt.”

Boldog születésnapot, Fonzi, béke emlékednek!

Kovács Csongor Anikó: Stop!

„...tehetetlenül, akár egy álomban, várom, mi következik...”

Talamon Alfonz Az álomkereskedő utazásai c. novelláskötetéről

„Álom és képzelet. (...) Mindent elárasztó szorongás és a fikció biztonságot nyújtó ösvényei.”
– írja Németh Zoltán Talamon Alfonz munkásságáról.

Egyesek szerint Talamon írásait egyfajta sajátos kifejezőerő, megmagyarázhatatlan hangulat járja át, amely azonnal felismerhetővé, egyedivé és összetéveszthetlenné teszi a prózáit. Az alig másfél évtizedet felölelő munkássága bár tragikusán rövidnek számít még felvidéki viszonylatban is, szövegei mégis megannyi értékes elemmel gazdagították az irodalom színterét. Prózavilága az egyetemes magyar irodalom egyik sajátos, nehezen besorolható, mégis megkerülhetetlen jelensége lett.

Az álomkereskedő utazásai című novelláskötete különös helyet foglal el a kortárs magyar prózában. Ellenáll a hagyományos értelmezési kereteknek, és inkább egyfajta gondolatfolyamként, belső monológként vagy akár lírai prózaversként jelenik meg, mintsem klasszikus értelemben vett elbeszélések sorozataként. A hosszú, oldalakon át hömpölygő szövegáradat feloldja a hagyományos narratív kereteket, helyüket az álom, az emlékezés és a képzelet furcsa ötvözte veszi át. Egy különös belső utazást tár fel ez a mű, amelyben a tudat ábrázolása szétfeszíti a valóság határait. Talán a kortárs magyar próza egyik legnehezebben megközelíthető, ugyanakkor *legmagávalragadóbb* hangulatú alkotása ez. Nem kínál az olvasó rendelkezésére semmilyen kapaszkodót, nincs egyértelmű cselekmény, sem élesen körvonalazott szereplők, de még az idő és a tér koordinátái is folyamatos kisiklásban vannak, mintha az elbeszélő – az *álomkereskedő* – maga sem lenne képes meghatározni saját helyzetét a világban. Ez a labilitás azonban nem feltétlenül tekinthető hiányosságnak, éppen ellenkezőleg, szerintem pont ez adja a mű egyik legfontosabb poétikai eszközét, amely a létezés bizonytalanságának és a tudat fragmentáltságának tapasztalatát kívánja közvetíteni. Az olvasó tehát nem egymást követő klasszikus történetekkel találkozik, hanem egy olyan szokatlan térben találja magát, amelyben a valóság épp abban a pillanatban képződik, majd szétcsúszik, újraépül, és ismét eltűnik.

Vannak, akik úgy tartják, ez az a könyv, ahol Talamon nyelvezete „teljes pompájában” bontakozik ki: egy vakmerő, határokat feszegető írásmód, amely mintha a nyelv legmélyebb rétegei alá hatolna, egészen a tudatalatti, ösztönös tartományokig. Szövegvilága egyszerre tűnik örvénylőnek, érzékinek és nyersnek is,

miközben archaikus mintázatokat, illetve egyfajta organikus túláradást is felidéz. Ez az elbeszéléskötet egyértelműen annak az írói módszernek a tetőzése, amely már *A képzelet szertartásai* (1988) című kötet néhány írásában, illetve a *Gályák Ibrium tengerén* (1992) című regényben is meghatározó szerepet kapott.

A kötet egyik legmegragadóbb sajátossága egyértelműen a nyelv sűrűsége – vagyis képisége –, amely sokszor már a próza határait feszegetve egyfajta látomásos költőiségbe fordul át. A világ érzékelése itt nem állandó, hanem folyamatos átalakulásban van. Úgy vélem, a szöveg legnagyobb erénye és egyben legnagyobb kockázata a nyelv ilyen jellegű kezelése. A mondatok gyakran rendkívül hosszúak, oldalakon át áramlanak, tele mellékmondatokkal, kitérőkkel és asszociációkkal. Ez több, mint pusztán formai bravúr – inkább kísérlet az emberi tudat működésének imitációjára: a narrátor nem lineárisan mondja el a történetet, hanem különböző emlékképek, érzések és hangulatok mezsgyéjén mozog. A múlt, jelen és jövő nem különül el egymástól, gyakran egyetlen mondaton belül több időszík is megjelenik. Az elbeszélő emlékei ezáltal nem kronologikus sorrendben szerveződnek, hanem asszociatív módon, ezzel olyan benyomást keltve, mintha az idő ciklikus, spirális vagy eredően kaotikus lenne. Az idő itt az elme működésének egyfajta kivetülésére utal, amely maga is ingatag és megbízhatatlan. Ezáltal pedig a cselekményszegény történet sem egyértelműen bontakozik ki, hanem folyamatosan elcsúszik, majd újabb és újabb képekbe torkollik:

„...megrészegülve szédültem az egyik karosszékbe, hallgattam, ahogy a madár hangja cinkosan vetköztet, magasan kezdve, az örökké fátyollal borított finom virágos vászonkalapodnál, majd a szonáta masnikat bontott, metszett csontgombocskákkal összeszorított patyolatingecsckéd nyitotta meg, meztelen bőrdön táncolt, ciradás futamok simogatták a tested, akár, oly régen, kezem, rejtett hajlatokat cirógatva végig, ráncatlan melled viszontcsókolja ujjbegyeim, pórusaid odaadásról és ragaszkodásról sutognak, s mint nehéz asztali bort, megrészegülve iszom szávaidd, tárulkozó mozdulataid tüzelő üzenetét, a múltnak e fényes emlékoszlopnál, ajándékod segítségével újra átélhetem mindazt, amiről már lemondtam...”

Ez a nyelvi túlburjánzás egyszerre hipnotikus és fárasztó. A képek sűrűsége, az asszociációk gazdagsága egyaránt hozzájárulnak ahhoz, hogy az olvasás intenzív – talán felejtethetetlen – élménnyé váljon, ugyanakkor az ilyesfajta lendületesség egyúttal megterhelő is. Az elbeszélések nyelvi struktúrája nem teszi lehetővé a könnyű olvasást, és nem kínálnak gyors megértést sem, türelmet és főként odafigyelést igényelnek, amely során az olvasó fokozatosan hangolódhat rá a mű sajátos ritmusára. A kötet – stílusából következően – nem engedi meg a felületes olvasást. Értéke éppen abban rejlik, hogy képes elrugaszkodni azoktól a megszokott sémáktól, amelyek mentén általában értelmezni szokás az irodalmi műveket. Talamon kétségkívül szándékosan feszegeti a nyelv határait, miközben egy olyan belső világot is feltár, amely egyszerre ismerős és idegen, vonzó és taszító, és amelynek labirintusából nincs egyszerű kiút.

A mű egyik meghatározó jelensége a folyamatosan jelenlévő, az elbeszélőt szüntelenül gyötrő magány, amely nem csupán a társas kapcsolatok hiányában nyilvánul meg, hanem egy mélyebb, lételméleti elszigeteltségre is utal. Az elbeszélő nem talál kapcsolatot sem a külvilággal, sem más emberekkel, sőt, olykor még saját magával sem. A kommunikációra irányuló törekvései rendre kudarcba fulladnak, a megszólítások jellemzően válasz nélkül maradnak. Az is elképzelhető, hogy a szereplők egytől egyig valójában csak az elbeszélő képzeletének a szüлтттjei, skizofrén tudatának lenyomatai vagy akár saját személyiségének a kivetülései. Az apja, a szeretője, a szellemek, kísértetszerű lények és boszorkányok mind csupán az elbeszélő fantáziavilágának tárgyai lehetnek, aki ezáltal egy rendkívül magányos, a saját belső világával egyfolytában küzdő alak. Ez a magány azonban nem válik statikussá, elbeszélésekként újra és újra kialakul a tudat mélyén, mint-ha az elbeszélő képtelen lenne kilépni a saját zárt rendszeréből.

Az elbeszélések mindegyikét áthatja egyfajta melankolikus, olykor kifejezetten nyomasztó atmoszféra is, amely végül sosem lesz monoton, mert a nyelv folyamatos mozgásban tartja az olvasói élményt. Bizonyos részeken, ahol a jelentés háttérbe húzódik, a szöveg szinte zenei ritmust vesz fel, s a jelentés helyett a hangzás, a ritmus, a képek egymásutánja válik dominánssá.

A kötet egy másik kiemelendő sajátossága az álomszerűség. Az álom itt nem egyszerűen az alvás állapotára utal, hanem a valóság egyik lehetséges, alternatív változataként jelenik meg a sok közül. Az elbeszélő folyamatosan ingadozik álom és ébrenlét között, többnyire nem is tudja elkülöníteni egymástól a kettőt. Talamon szándékosan számolja fel a határt álom és valóság között, gyakran olyan helyzeteket írva le, amelyek egyszerre tűnnek valóságosnak és hallucinatívnak is. Ezáltal a kötet egyik legizgalmasabb aspektusa a valóság fokozatos szétesésének a megfigyelése. Az elbeszélő érzékelése oldalanként válik egyre bizonytalanabbá, apránként a tárgyak, helyszínek, események egytől egyig elveszítik stabil jelentésüket. Az egész világ álomszerűvé válik, ahol minden átmeneti és kiszámíthatatlan. Ennek az álomszerűségnek a következetes fenntartása a szövegben talán a kötet egyik legkarakteresebb jegye. Talamon nem csupán illusztrálja az álomszerűséget, mint ahogyan azt a szürrealisták is tették előtte, hanem ő meg is teremti azt. Az olvasó nemcsak olvas az álmokról, hanem maga is a részesükké válhat, s átélheti az elbeszélő furcsa, álomszerű tapasztalatait. Belehelyezkedhet a lebegő, bizonytalan világba – az *álomvilágba* –, amely ebben a műben, és talán Talamon számára egyaránt maga a létezés alapállapota.

Összeségében *Az álomkereskedő utazásaival* Talamon radikálisan újragondolta a próza lehetőségeit. A nyelv saját törvényei szerinti működése, a narráció bizonytalansága és az álomszerűség dinamikája mind olyan poétikai döntések, amelyek a próza határait feszegetve egy különleges szövegvilágot hoztak létre. Ez a világ nem kínál könnyen értelmezhető történeteket, sem egyértelmű cselekményt, helyette betekintést nyújt a tudat legmélyebb rétegeibe. Talamon képes volt olyan

intenzitással megragadni és ábrázolni a tudat mélyén rejlő világot, amely ritkán fordul elő a magyar prózában.

Nem könnyű olvasmány. A szöveg sűrű, gyakran nyomasztó, a hosszú mondatok és a folyamatos bizonytalanság kétségkívül próbára teszi az olvasót. Messze túlmutat a hagyományos olvasói elvárásokon, szinte kényszerít, hogy újragondoljuk az irodalom, a valóság és a tudat viszonyát. Mégis vitathatatlanul a kortárs magyar próza egyik különleges teljesítménye ez a kötet, amely a legtöbben maradandó nyomot hagy maga után. S bár a kötet *álomkereskedője* csak az emlékei és álmai sokaságában vándorol, addig az olvasó előtt feltárulnak a létezés rejtett zugai is, ahol a határok elmosódnak, és ha valaki elég kitartóan olvas, végül eljuthat az ismeretlen, álomszerű világ mélyére.

Felhasznált irodalom:

Cholnoky Olga. Németh Zoltán: „Szobánkba zártan; vágyaink keltette hiánnyal...”.

In: *Kisebbségkutatás*. Budapest, Lucidus Kiadó. 2001. 10. évf., 4. sz.

Németh Zoltán. *Talamon Alfonz*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2001.

Németh Zoltán. A káprázatos tehetségű Talamon Alfonz. In: *Irodalmi Szemle*. Pozsony, Madách Egyesület, 2016. 59. évf., 5. sz.

Talamon Alfonz. *Az álomkereskedő utazásai*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 1995.

Kovács Csongor Anikó: Levegő

A hitnélküliség tagadása

*„A sár mindent kifordít
s kipiszkál minden csontot a földből...”*
(Koncsol László: *Nyugalmat jó Uram*)

Nem hiszem, hogy értelmetlenül fújna a szél,
hogy értelmetlenül törné az ágot,
hogy a felkorbácsolt víz féktelenül csapdosná a gátat,
nem hiszem a hitnélküliség bátorságát,
a jégverte fák erőtlenségét, az arculcsapás örömét,
hogy gonosz a hideg, hogy a sírás pusztít, őrijít,
nem hiszem, hogy fázna a föld,
hogy gyökértelen lenne,
hogy megzabálná a magvakat, a pirosuló gilisztákat,
a csontokat, hogy megzabálná önmagát,
majd a lélek féltő hangját, a kérést, a könyörgést,
a sós könnyeket, a fehéret és a feketét,
az összes árnyékot,
nem hiszem, hogy nincs kezdet és vég, reggel és éj,
hogy a borúra ne jönné a derű,
hogy a madár a föld mélyén akarna fészket rakni,
hogy a sár melegséget árasztó méltó takaró,
nem hiszem az önkorbácsolás, az önpusztítás örömét,
a vérben fuldokló küldetést,
a zuhanás megtermékenyítő erejét,
hogy anyám csontjai érettem porladnak,
hogy a sírhalom felszállópálya, álszentek pihenőkéje,
nem hiszem, hogy bárki is parancsolná a hitet,
a nevetést, nem hiszem az eget, a sarki fény nélkülít,
ahol nincs Göncölszekér és Nagy Medve,
ahol az Oroszlán széttépte az Ikreket,
térden állva, imára kulcsolt kézzel sem hiszem,
hogy elfordítható a világ kereke,
hogy a menny lenne a pokol,

hogy a Nap akarna Hold lenni,
a jó, rossz, a kedves, bántó, aljas képmutató,
nem hiszem a szavak némaságát,
a versek hallgatását,
nem hiszem...

Kovács Csongor Anikó: Egzisztencia

Ki kiabál ki?

„Keretes, sötétszürke pacsmagok a falakon.”
(Koncsol László: *Hajnal*)

Kiabálni ki, *kifelé*, magamból,
amiatt, amit tán rosszul, és
tudom, hogy rosszul, örökké.

Hogy nem úgy, ahogy kellett,
ahogy kellett volna, soha,
hogy nem tudtam, mit is helyes.

Rakj rendet magad körül, szólok,
már tudom, ha rend van, itt,
a fejben, akkor rend mindenütt.

Kérdés, tudom-e mindig, mert
egyszer majd nem fogom,
nem fogom tudni, hogyan is.

Akkor majd kiabálás belőlem.
Ki kiabál ki *innen?*, ki ez?
A testemből ki beszél ki, akkor?

Mindent, Uram, másképp akartam.
Betegágy, hófehér paplan:
jéghideg a földem, alattam.

Rám telepszik a szorongás-hajnal,
szürkélő pacsmagok mindenütt,
nem tudom, mi van, magam vagyok.

Kiabálni ki, magamból, nem szabad.
Tudom, rosszul, örökké rosszul.
Méltó elköszönést mégiscsak, adjatok.

Utószó egy zárszóhoz

a 90 éves Koncsol Lászlóról¹

„Budapesten születtem, s a Ferencvárosban lakom. Vasárnap hajnalban kell kelnem, ha tíz óra után találkozni akarok Koncsol Lászlóval a pozsonyi református templomban; vagy a padban ül majd, vagy az orgonánál, ahol szükség esetén ő helyettesíti a kántort. A vonaton majd gondolkodhatom azon, mi is fért ebbe a könyvbe, amelynek szigorú terjedelmi korlátait sikerült kissé kitágítanom.² Így is szorít a tér. Nem számolgotom, Koncsolnak hány tucat publikációját említettem volna még szívem szerint, s hány kortárs nevére kellett lemondanom, hogy

¹ Cikket ígértem az Opus Koncsol László 90. születésnapjáról megemlékező számába. Ám éppen akkor, amikor meg kellett volna írnom, olyan drámai helyzetbe kerültem, hogy nem tudtam ezzel foglalkozni. Barátom, egykori főszerkesztőm az Unió folyóiratnál, ma az Opus főmunkatársa, Tamási Orosz János ötlete volt, hogy majdnem három évtizeddel ezelőtt megjelent Koncsol-monográfiám egy kiválasztott részletét – *Zárszó* – közöljem újra hozzáfűzött mai reflexióimmal. Ennek valóban lehet értelme. Az a könyv talán nyolc évvel a „bársonyos” forradalom után jelent meg, amikor még abban az illúzióban éltünk, hogy a szlovákiai magyar közösségben van igény múltjának, diktatúrákban eltöltött évtizedeinek értékelésére és összefoglalására, beleértve ebbe kimagasló személyiségei pályaképének megrajzolását is. Ezeket a reményeket a könyv, s azt hiszem, maga a Dunaszerdahelyen működő Nap Kiadó Műhely sorozata, amelyben megjelent, nem váltotta be. Vagy inkább utólag igazolta azok hiábavalóságát? Amikor megkérdeztem munkám kiadói szerkesztőjét, hány példányban jelent meg a monográfia, körülbelül azt a szerinte nyilván frappánsnak vélt választ adta: „Annyiban, amennyiben kell.” Könyvtári forgalomba tudomásom szerint nem került; az egyik szerdahelyi bolt vezetője szinte becsületszóra állította, hogy hozzájuk nem jutott el. Utólagos nem hivatalos közlés szerint száz darab készült belőle; nem hinném, hogy a pályázatban, amelynek nyomán a kiadási költségeket előteremtették, ugyanez a szám szerepelt volna. Nem tudom, nem is ellenőriztem, befolyásolhatta-e művem a Koncsol-recepciót. Nyilván érdemes volna föltenni a netre, ám még jobb volna, ha valaki most, miután néhány éve lezárult, földolgozná a teljes életművet. Hiszen Koncsolnak 1997 után még egy sor műve megjelent, amelyekről természetesen nem írhattam.

Arca kissé elborult, amikor – valószínűleg ’96-ban – először említettem neki, hogy könyvet írok róla: „Gyerekek, ne csináljatok belőlem halottat.” (A nyelvi formára szó szerint nem emlékszem; a lényege ez volt.) Amikor megtudta, hogy a kismonográfia nem egyszerűen róla fog szólni, hanem közössége hatvanéves történetéről, belenyugodott, s utóbb nyilvánosan is elmondta, hogy ezt *eleve* feltételül szabta volna.

² Logikus, hogy az előre megszabott szűk terjedelemben nem sikerült mindent belegyömöszölnöm: túlírtam. Amikor a kiadó igazgatójának távollétében (nem tudom, nem Amerikában volt-e éppen) nyomdába kellett adni a könyvet, ezért döntött a szerkesztő kisebb betűméret mellett. Ennek is lehettek következményei. Az egyik nagy tudós ember a szemembe mondta, hogy ilyen apró betűs könyvet nem fog elolvasni. (Később a kiadó is beláthatta, hogy a sorozat darabjainak terjedelmét adott esetben muszáj bővíteni; lásd ott megjelent további monográfiáim – Zalabai Zsigmondról, Tóth Lászlóról, illetve Rákos Péterről (az utóbbinál társszerzőm G. Kovács László volt) – oldalszámát.

adatok és adalékok ne téríthessék el a gondolatmenetemet. Tiszta marad a lelkiismeretem? Ha igen, ha nem – az én bajom. Jó előre eldöntöttem, hogy olyan szárazon fogok írni, amennyire csak telik tőlem, s lehetőleg dokumentálható adatokra építem föl a portrévázlatot. Ez nem sikerülhetett maradéktalanul. Nem csoda: sok olyan faktumot tudunk a világról, amelyre bizonyítékunk nincsen, de attól még mindegyik igaz marad.³

A hatvanas években kedves tanára, Turczel Lajos hívta Koncsolt a pozsonyi egyetem magyar tanszékére. Ő azonban fölöslegesnek ítélte, hogy belevágjon egy lassan, akadozva induló egyetemi pályához szükséges stúdiumokba. Turczel nem számolt néhány ténnyel. »Tanár úr – mondta akkor Koncsol –, nem vagyok párttag. És református lelkész az apám.«⁴ Az 1989-es fordulat után a magyar szakos hallgatók küldöttséget menesztettek hozzá: legyen egyetemi oktató. Nemet mondott nekik, főként azért, mert értelmetlennek látott egy újabb pályamódosítást, s nem akarta otthagyni ötvenévesen vállalt feladatát.⁵

Ez maradhatna az utolsó képsor: az orgona mögött ott mosolyog »Juhász Gyulán szomorú-vidám szakállá« – amint az Tőzsér egy régi jegyzetében szerepel.⁶ Autóba ül s a Csallóközbe indul, mert munkájához újabb adatot talált. Míg asztalánál ülök, hárman hívják telefonon, egy frissen gyógyult beteg, egy író és egy tanár. Amikor felesége, Katica fölépült egy sokáig gyógyíthatatlannak ítélt betegségből, s Koncsol cikket írt a szigorú kúráról, amelyben követte és segítette társát, elkeseredett emberek fordultak hozzá, s tanácsaival életüket mentett meg.⁷ A másik

³ Létezik Koncsol verseinek egy olyan csoportja, amelyben személyes sorsán át közössége kisebbségi léttapasztalatairól vall. Egyszer Pozsonyban, hozzájuk tartva, a villamoson mesélte el, hogy a magyarok tömegeit deportáló szovjet hadsereg szülőföldjén való 1944-es megjelenéséről írt verse utalásainak mi a közvetlen tárgyi alapja. Megkérdeztem tőle, vajon e verscsoport esetleges elemzéséhez, értelmezéséhez szükségesek-e ezek a kiegészítő adatok. A válasz körülbelül ez volt: „Nem szükségesek. De azért nem árt, ha te ismered őket.”

⁴ Természetes, hogy amikor eljött ennek az ideje és lehetősége, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház főgondnoka lett. Részlet egy, már tiszteletbeli főgondnokként elmondott, 2009-es beszédéből: „A földön mindenki nőni és erősödni akar, s teszi ezt többnyire mások ellen. Mi is növekedjünk, de ne mások rovására, hanem önmagunkból, táptalajunkból, gyökereinkből, mint a jézusi mustármag, mint Kárpát-medencénk óriástölgyei. Növekedjünk lélekben, de ne feledjük, hogy test is vagyunk, hogy az Úr hús-vér szolgálknak hús-vér testvéreink közösségébe küldött bennünket, hogy őket szolgáljuk.”

⁵ Nyilván a Csallóköz történelmi-néprajzi-építészeti stb. múltjának feltárására gondoltam itt, melynek eredménye az általa gondozott Csallóközi Kiskönyvtár sorozat lett. A budapesti Országos Széchényi Könyvtár katalógusában 34 cím szerepel ennek darabjaiból.

⁶ Nekem még jobban tetszik az 1969 őszén – amikor már javában folyt Csehszlovákiában a sztálinista normalizáció, de a magyar szellemi életet „jelentéktelensége” miatt még nem érte el, így a főként Tőzsér Árpád és Koncsol által szerkesztett Irodalmi Szemle még az egyik *legszerencsésebb* magyar nyelvű folyóirat volt a világon – Kolozsvárról Pozsonyban járt Páskándi Géza meghatározása: ő egy általam csak az új évezredben olvasott, de a látogatás után írt cikkében „Koncsol Laci jóember-szakállát” emlegette.

⁷ Néhányukét, gondolom, csak ideiglenesen. Katicát utóbb kiújult (vagy az eredetitől függetlenül újra támadó) betegsége vitte el. Nem tudom, igaz-e a tétel, hogy jó, ha tovább él az ember, mint ha korán hal meg. A Biblia textusa ellen mindazonáltal nincs szavam: „Annakokáért míg időnk van, cselekedjünk jól mindenekkel.” A legjobb példa, amit ismerek erre: Koncsol László élete.

telefonáló, az író egy magyarországi előadásra kérte föl őt a szlovákiai magyar irodalomról, a tanár pedig arra, hogy tartson egy órát a diákjainak.

Valaha rendőrségi kihallgatásra is vitték Koncsolt – ezt helyénvalónak találta. Volt úgy, hogy zavarba jött: amikor a nyolcvanas években sikerült elérnie, hogy az Írószövetség főtítkára fogadja a kassai Thália Színpadnak a kultúrpolitika felelősei által menesztetni kívánt kulcsembereit, Gágyor Pétert és Szigeti Lászlót (a főtítkár egyébként a párt utasítására nem állhatott volna szóba velük), Koncsol, mielőtt kilépett volna az ajtón, zavarában letörölte a lábát, s kopogott. Erre ma már szívesen emlékszik vissza. Arra kevésbé, hogy energiájából mennyit emésztett föl a munkafeltételek biztosítása. Gimnáziumi osztálytársa, Erdélyi Géza református lelkész Gömör klasszicista építészetét földolgozó monográfiáját a hetvenes évek végétől próbálta kiadáshoz segíteni. A tavaly megjelent könyv előszavában írta le, talán nemzedéki számvetés gyanánt: »Huszonkét év telt el a mű érdemi részének megírása és megjelenése között. Gondolja meg mindenki: huszonkét esztendő! Mondhatná könnyedén az ember, hogy sebjaj, az a fő, hogy kinyomtatták, s ezzel is bebizonyosodott, hogy elátkozott, fasizmustól, kommunizmustól, nagyhatalmi önkényektől és véres nemzeti gyűlölködéstől nyomorgatott régióinkban csak dolgoznunk kell lankadatlan buzgalommal, s túl kell bizonyos dolgokat élnünk,⁸ akkor előbb-utóbb megoldódnak a gondjaink⁹ – de ha az ember belegondol, mennyi emberi erőt kellett ebbe a húszéves magánháborúba és egyéb értelmetlen csetepatéinkba gyömöszölnünk a végül is dicstelenül elbukott sötét hatalom ellen, hogy mennyi értelmes, fontos, Istennek és embernek tetsző szellemi munkába építhettük volna energiánkat és tiszta szolgálatunkat, sírnunk kell, siratnunk régióinkat s az elszelelt évtizedeket, amelyekben élnünk adatott.«

Mondják, több erkölcsi hasznót hozott volna közösségének, ha egy nyugat-európai egyetemen tanítana ezt-azt, csehszlovákiai magyar irodalmat akár.¹⁰ Ha idejében, mondjuk 1968-ban odébbáll.

Nem tudom. A most folytatott kísérlet arról is szól, hogy a Csallóközből is belátható a világ.¹¹

⁸ Lásd az előbbi megjegyzést.

⁹ Nem vagyok biztos abban, hogy ez vastörvény lenne.

¹⁰ Erre már régóta nem lenne módja. A magyar humán kultúra egy-egy ága Nyugat-Európa számos országában tabuvá, ha nem éppen üldözötté vált. Ebben Németország jár az élen, bibliográfiai adatokkal igazolható egyértelmű jelek alapján a magyar demokrácia 1990-es évek eleji kezdetétől fogva. Mázli, hogy Bartókot legalább nem tiltják be, mint Csajkovszkijt. Kemény Zsigmondnak az a szerencséje, hogy nem ismerik odakint, így nem minősíthetik az orosz *imperializmus* kiszolgálójának.

¹¹ A tétel, természetesen, megfordítva bizonyosan nem áll.

Nem vállalkozhattam arra, hogy megvonjam az életmű mérlegét, s hogy őszinte legyek, nem is ismerhetem el az effajta számvetés erkölcsi jogosságát. Koncsolt tavalý – említettem már – Diósförgepatony díszpolgárává választották. Autóban ült már, hazaindulóban, amikor egy utolsó kérdést tettek föl neki, mindegy, miről, nem is hallottam talán. »Kilencven évig fogok élni« – válaszolta rá.¹²

¹² Csak négy évet tévedett. Az utolsó esztendőket, ez volt a benyomásom, elengedte volna. Részlet 2022. december 4-én, Borbála napján, utolsó, a rév-komáromi Timóteus-házban történt találkozásunk után két barátomnak írt magánleveléből: „Laci nem akar élni, igaza is van, de úgy láttam, még jó darabig tudna. Ami fontos: mondják, hogy nehéz vele beszélni, nem érdeklik a dolgok. Francokat. *Persze hogy nem, ha ilyeneket mondanak neki, hogy »hoztunk egy kis gyümölcsöt«, »szereted-e az ilyen-olyan süteményt«, »jól tudsz-e aludni« meg egyéb baromságok.* Egyszerűen arról van szó, hogy nem mernek neki szellemi impulzusokat adni, vagy elszörnyednek, amikor meglátják stb. Beszélni kell hozzá fontos és érdekes dolgokról, és rögtön figyelni kezd, még szellemes is. Nagyon nehezen beszél, nincs hangja, lefogyott, kb. auschwitz-i látványra számítsatok, mert haja, szakállá sincs.

Olvasni nem tud, nincs használható szemüvege.

Tóth Lacival voltunk nála, elképedtünk, hogy ott van pár kilométerre a városban a teológia, létezik, hogy nem jut eszükbe, hogy legalább hetente odaküldjenek egy teológust egy órára felolvasni, beszélgetni a frissen történekről?”

Komárom persze a szlovenszkói magyar kultúra fellegvára.

Hangok a pusztából

Két éve annak, hogy Jób elvonult a pusztába.

Otthona elől menekült oda. A kiszámíthatatlan, ködbe burkolózott jövő elől menekült, amelynek sem kilátásai, sem biztató jelei nem voltak.

Nem érezte jól magát a pusztában. Úgy gondolta, minden, amit tesz, ott is csak ideiglenes lesz: önkeresés, ami után megtérhet a sértetlen otthonba. Így könyörgött az Úrhoz: Uram, add, hogy megtaláljam azt a Jóbot, akivé lennem kell. Add, hogy megértsem utaimat, és mielőbb visszatérhessek ebből az önkéntes száműzetésből.

Akkor még nem sejtette, hogy az utak határtalanok. Azt sem tudta még, hogy a célok jeges elérhetetlensége a fal, amely az Éden kapujában terpeszkedik. Csak bízott: a pusztá sejtelmes illata reménységgel töltötte el őt.

A pusztában, az egyik száraz szikla oldalába kunyhót épített magának, ágyát mohával bélelte. Kiült a kalyiba elé. Figyelte a felhők vonulását és a madarak röptét, a föld morajlását, a szél illanását. És útjának igazáról elmélkedett.

A sziklát sűrű cserje nőtte körül. Reggelenként felment a szikla tetejére, ahonnan messze elláthatott, és a városra gondolt, ahonnan jött, s a küldetésére. És várta, várta a hangokat. Így könyörgött az Úrhoz: Uram, add meg nekem bölcsességed poharát, s hangjaiddal terelej új utakra, mélyvizű patakhoz engem. Mutasd meg utamat, és küldd el, küldd el hozzám hangodat.

A pusztá felől azonban csak a szél zúgása hallatszott. Nap nap után lejött a szikláról, leült a moha borította kőpadra, és figyelte a füvek sercenését, harmat illanását. Lassan megtanult az állatok, füvek, bozótok nyelvén: naponta beszélgetett pillangóval, halk szavú gri-gri madárral, szégyenlős kótikával. Egy idő óta már a magáénak érezte az egész, őt körülölelő birodalmat, s magát a természet részének.

A pusztá kezdett barátságossá válni számára. Már megszűnt imádkozni azért, hogy mielőbb kerüljön vissza az övéi közé, a város egyre kevesebbszer ölelte át álmaiban. Nem könyörgött már oly forrón útja megismeréséért sem: beszívta a mohák illatát, és boldog volt. Nézte a rohanó felhőket, a botorkáló szelet, a zsákmányt cipelő hangyákat, és boldog volt. Nézte a cserjés ébredő hajtásait, a kiteljesedő virágokat és a halódó bábokat, és boldog volt.

Mennyi ideje volt a pusztában, már nem tudta. Arcát sűrű szakáll szegélyezte, a ruhája lassan lemállott róla, s a botja, a botja olyan fényes volt a napi használatból, mintha egy darab napsugárból készült volna.

Reggelenként már semmire nem gondolt. Egyre kevesebbszer szólt környözve az Úrhoz. Reggelenként, ha felmászott a sziklára, érezte magán a felhők visszfényét, rügyek indulását, pillék könnyedségét. Amikor körülnézett a tájon, birodalmán, a lelke örömmel volt tele.

Azután egy nap, teljesen váratlanul, előjöttek a hangok. Először megrettent, amikor meghallotta őket, azután felfogta, mi történt. Térdre borult a sziklán, és hálát mondott.

A hangok csoportosan jöttek. Szünet nélkül érték a lelkét, s ő újjászületett. Végignézett a cserjésen, s nagyon meglepődött azon, amit tapasztalt: egyszeriben idegenné vált számára a táj. Végignézett a füveken, a réteken, a sziklákon, s úgy érezte, ez már nem az ő világa. Visszaindult a városba, hirdetni a hangok igazát.

A városba negyednap ért be. Megállt a kapunál, leült egy kőre, és nézte a fodrozó áradatot.

A városba katonák jöttek, kereskedők és szolgálók, akik pántos ládákból cipelték uruk után a kincseit. Parasztok és utazók mentek el Jób előtt, hírvivők és hajcsárok, s a város, mint jó prostituált, mindannyiukat befogadta.

Lassan felkelt, és elindult a vásártérre. A messzire hallatszó láрма megzavarta: bugyborékoló gejzírkitöréshez volt hasonlatos a város főtere. Az emberek rikácsoltak, veszekedtek és hajba kaptak, átkozódtak meg esküdöztek: a város élte mindennapi életét. Jób megállt a tér szélén, és botjára támaszkodott. Málló ruhája csak szegényesen takarta el mezítelenségét, karvalyorra messzire nyúlt elő dús szakállából.

Megköszöri a torkát, szólni akart, a nagy láрма azonban belé fojtotta a szót. Újra nekifeszült, magában a hangokat hallotta. Szavai hatalmasan törtek elő, égbe nyúlón, mint robbanó vulkán a szikla öleléséből.

A téren egy pillanatra csend lett. Megmerevedtek a kofák, és megbénultak az acsarkodók, a vásári alkuszokban is benn rekedt a szó. Megfagytak a vicsorgó finctorok, a bénulás csendje szakadt a térre, s benne zengett, mint sziklák szava, Jób hangja.

A csoda megtörtént. Az emberek otthagyták portékájukat, pénzes zacskóikat, ellenfeleik nyakát, és Jób köré sereglettek. Beléjük hasított Jób szava, s benne a hangok, amelyek a szájából áramlottak. Az emberek pőren és mozdulatlanul álltak Jób előtt: a puszta hangját érezték, egy elhagyott kalyibáét, sűgő ligetét, és egy pillanatig, egy villanásnyi valóságig boldogok voltak.

Jób elhallgatott. Az emberek még néhány percig csendben álltak körülötte, aztán lassan szétszéledtek.

Jób arcán könnyek csillogtak. Sarutlan lába puhán simult az utca köveire, botja tiszteletet parancsolóan nyitotta szét előtte a tömeget.

Másnap újra szólt az emberekhez, harmadnap is. Negyednap, beszéd közben, valahonnan egy szócserép repült feléje: „Vén bolond!”, aztán valóságos kövek halma. Jób hiába emelte föl a hangját, hiába mutatta föl botját: a megvadult tömeg indulata féktelen hullámokban sodorta Jóbtól való félelmét.

Jób újra a pusztába ment. A kalyiba, mint régi barát, már várta. Várta a szikla, a mohapad, a bozót, várták a pillék, az illatok. Jób azonban már nem tudott örülni nekik. Sem a felhők vonulásának, sem a cserje zúgásának. Ült a mohapadon, és némán nézett maga elé.

Aztán lassan, nagyon lassan megmozdult. Fölmászott a sziklára, végigfeküdt rajta, botját gondosan maga mellé helyezte. – Nem magamért, Uram, ó, nem magamért – motyogta –, de hisz te tudod. A hangjaid, Uram, a hangjaid...

Még egyszer fölült, végignézett a bozotoson. Az arca szomorú volt, nagyon szomorú.

Visszafeküdt, aztán már nem gondolt semmire. A nap vörös tóvá futott össze az égen.

Jób holttestére egy vigyorgó keselyű árnyéka vetődött.

Kovács Csonga Anikó: Dimitrovka

Ezek vagyunk: megismételhetetlen érték

Csáky Pál március 21-én ünnepelte 70. születésnapját. Politikai pályafutása mellett íróként is több elismerést szerzett, első kötete 1991-ben jelent meg *Emlékek könyve* címmel. Tavaly pedig napvilágot látott *A másik én* című novelláskötete.

– Mikor érezted azt, hogy az írás az életed részévé válik?

– Ez nem olyan egyszerű kérdés, amilyennek első látásra tűnik. Emlékszem, tizenhárom éves voltam, amikor az első tudósításom szülőfalum egyik kulturális eseményéről megjelent a *Szabad Földműves*-ben. A magyar szakos tanítónak tetszett a megfogalmazás, biztatott, hogy írjak többet.

Később, az ipolysági gimnáziumban már havi rendszerességgel adtunk ki diáklapot, amelynek az egyik szerkesztője voltam. Miután tagja lettem a Vas Ottó vezette József Attila Irodalmi Színpadnak, s több hangszeren is játszva, az osztálytársaimmal gyakran adtunk elő verses-zenés összeállításokat, mindenki úgy gondolta, hogy én – humán beállítottságú emberként – valamilyen humán szakon tanulok tovább az érettségi után. Akkor már szinte hetente jelentek meg írásaim különféle lapokban. Csakhogy pontosan emlékszem 1974. december 23-ra: gyorsabban leértem az ipolysági városi könyvtár olvasótermébe, mint gondoltam, ahol olvasóköri körünk volt Korpás Pál tanár úrral. Érdekes lelkiállapotban voltam, érettségi előtt álltam, s egy nappal előtte közölte velem az igazgató elvtárs, hogy a szülőfalumból olyan káderlapot kaptam, amelynek alapján Szlovákia egyetlen egyetemére sem vesznek fel, szüleim és jómagam rendszerellenes beállítottsága miatt. Ott ültem tehát a könyvekkel megrakott teremben, néztem a sok kötetet, s egyik percről a másikra megszületett bennem a döntés: én szabad ember akarok maradni, nem fogok kompromisszumokat kötni. Egy humán diplomával a kezemben inkább rákényszerülnék erre, de nem akarom: jöjjön a tudomány, a biokémia. Amikor hat hét múlva elküldtük a jelentkezéseket az egyetemre, a magyar óra elején megállt a padom mellett Sági Tóth Tibor, diáklapunk mentora, és azt mondta az egész osztály füle hallatára: fiam, hallom, vegyész akarsz lenni. Nem baj, ne félj, nem te leszel az első vegyész, aki író is lesz.

Magyarán: sokat köszönhetek egy belső iránytűnek, valamint szülőfalum, Kóvár kis falusi könyvtárának és könyvtárosának, Jani bácsinak, aki hetente biztatott, hogy többet olvassak, továbbá az ipolybalogi katolikus papnak, Montskó

Tibornak és tanítóimnak, tanárainknak, akik irányították az utamat. Mondanám azt is, hogy gyerekkorom óta volt bennem közlési kényszer, a véleményem, az érzéseim megfogalmazásának igénye: ez sodort később a politika felé is. De az az igazság, hogy így, idősebb korban egyre inkább érzem, hogy volt ott valami más is, valami megfoghatatlan. Én ugyanis életem során több, mint egy tucat olyan kiváló és elismert művésszel találkoztam, akik azt mondták: „Néha elmerengek, hogy ezt a verssort, ezt a képet nem is én alkottam. Persze, van egy állapot, amit leegyszerűsítve ihletnek nevezünk, ez fölemel, elragad minket. S ekkor megjelenik a lelkünkben valami, ami talán már nem is mi vagyunk, s előjön belőlünk valami, aminek a minőségén később mi magunk is csodálkozunk. Mintha valami felsőbb intelligencia akarna közölni valamit rajtunk keresztül...” És ilyenkor ide magasodik elém a Biblia egy mondata: „nem ti választottatok engem, én választottalak ki titeket...”

– Nemes Nagy Ágnes azt hangsúlyozta egy interjújában, hogy az író érezhet kötelességet a közélet iránt, de ne torzítsa az írásait a politikai szerep. Hogyan egyezteted össze a politikusi és az írói szerepet anélkül, hogy az egyik a másik rovására menne? Vagy rovására megy-e egyáltalán?

– Ez két, teljesen eltérő műfaj, amelyet valóban nem szabad keverni, mert közvetlen egymásra hatásuk zavart okoz a közlés szintjében és időtállóságában. Van egy köztes műfaj, a publicisztika, amely nagyon hasznos dolog, magam is művelem. Ez közvetlenül szól a politikai és társadalmi történeésekről, és fontos lenyomatot képez a jövő számára, de miután a világ fejlődése nem lineáris, és néha furcsa kanyarokat vesz, a publicisztika gyakran a tévedések lenyomata lehet. Hadd hozzak ide egy példát a múlt század kilencvenes éveinek elejéről: egy híres és elismert amerikai szerző, Francis Fukuyama *A történelem vége és az utolsó ember* című kötetében azt írja, hogy miután megszűnt a gonosz birodalma, a Szovjetunió, ezzel lényegében véget ért az emberi történelem is. Győzött a liberális demokrácia, innentől problémamentes lesz az emberi fejlődés. Nos, 2026-ban csak mosolyogni tudunk ezen a naivitáson, s felmutatni, hogy sem a történészek, sem a politológusok nem tévedhetetlenek, a sarkába nem érhetnek mondjuk Goethének vagy Shakespeare-nek, akik az emberi lélek mélységeit kutatva örök érvénynyel fogalmazzák meg, mennyire bonyolult lények is vagyunk. Ezen a ponton mutatható fel a szépirodalom fölénye és – mint műfajnak – a szükségessége.

Az író természetesen ugyanabban a valóságban él, mint a politikus. Kettejük között azonban lényegbeli különbség van: míg a politikus nem szakadhat el a valóságtól, s a valós problémákra kell megoldásokat keresnie, addig az író absztrahálhat, a szférák magaslataiba emelkedhet, elszakadhat a reáliáktól – ez egy alapvetően más műfaj. Mivel tehát alapvetően eltérő hozzáállásokról van szó, nem szabad őket keverni. Minden író-olvasó találkozáson elmondom, hogy most íróként vagyok jelen, s nem fogok aktuálpolitikával foglalkozni – kivéve, amikor publicisztikai köteteim bemutatásáról van szó. Hiszen ott a történelem, illetve

a politika a téma része. A drámáim is jórészt a felvidéki magyar valóságból fakadnak, ám igyekszem bennük, általuk is fölülről nézni az összefüggéseket, az emberi lélek (gyakran a kisebbségben élő emberek lelke) rezdülésének indítékait próbálom kitapogatni általuk. 2020 óta egyébként formailag is könnyebb lett ezeket a helyzeteket kezelni, tekintettel arra, hogy azóta nem vagyok közszereplő.

– Szépirodalmi munkásságod kiegészíti a személyes sorsokon keresztül bemutatott felvidéki magyarság küzdelmeit...

– Minden szerzőnek joga van olyan eszközöket használni az irodalomban, sőt tágabb értelemben a művészetekben, amelyeket a leginkább célravezetőnek tart. Abban látom a saját küldetésemet, hogy az irodalom olyan prizmain keresztül próbálom megfigyelni és ábrázolni a világot, ahogyan azt más nem teszi. S mivel egész életemet a felvidéki magyar közösségben éltem le, természetes, hogy ennek a közösségnek az élete, érzései, megpróbáltatásai és örömei érintenek meg leginkább. Nekem erős meggyőződés, hogy egyik küldetésünk az kell legyen, hogy hiteles lenyomatot adjunk arról a pár évtizedről, amely kimérettetett számunkra. Ezt csak mi éltük meg ilyen módon, mi tudjuk teljes mélységében átérezni, más ezt nem fogja megtenni helyettünk. Az első generációs felvidéki írók (Dobos, Duba, Mács) nekiveselkedtek a negyvenes-ötvenes évek világának, a második generációsok (Grendel és társai) a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek felvidéki ihletésű történéseinek. A rendszerváltás időszaka és az azóta eltelt évtizedek világa esetében azonban hiányérzetem van, ezzel kellő mélységben még nem foglalkozott senki. Napjainkban tehát a saját egyik feladatomnak érzem megfogni, mi történt a lelkekben ebben az időszakban. A publicisztika terén megtettem ezt három kötetben: a *Büszkeség és harag*, *A penge élén* és az *Eltűnik egy világ* című köteteim direktben szólnak arról, min mentünk keresztül az elmúlt fél évszázadban. Fontosnak tartottam megírni ezeket a könyveket, erkölcsi kötelezettségnek is éreztem, elsősorban közösségünk iránt – ha már megadta nekem azt a lehetőséget a sors, hogy aktív részese is lehessen ezen politikai-társadalmi folyamatoknak. Ugyanis nem a magam erejéből kerültem magas politikai posztokra, az emberek bizalma emelt oda: ez pedig kötelez, utólag is elszámolásra készítet.

Érzem azonban, hogy mindez csupán a felszín. Úgy vagyunk ezzel, mint a vízilabdával, néha a fontosabb összecsapások a víz alatt zajlanak. S miután nekem megadta a sors, hogy belülről is megéljem a történéseket, néhány éve annak veselkedtem neki, hogy arról is megpróbáljak tanúságot tenni, mi minden zajlott le bennünk. Három drámakötetem tanúskodik erről, s ezek alapján létrejött több mint kétszáz színházi előadás. Eddig hét darabomat mutatta be öt színház, a maga szférájában mindegyik a felvidéki magyar lélekről szólt, s terveink szerint több is lett volna, ha nem szól közbe a Covid. Kicsit előre futva a beszélgetésben elárulom, hogy 2026-ban két újabb darabom is színre kerül majd, a tervek szerint Budapesten. A három legújabb elbeszéléskötetem is ezt a témát járja körbe,

a *Rácsok a havon*, *A másik én* és a készülő *Hangok a pusztából* című kötetek ilyen tanúságtételek.

– **Nehéz elérned, hogy letisztult, politikamentes maradjon az elbeszéléseidnek világa? Például az *És eljött az angyal* című kötetedben volt rá példa.**

– Nem nehéz – s most megleplek: azt hiszem, ezt elsősorban a cseheknek köszönhetem. Kényszerűségből hat évet kellett közöttük élnem: öt évet egyetemi hallgatóként és még egyet besorozott katonaként. Akkor, a hetvenes évek második felében ezt az elején afféle száműzetésként éltem meg: kiszakítottak a felvidéki magyar valóságból, ugyanakkor gyorsan rájöttem, hogy ez egyben egy esélyt is jelent az ügyben, hogy megismerkedjek egy új kultúrával, nyelvvel, habitussal. Patočka, a huszadik század legnagyobb cseh filozófusa mondta, hogy a csehek lényegében szlávul beszélő németek, annyira racionális a gondolkodásmódjuk. Nos, az egyetemen erre idomítottak bennünket is: ne feledd el kérlek, hogy én valahol kutatómérnök vagyok, s nagyon értékelem személyiségemnek ezt a szelétét is. Sokat adott nekem a politikában, segítségével tudtam nehéz helyzetekben is hidegen, az emóciókat visszaszorítva dönteni. S ez a fajta belső tudatosság érhető nyomon az irodalmi alkotásaimban is: pontos határt tudok vonni a publicisztika és a széppróza között. Persze, most mondhatja egy kritikus, hogy ez a fajta gondolati sterilitás kitapintható a szépprózai alkotásaimon is, s talán van is némi igazság ebben. Ezt azonban igyekszem kontrollálni, s talán érzékelhető, hogy szépprózai alkotásaimban komoly szerepe van az érzelmeknek.

Úgy gondolom, hogy a publicisztikai írásaim fontos és pontos lenyomatát adják annak a kornak és azoknak a folyamatoknak, amelyekben éltünk. Ez fontos a jövő generációi számára is, segítségükkel könnyebben megérthetik az életünket egy fontos történelmi időszakban. A széppróza viszont a mélyrétegeket érinti, s azok üzenetei talán még fontosabbak és időtállóbbak: ilyenek voltunk, így érzetünk és így gondolkodtunk érdekes történelmi helyzetekben. Mert az nyilvánvaló mindkét kategória esetében, hogy rajtunk nem fogott az ősi kínai átok: verjenek meg titeket az istenek unalmas időkkel. Mi egy nagyon fontos történelmi korszakban éltünk, amely ugyan próbára tett bennünket, de esélyeket is kínált. Azt nem merem állítani, hogy hibátlanul vettük az akadályokat, az eredmény eléggé billegő, de ez is egy lényegi kép rólunk: ezek vagyunk, ennyi van bennünk, ennyire voltunk képesek. Lehet persze vitatkozni azon, mit lehetett volna jobban, szebben csinálni, de azért azt is látni kell, a lényegi problémáink nagy részét magunknak okoztuk a belső minőségi hibáink okán – de látod, már ott is vagyok a politikánál, úgyhogy ideje befejeznem ezt a gondolatmenetet. Néha nagyon összeér a két mező.

– **Hazai magyar, illetve budapesti kamaratermekben teret kapnak drámáid. Ezekben az előadásokban keresed a közönség reakcióját?**

– Nem elsősorban, inkább a színpad eszközeivel próbálok elmondani valamit magunkról, az életünkről, a bensőnkről. Ha ugyanis megnézzük a felvidéki ma-

gyar irodalmat, akkor sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a drámairodalom terén mi vagyunk a leggyengébbek az összes magyar nemzettest közül. Nem hiszem, hogy jól van ez így, hiszen a mi lelkünknek is vannak olyan szférái, amelyek hatással lehetnek bárkire, mi – és az eleink is – keresztül mentünk olyan dolgokon, amelyek érintik az egyetemes emberi értékek tárházát. Nekem megadta a sors, hogy a nyolcvanas években Léván szoros kapcsolatba kerülhettem az amatőr színjátszással, és színészként, majd dramaturgként is megtapasztalhattam a színház hatását az emberekre.

Ezen a ponton egyébként feltenném a kérdést: téged nem idegesít, hogy esténként a több száz televíziós csatornán ömlesztve dőlnek ránk a bővli meg a különféle agymenések mellett azok a jobb szándékú filmcsekék is, amelyek elvisznek minket Anglia vagy Texas legrejtettebb zugaiba, legkisebb településeire, s megismertetnek az ottani emberek problémáival, konfliktusaival? Az új felvidéki magyar generáció lassan többet fog tudni Kansas City külvárosainak történéseiről, mint a szomszéd faluról. Azt gondolom, hogy nincs jól ez így, ezért megpróbálok a darabjaimmal alternatívát kínálni amatőr színpadok és profi színházak számára. A *Hit és hűség* című darabomat például kilencvennégyyszer adták elő, s meglelt volna a századik előadás is, ha nem szól közbe a Covid. Több, mint harminc bemutatóján vettem részt, s magam is meglepődtem, mennyire megfogta a nézőket a darab. Rólunk szól, egy felvidéki családregény, s a jelek szerint mindenki megtalálta magát a történetfolyam valamelyik szeletében. Persze elismerem, ahhoz, hogy ez igazán működjön, kellene egy tudatos építkezés a színházak részéről is. Sütő Andrásnak volt egy Harag Györgye...

– Volt-e olyan gyerekkori barátod, rokonod, aki később regényhőssé vált valamelyik könyvedben? S ha igen, milyen volt a visszajelzés?

– Persze, az írásaimat gyakran ihletik meg konkrét személyek konkrét történetei, de talán egy elbeszélésem, regényem vagy drámám sincs olyan, amelynek a meséje leszűkülne egyetlen személyre. Engem a szélesebb összefüggések érdekelnek, az írásaim szereplőinek történései is több valóságból vannak összegyúrva. Nem azt tartom fontosnak tehát, hogy X szereplővel pontosan mi történt az adott időszakban, hanem azt, hogy az a három-négy valós személy, akikkel tényleg megtörtént valami fontos, milyen közegben élt, hogyan viselkedtek velük a társaik, milyen eszközöket használt velük szemben a hatalom, s főleg: hogyan hatott az ő személyes történetük közösségünk sorsára. Ennek kapcsán megint csak el kell mondanom: úgy néz ki, én vagyok az elmúlt hetven év ama szerzője, aki az elmúlt évtizedek egyik legrondább témájával is foglalkozik szépprózai alkotásokban, nevezetesen azzal, hogyan használta a kommunista és a nacionalista hatalom az államvédelmi szerveket a szlovákiai magyar társadalom vezető személyiségei ellen. Hogyan zsarolta őket, hogyan szorította őket a puha hatalom eszközeivel gyakran lehetetlen helyzetbe. A hatvanas évektől már nem akasztottak a volt Csehszlovákiában sem, de ez nem jelenti azt, hogy ne alázták volna

meg, ne szorították volna erősen kiszolgáltatott helyzetbe a felvidéki magyar vezetők egy részét. Ez is az életünk, a történeteink része, s nem hiszem, hogy akkor cselekednénk helyesen, ha eme téma kapcsán szégyenlősen félrefordítanánk a fejünket. Magunkat csapnánk be ezáltal. Néha azt érzem, hogy ide is érvényes a vízilabda-hasonlat, a felszín alatti, sok esetben nemtelen eszközökkel vívott küzdelem legalább annyira fontos, annyira meghatározó, mint a látható, kutatható szféra. Nem tudok nem visszaemlékezni arra a napra, amikor a kilencvenes évek elején megjelent az ún. Cibulka-névsor, a kommunista ŠTB-vel (állambiztonsági szolgálat) együttműködők névsora, s ott komoly felvidéki magyar személyiségek neveit is olvashattuk. Ez is egy érdekes szelet személyem vonatkozásában: legalább tizenöt olyan felvidéki magyar személyiség van, aki az évek során „meggyónt” nekem. Elmondták a saját változatukat arról, mi és hogyan történt, hogyan kerültek kapcsolatba az ŠTB-vel, s az hogyan próbálta meg egymással szemben is kijátszani őket. Amikor már sokadszor történt meg ilyen beszélgetés, egy összejövetel alkalmával felhoztam ezt a témát papok előtt is. Burián Laci bácsi, az elismert és többször is meghurcolt felvidéki pap azt mondta erre, mindenki előtt: „Légy erre büszke. Látod, hogy az egyházi tanításnak milyen súlya van: az emberek szabadulni akarnak a bűntől, néha a bűn árnyékától is azzal, hogy valakinek, akit a bizalmukba fogadnak, elmondják a történetüket. Téged sokan tartanak olyannak, akinek fontos a közélet erkölcsi tisztasága, gyakran papolsz is erről. Hallgass csak meg mindenkit, de ne bántsd őket, hiszen sokan közülük csupán áldozatok voltak, szegények...” A *Feloldozás*, az *Amikor az Isten is elfordítja a fejét*, a *Rácsok a havon* vagy a *Harmatos reggelek álmai* című írásaimról beszélek például. Hangsúlyozom, hogy itt is van egy határozott vörös vonal: mivel az érintettek nagyrészt a rendszer praktikáinak áldozatai voltak, írásaimban valós nevet soha nem alkalmaztam. Nem az a célom, hogy bárkit is megnevezek, ne adj Isten, meghurcoljak: erre semmi jogom nincs. A praktikák, a módszerek viszont tanulságosak kell legyenek, hiszen nagyrészt hasonlókat alkalmaznak napjainkban is ellenünk. Egyébként is, számomra – és gondolom, nem vagyok ezzel egyedül – az elmúlt negyven év legnagyobb tapasztalata, hogy tévedés volt azt hinni, a létező szocializmus és az általa kitermelt viszonyok a mi szabad lelkeink legnagyobb ellenségei. Azok is csak következmények voltak, hiszen láthatjuk, a kommunisták elmentek, de maradt az ember, amely képtelen a saját tökéletlenségétől szabadulni. Rá kellett jönnünk arra, hogy a szabadság a szélhámosok, a rosszakaratúak, a mérhetetlenül önző emberek szabadságát is jelenti, ha nem tudunk időben működő korlátokat emelni a társadalom működésének mechanizmusába. Ezt pedig úgy hívják, hogy jogállam... S egyébként erről szól a *Hit és illúzió* című színpadi játékomban, amely szintén megélt közel ötven előadást 2020-ig: a bennünk, a mindannyiunkban jelen lévő jó és rossz örök küzdelméről szól...

– Rengeteget utazol, események, beszélgetések rendszeres résztvevője vagy idehaza és külföldön egyaránt. Van szabott ideje nálad az írásnak?

– Nincs, s nem is tervezett módon írok, az írásaim kilencven százaléka „kiddő” belőlem. Az agyam, a lelkem diktál. Annak örülök, ha több beszélgetésre, könyvbemutatóra, író-olvasó találkozóra, egyetemistáknak és diákoknak szóló előadásokra meghívnak – de már megszűröm, melyik meghívást fogadom el. Generációváltás történik a felvidéki magyar életben, s ez engem is érint. Elmennek az első generációs politikusok (a rendszerváltástól nézve), s háttérbe szorulnak a harmadik generációs írók is (az ötvenes évektől számítva)... S ez így van rendjén. Új világ jön, új kihívásokkal, amelyekre az utánunk jövő generációknak kell kiizzadniuk a válaszokat. Én mindenkinek kész vagyok elmondani a tapasztalatainkat, eszmét cserélni a meglátásaimról. Kézbe lehet venni a könyveimet is, de mindig is hangsúlyozom: ez a mostani alapvetően más világ, mint amiben mi dolgoztunk, az akkori megoldásokat nem lehet mechanikusan lemásolni. Új meglátások, új megoldások kellenek, a munkát soha nem lehetett megspórolni a történelemben!

– Elsősorban regényeket, novellákat, elbeszéléseket és színdarabokat írsz, írtál, de fantasztikus novellád is olvasható az *Üzenet a messzi galaxisból* című antológiában. Mesét soha nem írtál? Az unokáidnak például?

– Ó, az egy nagy kihívás! A múltkoriban az ötödik, a kettő és fél éves unokámat altattam. Megkérdeztem tőle, melyik mesét mondjam el neki, ő a kedvencét választotta. Csakhogy azt mondják neki rendszeresen a szülei is. Vesztemre úgy döntöttem, hogy egy ponton eltérek a leírtakról, s kicifrázom a történetet. Erre a két és fél éves unokám rosszálló hangon megszólalt: „Az nem úgy van, nagypapa, hanem úgy, hogy...” Azt akarom csak ezzel mondani, hogy ez egy komoly terep, nem lehet csak úgy, félvállról venni. De a múlt nyáron, a Balatonnál már kezdtünk összerakni egy történetet, amely arról szól, hogy a hat unokámmal a szülőfalumban bemegyünk egy alagútba, ahol a családunk felmenőivel találkozunk, s rajtuk keresztül kirajzolódik előttünk az egész magyar történelem, egy család történéseire lebontva.

– **Hogy érzi magát a hetvenéves Csáky Pál?**

– Hajjaj, először is nem akarja elhinni, hogy igaz ez a szám. De ami ennél is fontosabb: egyre világosabban látom, hogy nem vagyok képes kontrollálni az agyamat. Százszor elmondtam már magamnak, hogy le kellene állni, ehhez képest most is három könyvön dolgozom, az eddig kiadott könyveim száma harminc, de úgy, hogy tizenkét évig (amíg a politika legsűrűbb berkeiben dolgoztam) alig írtam le pár sort. Az utóbbi években egyszerűen felrobbant a lelkem, az agyam. A nagy öregek – Turczel, Dobos, Duba, Mács – mondogatták nekem, hogy lehetőség szerint mindent le kell írni, ami velünk történt, mert ami nincs írásban rögzítve, az elveszik. Nemzettöredékünk kollektív emlékezetének tartozunk ennyivel. Most eme útmutatásnak igyekszem eleget tenni, és néha nosztalgiával emlékszem vissza a gyerekkori családi összejöveteleinkre is. Ott a valóban megélt

történetek domináltak: a nagyszüleim esetében az első világháború, annak megpróbáltatásai, majd az impériumváltás és a reménykedés, hogy ez nem maradhat így örökre. A szüleim elbeszélései még drámaiabbak voltak: ott a visszacsatolás öröme, a második világháború szenvedései, majd a beneői évek megpróbáltatásai és az ötvenes évek nehéz viszonyai voltak meghatározók.

Ma már nem is merem elmondani, de így igaz: a mi családukban a múlt század hatvanas éveiben telenként az volt a vasárnap délutáni program, hogy valaki – legtöbbször édesapám – ebéd után elővett egy könyvet és felolvasott nekünk. Az asztalt néha tíz-tizenkét ember is körülülte, rokonok is. Így ismerkedtem meg Jókai, Mikszáth, Gárdonyi könyveivel, így tanultam meg, mi az, hogy mi. Ezek vagyunk, ezeken mentünk keresztül, ezt gondoltuk, ezt éreztük. Tudom, persze, hogy ma már más világ van, de ez nem jelentheti azt, hogy kritikátlanul rákattanunk a bővlira, s mindent feladjunk abból, ami a miénk. Látom, persze, sokan azt gondolják, ha megpróbálnak vélt vagy valós világtrendeket majmolni, attól válnak modernné. Ezt én nem így gondolom, szerintem mi az emberiség kíváncsósága sokszínűségét a saját történeteinkkel, a saját világlátásunkkal tudjuk gazdagítani. S talán a polgármestereink, igazgatóink, vállalkozóink is rájönnek egyszer: a legszebb ünnepi ajándék munkatársaik, szeretteik számára egy könyv, egy saját, felvidéki szerzőnk könyve. Ha egy kisebbségi közösség vezetését, értelmiségét nem érdekli a saját sorsa, akkor nincs esélye a túlélésre.

Kovács Csongva Anikó: Utóhang

„...hirdetni az ég felé törő hitet...”

Képletek Csáky Pál újabb novelláihoz

Átfogó, távlatos perspektívából nézve azt állapíthatjuk meg: noha a kettő nehezen elválasztható egymástól, valójában mégis jól érzékelhető tényként képződik föl emlékeinkben az, hogy a csehszlovákiai, a (cseh)szlovákiai, a szlovákiai és (am-onnan nézve) a határon túli magyar irodalom szakmai-esztétikai értékelése – sajátos helyzete folytán – két síkon történik, immáron legalább száz esztendeje. E *sajátos helyzetének* legfőbb oka természetesen a térség történelmi helyzetében bekövetkezett radikális (és változatos sodrású) változás: az 1918–1920 között végbement impériumváltás; az a sokk, amikor a történelmi Magyarország jelentős területei – így a Felvidék is – egy másik állam részévé, s fennhatósága alá kerültek. Meglehet, hogy messziről indul ezen észrevételező írás Csáky Pál legújabb novelláskötetéről (*A másik én, Vámbéry Társulás, 2025.*), ám miután a kötet (s így ezen áttekintés) egybeesik a szerző hetvenedik születésnapjával, így alkalmat láttam arra, hogy munkásságát irodalmi és történelmi kontextusba helyezve érzékeltessem, lévén erre közéleti-politikai pályafutása is erős alapot szolgáltat. Ám mivel természetesen a sikeres szépírói pálya egy újabb állomásáról szólunk most *elsősorban*, ez utóbbi tevékenységre elég csupán hangsúlyos címszavakban utalni: arra, hogy kezdetektől fogva kognitív szereplője a Közép-Európa-i rendszerváltás „dominó-folyamatának” (melynek ereje azért – mint azt sokan állították a pillanat hevében – mindenképp súlyosabb, elsődlegesebb, elsöprőbb a mai magyarországi kormányváltás turbulens lendületénél), azon belül a volt csehszlovákiai sorsfordító eseményeknek. Nos, Csáky Pál 1990-től a Szlovák Nemzeti Tanács képviselője. Majd parlamenti frakció-elnök, később a Szlovák Köztársaság kormányának miniszterelnök-helyettese, pártelnök és európai parlamenti képviselő. Mindez itt és most azért kiemelendő, hogy rámutassunk: politikusként is mély rálátással rendelkezett azon folyamatokra, ütközőpontokra, melyek megjelenése ezen évtizedekben olykor kísértetiesen idézte vissza mind a fentebb említett főhatalomváltás okozta nemzetiségi konfliktusokat, mind a magyar irodalom innen nézve szünetlen permanenciával jelentkező belviszályait.

Még mindig egy kis történelmi visszatekintés: az említett írói-irodalmi belviszályok első évtizedeit sok irodalomtörténeti elemző munka tárgyalja, de talán elég belelapoznunk ehhez egy korabeli antológia előszavába: „Történetek kísérletek” olvashatjuk ott, „melyek a szlovenszkói irodalom felsorakoztatását célozták, ami élénken bizonyítja, hogy az egységes keretbe foglalt kisebbségi irodalmi megnyi-

latkozás szüksége megoldásra váró probléma volt. Az elgondolások azonban nem voltak mentesek a politikától és így saját erőtlenségükbe hullva torpantak meg a széthúzás és szervezetlenség útvesztőiben.” E pár sor, a részletek kibontása nélkül, érzékelteti azt a helyzetet, annak bonyolultságát, melyben az írók egyszerre keresték megszólalási lehetőségeiket és megszólalásaik alkotói formáit, eszközeit s mindkettő – együtt vagy külön-külön – kereste lehetséges olvasótáborát. Na és természetesen, immáron az idegenség érzetével formálta, építette újjá szellemi gyökereit, anyanyelvi és művelődéstörténeti előzményeit, miközben azok min-tázatának, darabkáinak mindegyikét immár egy valós határ választotta el tőlük. Azt, hogy a hosszú-hosszú évtizedek során ez mennyiben volt sikeres, mennyi-re vált egy szlovákiai magyar író természetes módon az egyetemes (és kortárs) magyar irodalom alkotóinak egyikévé, talán Grendel Lajos néhány mondata is érzékeltetheti számunkra, leginkább azért, mert ez a citátum mintegy mellék-mondata, mellékgondolata bár, de gyakorlati ábrázolása egy tényszerűen gyakori „magyar-magyar két jóbarát (valóban...?)” helyzetnek.

„Szeretném, ha úgy érezné majd” írja itt Grendel valamennyi olvasójának üzen-ve, „hogy róla is »szól« ez a regény. Csakhogy a regény elbeszélője csehszlovákiai magyar értelmiségi, s már az ilyen apróság is akadályozhatja a zavartalan kommu-nikációt az olyan olvasóval, aki a nemzetiségi létezés és életformák körülményeit jó, ha hírből ismeri. Az a tapasztalatom, hogy a legtöbb nem kisebbségi olvasó azzal a szándékkal olvassa a Magyarország határain kívüli magyar irodalmakat, hogy belőlük információkat szerezzen a magyar nemzetiségek életkörülménye-iről, múltjáról és jelenéről.” [a könyv] „...ilyen információkat csupán jelzésekben tartalmaz. Különben is, regényíró legfőljebb botcsinálta történész és botcsinálta szociológus lehet. A választott kifejezési forma és a narráció módja eleve meg-szabja, hogy történeti-szociológiai háttéréből mennyi és miképpen kerülhet be a regénybe. [...] Mindazonáltal gondot fordítottam rá, hogy a regény elbeszélőjét érő külső impulzusok, még ha csak jelzésszerűen is, jól áttekinthető történelmi-társadalmi háttérrel rajzoljanak fel ennek a közérzetnek a megértéséhez.”

Ez a néhány sor Grendel tollából 1985-ben keletkezett, s pontos leírását adja mindannak, hogy részleteiben, pillanataiban talán igen, de átfogó, távlatos pers-pektívából nézve szinte jótányit sem változott, mozdult megfelelően pozitív irányba a szlovákiai magyar íróként való létezés félig-meddigi elszigeteltsége és magára hagyottsága. Hiszen az iménti évszám pontosan érzékelteti: a magyaror-szági olvasók jelentős része (az író jogos feltételezése szerint) a nyolcvanas évek végéig is legfeljebb nagy vonalakban ismerte – ha ismerte – a kisebbségben szü-lető irodalom kihordásának fájdalmait, lehetőségeit és körülményeit. Mi több, addigra már olyan generációk követték egymást e száz esztendő során, akikben a történelmi ismeretek erősen megcsappantak. Így sem az impériumváltás, sem annak megismétlődése sokak számára legfeljebb ha egy-egy gyászos évfordulót jelent, sőt, talán a mai, napi szinten jelentkező államközi konfliktusokat generáló „dekrétum” súlyáról, jelentőségéről is az internet-keresőkben kutatnak adatok és

magyarázatok után. És nem, semmiképp sem a Grendel-idézetet magyarázom még mindig, hanem immár – talán annak tartalmával is, sőt, a történelmi áttekintéssel sem különben – Csáky Pál novelláinak hangulatát, cselekményvilágát, s azok választott háttereit világítom be, hiszen mintha ő maga is ezt az utat járná, a múltfeltárás, hagyományőrzés és híradás jegyében építené föl alkotói mikrouniverzumát. (S azért e fenti idézettel személyesebb módon is kapcsolatba hozhatjuk, hiszen – mint egykori „Íródiás”, pályakezdő íróként is baráti kapcsolatba került a kört szoros figyelmével kitüntető Grendellel, majd politikusként is „egy követ fújtak”, ha kiáltó szó kellett – például a nyelvtörvény elleni megmozduláson –, még a kétezres években is közösen tiltakozva.) De ne kalandozzunk tovább, hanem maradjunk immár szigorúan tárgyunknál, penzumunknál, Csáky új köteténél (*A másik én*), ám illesztvén még ide a szerzőtől egy ars poetica mintázatú idézetet, mely – mintegy mottóként – szerepelhetne akár életmű-összefoglalása előtt is: [engem] „...felvidéki magyar értelmiségiként nagyon zavar, hogy nem a kíváncsi erővel dolgoztuk fel közösségünk elmúlt száz évbeli történeteit. Pedig ezt a terhet senki nem veszi le a vállunkról, csak a szlovákiai magyar közösség tagjai tudják igazán megfogalmazni ennek a közösségnek az igazi örömeit és a valós fájdalmait. S nekünk kötelességünk a nyilvánosság elé tárni olyan történeteket, amelyek a legjellemzőbbek közösségünkre. Nekem meggyőződésem ugyanis, hogy az értelmiség egyik feladata feldolgozni közössége traumáit is”.

Nos, e maga elé tűzött feladatnak Csáky maradéktalanul megfelel. Ezt újabb novelláinak egybefűzése is bizonyítja, noha annak szerkezete (nem szerzői hiba okoztán) már nem épp maradéktalanul tökéletes – de erről majd a maga idejében szólok. A három ciklust magába foglaló kötet címénél (*A másik én*) természetes módon torpanunk meg, hiszen tagadhatatlan reminiscenciát idéz fel bennünk Rimbaud híres – toposzá vált – tételével: „én – az mindig valaki más”. De már itt is rálehetünk egy nem annyira apró csavarra: a gondolat üzenete, egyszerű szórendcserével, nem a megszokottat idézi föl, nem a teljes alkotói szabadság megelégedését, a mű önállóságának, annak az alkotói éntől független létrejöttének állapotát, nem a kettő – mű és alkotó – közötti távolságtartást célozza, hanem az alkotóban rejlő másik én megszólítását, meghallgatását, történetének figyelmes továbbadását; megtartva, kijelölve ezzel az alkotói felelősség szerzői mezsgyéjét. Nyomatékosítja: a másik én is a közösségem része, története a mi történetünk, s le kell írunk, mert – Mészöly Miklóst idézve – „Csak az nem vész el hosszú távon, amit sikerül megosztani.” És meg kell osztani minden történetet, hiszen „Már ott tartunk, hogy igazi rangunk csak az önfeladás nélküli befogadás lehet”. (Mészöly M.: Sündisznóállás [*A tágasság iskolájában*])

A könyv nagyobb felét kitevő első ciklus (*Ingovány*) a kötet címadó írásával kezdődik, s ez a felütés – ahogyan később tudatosul bennünk – az összeállítás (véltetően Z. Németh István néhány ponton bírálható, de összességében alapos [bár kissé *fesztelen*, azaz a linearitás feszességét nem mindig betartó] szerkesztői munkájának is köszönhetően) prológja, előhangja; a Csáky-életmű eddigi mun-

káit ismerők számára aligha meglepően, új olvasói (ifjabb generációkra gondolva itt) előtt pedig nyilvánvalóan egyfajta beavatással vetíti előre a novellák várható dimenzióit, s azok hangulatát. Egy lehetséges monumentális családregény vázlata sűrűsödik össze előttünk lírai hangvétellű belső monológokból, évszázadok pillanatképei, epizódjai váltják egymást, akár egy filmsorozat *pilot*jaként is olvashatjuk azt, s mindez egy döntési helyzetből indul ki, ami talán nem is a megelőző tünődés, hanem a már meglett-eldöntött bizonyosság tézisének fogalmazza meg: hogy minden keserű, rossz emlék és tapasztalat, belső kétely ellenére „...jól érzed itt magad, a világnak eme kivetett szegletében, amely mintha sorsföldröti bizonyosságokat hordozna magában mindenkori létértelmezésekről” (17. p.). S a beavatás folytatódik tovább, a következő írás (*Az illuzionista*) látszólag egy korai iskolai élmény felidézése, szereplője egy illúziókat áruló, hahnizó bűvész, a műsorának kiemelt pontja a hipnotizálás – természetesen ráérzünk elődjére, Thomas Mann Cipollájára, ám a szerző itt a történetet több dimenzióban helyezi elénk: három kamaszfiú megy át sorra a mutatványon, egyikük nem követi a bűvész elsuttogott utasításait, a következő – a közönség miatt – elfogadja a játékot, a harmadik szintén, de oda sem figyelve, mert végig a bűvész asszisztensére, egy fiatal lányra koncentrál. Később az első fiú, a Csáky Cipollája ellen lázadó Mario felháborodva mondja társainak, hogy hazudtatok, félrevezettétek az embereket, de ők leintik: ezt akarták, nem érted? „Ki akartak kapcsolódni, jól akarták érezni magukat. Ez az élet rendje, mi rossz van ebben?” (23. p.) Valóban, mi rossz lehet abban, ha sodródunk a tömeggel, a pillanattal, s nem torpanunk meg a fenyegető jelek észlelésekor. Már ha észleljük azokat egyáltalán, s nem úgy élünk, mint Kiszélka úr, a következő novella (*Napsugaras, fénylő reggel*) szereplője, aki egy nap arra ébred: eltűnt mellőle a felesége. Elindul megkeresni őt, s lassan elénk tárul a történet ideje: „pár hónappal a háború után” járunk, amikor „Az ország most a saját polgárait akarja kitelepíteni a határon túlra csak azért, mert magyarok?” (38. p.) A novellafüzér lineáris cselekményvezetése egyre szigorúbb múlt-számonkérés, és egyre szívszorítóbb lelki esemény-tükör. Majd ugrunk az időben, éveket, talán évtizedet, a dolgok a felszínen látszólag belesimultak a hallgatásba, a gyerekek semmit vagy alig valamiképpen tudnak a tegnapelőtti történelemsokról, nekik *A nagybácsi érkezése* (az újabb novella) ajándékokat jelent, s legfeljebb eltűnődnek azon, a rokonságról érkező híreket hallgatva, hogy „...ilyen fontos apánk van, akit íme, még az ország másik feléről is tiszteltetnek” (48. p.). A felszakadó sebekről már nem értesülnek, nem látják-hallják a hontalanná vált *másik én* kiömlő összeomlását, azt a lelki traumát, ami azóta sem gyógyult be, hisz nem gyógyulhat be soha. Az újabb időugrás: *A látogatás* története. Az öreg szülők hat év után megenyhülve, békességet óhajtva meglátogatják fiuk városba szakadt családját, s szembesülnek azzal, ahogy „...egyre inkább megérintette lelküket a hiány, úgy látták magukat egyre tisztábban egy szakadék szélén, amelynek fájdalmas mélységét egyre hiábavalóbban próbálták betömni hat év óta gyűjtögetett mentségeikkel” (67. p.). Ám az olvasó érzi s érti, hogy itt nem egy hat éve történt kicsiny családi nézeteltérés-

ről van szó, hanem ama végzetes identitásváltozásról, ami kifehériti, elmosza az összetartozás élményét, most még csupán egy családét, de hamarosan a nyelv, a múlt, a sorsközösség kerülhet végzetes veszélybe. Mert bennük a látogatás ennek félelmét hozta felszínre. És épp ezért, ennek elkerüléséért beszélni kell a múltról. El kell mesélni, mindent.

Az újabb novellára (*Apáink zászlói*) lapozva érzékeljük, hogy épp ezért látszólag megtörik a lineáris történetvezetés, ám valójában itt kell rádöbbenünk: mind-az, ami eddig csak fel-felvillant az előző írásokban, legfeljebb történelmi ismerethiányként lett érzékeltetve, mert hosszú-hosszú hallgatások töltötték ki azt az esemény-időt, amikor a sebek mélységeiről kellett volna beszélni. De kell a kiáltó szó, minden traumát ki kell beszélni, mert a múlt hiányjeleiből, elhallgatásaiból legfeljebb a jövő szakadécai születhetnek meg, vezette rá olvasóit e módszerrel a szerző és a szerkesztő – ezért ismét visszatérünk az időbe, de már részleteiben bontva ki (amennyire ezt egy azért mégis csak szűkített novellaív keretei engedhetik) a felvidéki magyar kisebbségi lét krónikájának traumáit. Az *Apáink zászlói* erre vállalkozik, bár már felütésében is jelzi: „Nem könnyű ezt a történetet elmondani. Nem könnyű végiggondolni nyolc viharos évtizedet... De egyszer eljön a pillanat, amikor meg kell tenni. Amikor senki nem kérdez tőled semmit, csak a vásznak feszülnek ki körülötted, s előlük nincs menekvés. Pereg az életed, ha akarod, ha nem – s minden más hazugság. Egyszer elérsz egy pillanathoz, amikor már nem akarsz elhallgatni semmit... Mit ér az ember, ha már a saját álmaiban sem tud hinni?” (70. p.) S a lassan elénk táruló történet, a generációról generációra szálló emlékezet ezt – az álmok születését és drámai elvesztését tárja elénk, a ’kilencszáztízben épült szülői ház udvarán, a mesélőt hallgatva egy idős diófa lombja alatt, melyet az ő születésének öröme és emlékére ültetett még a Monarchiában a nagyapja. S a történet sorra veszi, tételesen, de a személyes sorsokra kihatóan vizsgálva ama sorsfordító eseményeket, amelyek súlyát – s gyakori végzetét – el kell mesélni, tovább kell adni, megőrizni azt, ha kell, mindörökké.

Csáky írói eszköztárának egyik eddig nem említett elemére is kitérhetünk a következő írás (*Vilma története*) kapcsán. Már korábban is nyilvánvaló volt, hogy a történelmi szituációkat személyes történeteken keresztül, azok háttereként festi elénk, s eközben csendes, diszkrét módon az ironia, a groteszk kontextusba illesztése, ellenpontkénti alkalmazása sem idegen tőle. Vilma története egy felföldi városkából indul, s a rendszerváltás kezdődő éveiben zárul, azzal a meglepő helyzettel, hogy az „...idős hölgy, akit a szocializmus nevű emberkísérlet évtizedeken keresztül csak megtaposott a családjával együtt, egyszer csak felemelkedett a fotelben és kimondta a hihetetlen mondatot: »Fiam, azt hiszem, én megbolondultam. Nekem hiányzik a csillag!«” (92. p.) S majd persze a novella zárómondataiból megtudjuk, hogy nem, „A csillag nem hiányzik, Isten mentsen attól, hogy visszajöjjön, egész életünkben üldözött minket. De az az aprócska fény, az a pici jel ott, az égen, az hiányzik. Mit tegyek, tényleg hiányzik.” (102. p.). S a két mondat között, amit megismerünk, az két ember történetének drámai krónikás éneke, az

üldözöttség évtizedeiről, benne az impériumváltástól kezdve a világháborúig, a kitelepítéstől a „békeévek” kiszolgáltatottságáig – s azzal a csöndes, ám tanulságos fájdalommal, hogy túl minden embert próbáló tragédián Vilma, mintegy összegzésként, leginkább azt sajnálja, hogy nem született gyermeke. Hiszen a nemzet sorsa talán hosszú idő múlva sem fordul tartósan jobbra, de utódok nélkül ez a *talán* nem – maga a bizonyosság. Ennek tökéletes konklúziója, kiváló szerkesztői „szem” jelenléte a következő munka, a *Tájképvázlat fehér-feketében*. A család befogadó szeretetére hiába vágyakozó gyermekotthoni történet távlatosabb értékű üzenet annak konkrét tartalmánál, miképp az *Angyali ének*, melyben az angyali erejű beavatkozás már-már idealista, de mindenképp kimondandó akárha Selma Lagerlöf-i választását-megakadályozását olvashatjuk egy heródesi mértékű brutális csecsemőgyilkosság kimenetelébe. Ám ha ezt elmulasztjuk, ha együtt élő államalkotó nemzetek történelmébe engedjük be az erőszakot, a háborút, akkor nem annak bármilyen érzékletes-kemény leírására kell vállalkozni, ugyanannyit, vagy akár többet is elmondanak *A Bögi lányok*, egy újabb példázatban, a három vőlegény és így család nélkül maradt magányosan élő asszonysorsok nélküli életről. A történet ismét egy kisvárosi rege, a gyanútlan kispolgári életről, ahol amolyan „kávéházi konrádok” formálnak véleményt a nagyvilág dolgairól, a beszűrődő hírekről, magabiztosan, hiszen baj nem történhet. „...Mussolini dolga a Mussolinié, Hitler dolga Hitleré, mi magunk pedig azon legyünk, hogy a mi kedves városunkban mindnyájunknak jó legyen...” (116. p.), summázzák, miközben hatvan cigánnyal húztatják el nótájukat. S mi lett a nóta vége: „A kedves Lajos egy éjjel elmenekült a főszolgabíróval a csehek elől, hírt se hallottunk róla azután. A kedves Ferencet Szegedre vezényelték, majd ki a frontra, ott is maradt szegény. S az én drága Frederikem is visszament Olmützbe, ő a változatosság kedvéért Horthy bevonuló katonái elől menekült” (118. p.). Így mesélik a lányok, ha néha meghallgatják őket, de ez egyre ritkábban történik meg velük. A történet egyik lehetséges tanulsága, egyet lapozva, a *Szomorúfüzek árnyéka* alatt bontakozik ki, a még Kossuth idejéből eredező családfa röghöz ragaszkodó üzenetével: „...a belső iránytűnket nem szabad feladni. Látod, ezek is mind, ebben a faluban megfáradt, aprólelkű emberek. Ha mindenki ilyen lenne, nagyon gyorsan eltűnnénk az időben... A léleknek erősnek kell maradnia, ezt ne felejtse el” (124. p.).

Ám ez olykor valóban nagyon nehéz. Erről a linearitást kissé megbillentő írás (*Este az utcán*) belső szépsége tanúskodik (melynek elhelyezését most először bírálhánk, mert mi azt kissé korábban [*A Bögi lányok* után] soroltuk volna, ott harmonikusabban illeszkedne a történelmi események sodrásába, míg, ha ezt követte volna az iménti [*Szomorúfüzek árnyéka*], úgy talán dinamikusabban és átfogóbban jelenik meg a lélek megtartó erejének mindennél elsődlegesebb hangsúlya). Ám ez csupán, mint láthatta az olvasó, zárójeles megjegyzés; az *Este az utcán* erejét semmiképp nem csorbítja. A megszálló orosz katonák által megbecstelenített lányokat ért dupla gyalázat (az erőszak elszenvedése után az őket érő kiközösítés súlya) érzékletes felelevenítése ez. Egy, talán épp így fogant, s így felnőtt lány

nézi szobája ablakából az embereket, s épp úgy kutat ismerős vonásokat, feléje forduló lélekrebbenéseket az idegen arcokon, miként a fentebbi *Tájképvázlat fehér-feketében* gyermekszereplője. S az esti homály tovább tart, tartós *Szürkület* (újabb írásunk) fedi el a remény lehetőségét, a sors megannyi csapása, a családok szétszórátása, az egyéni és sorsközösségi traumák végén a túlélők magánya válik valóságossá, az a belső-lelki számkivetettség, ha nem száműzetés, a szeretetlenségbe.

A szerkesztést illető bíráló lényegibb megjegyzéseink egyike s annak magyarázata e ponton kezdődik. A ciklus következő írása (*Foltos szivárvány*) a szerző már megszokott parabolikus írói megoldásainak változata, lényeges és tökéletes összefoglalása a kiüresedett-kiüresített létből fakadó elmagányosodásnak, az olyan társadalmi peremlétre szorultságnak, ami azokat éri utol, akik nem „szégyellik” kimondani, hogy „...soha nem állhattam az alakoskodást, a hazug dolgokat. Pótléket, pótmosolyokat...” (154. p.). S emiatt a kevéssel is beérő többség elfordulása, távolságtartása, (le)sajnálása bünteti. A novellaív során ezt mindenképp ki kell mondani, ám talán hangsúlyosabb lett volna a *Szürkület* előtti megjelenése, felerősítve a végső félig-meddig önként választott „kivonulás” metaforikus erejét. Akár a ciklust lezáró történelmi reminiscenciákat is felidézhetné az olvasóban annak megvénült szereplője, aki, bár „A rogyadozó őrbódé eltemette...” (139. p.), még képes kimondani akár egy évszázados ítéletet is: „A csalódások veszélyesek, megölhetik az embert... Mert az, ott kint, egy más világ. Rideg világ, kifordított világ. Ott nem lehetsz semmiben sem biztos” (140. p.). Ebből viszont egyenesen következik, hogy a ciklus két további novelláját lényegében feleslegesnek ítéltük – ami nem önálló értéküket, hanem az *e helyen* történő szereplésüket kérdőjelezi meg. A recenzius dolga természetesen nem lehet elsődlegesen az összeállítás ritmusának bírálata, ám talán nem árt kitérni arra sem, hogy a *Csonkolt lelkek* címet viselő írás megjelenése a *Vilma története* előtt erőteljesebb és homogénebb lenne, mint itt, így kissé hangsúlytalanná válik, noha lényeges és fontos, elmaradhatatlan szempontot emel be a történelmi traumák közé; a ciklust lezáró – és annak címet adó – *Ingoványt* viszont a magam részéről *itt* kihagyásra ítélném. Jobb helyen is felbukkanhatna.

Átlapozva a négy opusból álló következő ciklust (*Feloldozás*) azonnal érzékeljük, hogy szerzői visszaemlékezések, vallomások, személyes krónikák várnak ránk, nagy részben a közélet és politikai szerepvállalás eseményeire alapozva. Mindenképp szükséges és helyes párhuzamba állítása ez az eddig olvasott-megelevenedett másfélszáz év felföldi traumáival. A ciklus nyitánya (*Darvak viharban*) egy felnövés-történet, a személyesen még át nem élt második világháborút követő kitelepítésekkel kezdődően, hiszen az erősen rányomta bélyegét a szülők családalapítási körülményeire, majd megismerjük-átélhetjük a különböző korszakok, mikro-rezsimváltások, terror-enyhülés-terror-enyhülés tektonikus hullámverését, mikor az egyik nap még kiemelt pozícióval és bizalommal bíró állampolgár vagy, másnap már a börtön kapujában állsz, harmadnap felelősséggel járhat

el közügyekben, de azt veszed észre, hogy a másik ember gáncsol, akadályoz, a közös ügy iránti felelőtlenséggel – s mindebből leszűrődik annak felismerése, hogy: „...egy kiszolgáltatott helyzetben lévő, intézményekkel alig rendelkező néptöredék...” (181. p.) összetartására és összetartozására vállalkozni, akár kötelességből, akár az ideológia-váltások iránti hiszékenységgel, nagyon *ingoványos* terület. A ciklus további darabjai is személyes – ha lehet, még személyesebb – hangvételűek; az *Elszállt galambjaink* egy több síkon futó nekrológ, visszatekintés azokra az évekre, ahol „...a szlovákiai magyar politikai együttműködés bölcsőjét...” (197. p.) kereshetjük, de felvillan a fiatalon elhunyt barát alakja is, miként a *Búsképű bumeráng* főszereplője is egy alkotótárs, egy színházi ember életének hanyatttatásairól mesél, a rá irányított állambiztonsági kettős célkeresztet (a csehszlovákiai és a magyarországi egyaránt célba vette) követő nyugati emigrációjáról, majd hazatérésének nyugtalan belenyugvásáról – mert úgy érzi, mindenképp kívül került az időn. Mivel a szerző nem nevesíti meg szereplőjét, ezért nem írhatjuk le mi sem, bár sejtésünk – a plasztikus ábrázolásból adódóan – természetesen van, ugyanakkor megint csak szép az a metaforikus elemelés a konkrétumtól az általános helyzet érzékeltetéséig: gyógyítható-e egy hontalanná üzött-nyilvánított emberben ennek súlyos, maradandó lélekszakadéka? A ciklus – de vélhetően nem egy fájdalmas kor végső lezárása, hiszen a guberálók és gubernátorok egymásra utaltságának soha nincs vége – utolsó krónikája (*Feloldozás*) a megfigyelések, szervezések, hatósági megnyomorítások, ellehetetlenítések, a zaklatások elleni folyamatos védekezések és azok kivédhetetlenségének története; feljegyzések, lélekomlások, vélt és valós dokumentumok, vallomások és események sagája arról, hogy voltak „Akiket megnyomorított, szellemileg kizsigerelt az a kor. Volt, aki tisztességes maradt – azt nagyon meggyötörték. Volt, aki beadta a derekát – azt hagyták bizonyos fokig úszni, de kalitkában élt, felügyelet alatt. S volt, aki megpróbált ellenállni – az felörlődött az állandó küzdelemben” (241. p.).

S miről is dohogtunk egy ciklussal följebb? Arról, hogy az első ciklust lezáró – és annak címet adó – *Ingoványt* a magunk részéről ott kihagyásra ítélnénk. Jobb helyen is felbukkanhatna az, írtuk. Nos: egészen pontosan *itt*, a második ciklust lezáró tételként. Merthogy tartalmában ugyan éles a váltás, hiszen a világjárvány éveiben játszódik a történet, de akárha újabb metaforikus áthallásként is értékelhetjük azt, hogy a fiatalokból álló baráti társaság a járvány közben arról vitatkozik: hol s miért „...kunszt igazán magyarnak lenni, idegen közegben!” (162. p.). A történet átviszi az olvasót a huszonegyedik századba, de épp így akár egyetemesség is tehető annak rejtett üzenete; az üzenet hétköznapivá, az életben maradáshoz szükséges lélegzetvétellé tétele. S itt akár be is zárhatnánk a kötet lapjait annak szépen tervezett (Rácz Éva munkája, Szilva József festményének felhasználásával) borítótáblái közé, de vár még ránk a harmadik ciklus – amit kissé ballasztnak érzünk. S ezzel nem megbántva a szerzőt, hiszen az itt (a ciklus címe *Új világok*) olvasható tárcanovellák, olykor kicsit *moldovás* állatmese-parafrázisok szatirikus élei gazdagítják ugyan a szerző írói arcképét, bővítik stílusjegyeinek megismer-

hető palettáját, na de ezzel az eddigi huszonhat megjelent könyve kapcsán is tisztában voltunk, s mielőtt kiigazítana valaki gondolatban, hogy ebben a számban közéleti megnyilvánulásai, parlamenti felszólalásai is szerepelnek, hozzáteszem – ironikus hangnem-érzékenysége azokban is fellelhető, ahogy színpadi munkáiban, dialógus-teremtésében sem hiányzik a kellő időben alkalmazott *bon mot*. Ahogy itt is, hiszen az apa és a fia közötti focimeccs közbeni, a hétéves gyerek által javasolt szabálmódosítás valóban *csavart labda*, hiszen arra próbálta rávenni ellenfelét, „...hogy focikapuink nagyságának figyelembe kellene vennie kettőnk korának arányát is” (Kis hercegek, 285. p.). Ez a kiemelés, de utalhatnék az itt olvasható írások többségére, jól példázza Csáky nyitottságát a groteszk, és/vagy az irodalmi parafrázis (Orwell, Cervantes, Örkény és mások) felé, ugyanakkor – érzésünk szerint – megtöri, enyhíti, tompítja a kötet teljességének atmoszféráját, annak sűrű, fojtó levegőjét.

Mindezzel együtt tartalmas, izgalmas és helyenként szívderítő könyvet vehet kezébe az olvasó. Remélem, hogy rátalál. Ezért még azt is elviselném, ha a fejemre koppintának minél többen, a harmadik ciklust bíráló mondataimért. De minél többen tegyék ezt – közben sűrűn forgatva a kötet nagyon fajsúlyos „maradék” kétharmadát. Mert a szerző helyenként könnyed, de túlnyomórészt erős, sűrű szövésű mondanivalót hordozó írásai – mint eddig – beteljesítik (vagy inkább bennfoglaló kőtablaként rögzítik) azt az elvárást, amit Grendel Lajos így fogalmazott meg: „...meggyőződése, hogy minden író, akár akarja, akár nem, kénytelen tisztázni a politikához való viszonyát, s beleilleszteni azt abba a világképbe, melyet művei kifejeznek. [...] egy irodalmi mű akkor válik jelentőssé, ha olyan tartalmakat hordoz, amelyek az emberi és társadalmi önismeretünket elmélyítik. [...] Jámbor utópia azt várni, hogy értékeljük, netán átértékeljük a múltat egy olyan helyzetben, amikor a múltból és különösképpen a közelmúltból alapvetően hiányosak az ismereteink. Különösen az ifjabb generációk történelmi tudása és történelmi tudata katasztrofális...” Nos, hogy ez a helyzet (amit az idézet évszámára pillantva csak szomorúbban aktuálisnak érzünk), ne váljék végzetes „*elgrendeltetés*”, ahhoz ez a kötet, Csáky és az olvasó *másik énjének* megismerése is elvezethet.

Klotild néni

Ella mindig repesett örömében, ha egykori munkatársaival vagy iskolatársaival találkozott. Most egy volt kollégájával futott össze az utcán. Ferdinánd nem éppen a legszeretettebb hajdani munkatársa, sőt! De mit számít ma már, hogy néha-néha megsértette, sőt lealacsonyította az egész szerkesztőség előtt, a cikkeit ócsárolta, a fényképfelvételeit kritizálta, ráadásul a magánéletét is firtatta. Nem érdekes, kezdő újságírókkal gyakran teszik ezt a nagyok, a befutottak, a tapasztaltak, és főleg a párttagok. Mára Ella is megtalálta a helyét: egy női magazin sikeres szerkesztője. Ámbár a tüske még mindig ott van a lelkében amiatt, hogy Ferdinánd annak idején annyit intrikált ellene. De hogy is mondta? Ma már ez mit sem számít.

Jó, de csak egy fél órácskára tudok maradni, mondja a meghívásra, épp csak megisszuk a kávé, cseverészünk egy kicsit.

Na, ilyen rohanós lettél?, méltatlankodik Ferdinánd, közben a tőle nem éppen megszokott illendőséggel megvárja, amíg a hölgy helyet foglal.

Tudom, te már nyugdíjas vagy, ráérsz, de én egyelőre csak várom a megérdemelt nyugdíjaskort.

Nemcsak hogy nyugdíjas vagyok, hanem el is váltam, most már senkire sem kell tekintettel lennem, annál is inkább, hogy a gyerekeim és az unokáim látni sem akarnak, az exnejemről már nem is beszélve. Így hát csak magamnak élek a kis albérletemben. De a kórunkat nem kell ennyire hangsúlyoznod. Tudom, hány éves vagy, legalábbis hozzávetőleg. És azt is tudom – és ezt pontosan –, hogy én mennyi vagyok.

Nocsak, milyen sértődékeny, tűnődik Ella. Azelőtt nem kapta fel így a vizet, most meg ilyen kicsiség miatt...

Én is pontosan tudom, hány éves vagy. 1938. november 5-én születtem, tehát nemsokára 68 leszel.

Hm! Most megleptél, latolgat Ferdinánd, és nagyot kortyol a közben kihozott kávéból.

Semmiség! Még ha tudnád, milyen nap van ma!

Ha elárulod, tudni fogom.

Pontosan száztíz évvel ezelőtt, ezen a napon született a mi szeretett Klotild nénink, a gépírónők ásza.

Klotild! Már a nevétől is röhögőgörcsöt kapok.

Ugyan, ugyan. Szerintem ez nagyon is szép név.

Figyelj, hogyhogy így számontartod a születési dátumokat? Talán spicli voltál az átkosban?

Spicli, az valaki más volt kettőnk közül, de nem az, aki most itt az asztal ablak felőli oldalán ül.

Azt akarod mondani, hogy talán én...

Ugyan, hagyjuk, mondja Ella, de mégis folytatja. Egyébként mindenki tudja. Én már régen is tudtam, igyekeztem is kerülni téged.

Azt észrevettem. Neked én sosem voltam jó.

Ezt hogy érted?

Te csak a legfelsőbb vezetés felé kacsingattál.

Micsoda?

Ne is tagadd. Riszáltad a csípődet a főszerkesztő előtt, aztán bármit kérhettél tőle, mindent megadott neked.

Hogy én? Hát ez szemenszedett hazugság.

Ezt mindenki tudja. Meg azt is, hogy nemcsak a főszerkesztővel, hanem a helyettesével is...

Ella alig bír levegőt venni.

A legjobb szolgálati utakra jártál. A szerkesztőségi kocsit mindig a rendelkezésedre állt, míg mások buszoztak, vonatoztak.

Nem tudom, ugyanarról a szerkesztőségről beszélünk-e, mert ahol én dolgoztam, ott nagyon ritkán ért az a szerencse, hogy igénybe vehettem a szolgálati kocsit.

És mindig te kaptad a legzsírosabb pénzjutalmakat!

Ezt már nem hagyhatom annyiban! Ha tudni akarod, az egyetem után a bértáblázat legalacsonyabb fokán kerültem a szerkesztőségbe, a legkisebb fizetést adta meg nekem a vezetőség. Akkor már megvolt a nagyobbik kislányom, kétévesen bölcsibe íratam, és sajnos gyakran betegeskedett. Volt olyan hónap, hogy a szakszervezet vezetősége úgy döntött – ezt jogkörénél fogva állítólag megtehetette –, hogy nem hagyja jóvá a beteggondozási pótlékot, s én a fizetési napon mindössze háromszáz koronát kaptam.

Ugyan már, ne beszélj. De ha ez mégis igaz, nagyon könnyen túltetted magad a hiányon, mert minden bizonynyal jól el voltál eresztve...

Ha tudni akarod, egyáltalán nem voltam jól eleresztve, és a férjemnek sem mertem elmondani, attól félttem, hogy közbelép, és a heves természetével inkább bajt okoz nekem. A hiányt pedig magamnak kellett megoldanom, ami egyáltalán nem volt könnyű.

Ahogy akkoriban elnéztelek, bocsánat, nem mintha ma már nem lennél csinos, de régebben nem lehetett neked olyan nehéz elérned bármit is.

Most kezdjen el védekezni? Vagy rohanjon el? Semmi értelme. Végül is Ferdinándot nem kell komolyan venni. A múltban is mindig csak ez az elmélet segített neki, hogy túltegye magát a támadásain. Ő, Ferdinánd csak egy lecsúszott káder. Még rovatvezetőnek sem nevezték ki soha, pedig nagyon vágyott rá. A cikkei alig-alig ütötték meg a közepes szintet, persze azért pártvonalon nagyon serénykedett. És a besúgóí tisztsége által megmenekült a menesztéstől. De úgy véli, jobb lenne inkább témát váltani.

A születésnapok számontartása kimondottan hobbimnak számít, már gyerekkoromtól fogva. Minden születésnap megünneplését a fejembe vésem. És ma reggel azzal ébredtem, hogy 2006. szeptember 7-e van, Klotild néni születésnapja, és azonnal rájöttem, hogy ráadásul ez a nap születésének a száztizedik évfordulója. Aztán elgondolkodtam, hogy soha nem volt a szerkesztőségnek ilyen hűséges alkalmazottja, aki nyugdíjaztatása után is bármikor beugrott, ha éppen hiányzott valaki a gépírók közül. Nekem ráadásul lelki támaszt is jelentett. És meg kell hagyni, nagyon szerettük őt.

Én nem szerettem, mordul fel a férfi kedvetlenül, mintha a gépíró említése rossz emlékeket ébresztene benne.

Akkor miért csak neki akartál diktálni? A fiatal kollégákat kidobtad a kuckójából, és egész napra kisajátítottad őt magadnak. Ja, igen, a félig kész riportjaidat, interjúidat ő rázta gatyába, mert egyedül nem boldogultál velük. Eltelt néhány év, és már el is felejtetted, mit köszönhetsz neki.

Nem tagadom, néha besegített. De végül is mit keresett a szerkesztőségben még kilencven valahány évesen is? Szenilis, vén nyanya. Mindig ugyanazt ismételte: a fiatalkori élményeit meg a házasságát. Hülye tyúk volt, mondom.

Persze, mert mindenkin átlátott, nyugtazza magában Ella. Ferdinándban egyenesen olvasott, akár egy nyitott könyvben. S hogy éppen neki mondott volna el bizalmas részleteket az életéből? Ez teljesen kizárt. Nagyon jól kiismerte az embereket. Talán pontosan ez feszélyezte a tisztelt besúgó újságírót. Azt meg már letagadja, mi mindent tett Klotild néni éppen érte. Ella elismeri, hogy valóban szívesen emlegette némelyik sztoriját, de nem azért, mert elfelejtette volna, hogy már elmondta. Csak egyszerűen elszórakoztatta magát és a hallgatóját az emlékezetes történettel. Mindig meg is jegyezte: már említettem, de valami készletét érzek, hogy újra elmondjam... Ella szívesen meghallgatta, akárhányszor is. A dédnagyanya jutott róla eszébe. Ő is felemlégette egyes emlékeit gyerekkorából, fiatal éveiből, de ő nem tudta, hogy már százszor elmondta ugyanazt a mesét. Az unokái mindet fejből tudták, és nevetve otthagyták, ha rákezdte. Csak Ella tartott ki mellette, mert látta, mennyire jólesik a dédinek, ha elmondhatja valakinek élete legfontosabb eseményeit. Arról nem tehetett, hogy nem emlékezett rá, hány-szor mondta már el mindegyiket.

Egyszóval nem csíptem az öreglányt. De azért szerettem őt behúzni a csőbe. Ha híryanagot diktáltam neki, hogy például a CSKP Központi Bizottságának a vezetősége fogadta a kubai küldöttséget a Prága-Ruzyně repülőtéren, és felsoroltam név szerint a KB elnökét, főtítkárárt és a többi jelenlévőt, a végére hozzátettem: és a delegáció tagjait külön fogadta Fábián Rezsőné, Klotild néni. Bocsáss meg, nem bírom ki röhögés nélkül – és tényleg röhög, mint a ló az abrakra –, majd fuldokolva mondja tovább: ő pedig szemrebbenés nélkül begépelte a sajtóhírbe a saját nevét is. Aztán a lektoroknak kellett kihúzniuk a blamáló részt.

Ó, de ostoba ez a Ferdinánd! Klotild néni minden ilyen esetben teljes tudatában volt a leírtaknak, csak eljátszotta, hogy annyira belemerült a gépírásba, hogy egyáltalán nem észleli a szöveg értelmét. Előfordult, hogy amint Ferdinánd vitte

a híryanagot a kiadásvezetőnek, útközben beszólt néhány irodába, és hatalmas hahoták mellett mutogatta a „korpusz deliktit”. Klotild néni meg ezalatt elmondta a következő diktálójának: Ferdinánd megint szórakozott vele, és azt hiszi, hogy ő semmiről sem tud. Pedig nagyon is! Csak azt nem érti, miért hagyja ezt a vezetőség szó nélkül – mert hozzájuk is eljutott a „nagy viccgyáros” újabb cselszövése –, miért nem marasztalják el a tisztelt, vagyis tiszteletlen szerkesztő urat, bocsánat elvtársat, az ízetlen tréfái miatt.

Azt hiszem, nem azért hozott össze a sors minket ennyi év után, hogy a demens Klotild nyanyáról beszéljünk. Inkább mondd el, hogy élsz, min dolgozol mostanában. Én nemrég elváltam, hát, végre szabad vagyok. Most viszont nemcsak a volt feleségem, hanem a gyerekeim és az unokáim sem akarnak hallani rólam.

Lám, lám, ki a szenilis meg a demens, mélézik Ella. Klotild néni nemhogy hatvannyolc éves korában, hanem sok-sok évvel később is el tudta mondani az előzőleg látott színi előadást, szinte szóról szóra idézve a párbeszédet. És hiba nélkül elszavalta Arany János bármelyik balladáját. Ha akadt egy kis ideje, nagy élmény volt meghallgatni. De mindenek fölött ő volt a legjobb és leggyorsabb gépíró a szerkesztőségben. Tősgyökeres pozsonyiként nagyon sokat tudott a városról. 1896-ban született, és százévesen, 1996-ban halt meg. Sok-sok pletykát is hallott élete során, de ezeket sohasem adta tovább. Önmagáról sem mondott el bensőséges dolgokat, ám egy megdöbbenő tényt elárult – nyersen, közömbösen. Azt, hogy azóta él úgy igazából, amióta a férje meghalt. Ő akkor ötvenkét éves volt, harminckét éve a felesége Fábián Rezsőnek. És hálás az Istennek, hogy a harminckét gyötrelmes házassági év után még kárpótlásul megajándékozta őt sok-sok (nem is fontos számon tartani, pontosan mennyi) nyugodt, kiegyensúlyozott, megelégedettséggel teli évvel.

Megeríte a két világéget, kijutott neki az üldöztetésekből, vagyonekobbzásból, a gondtalan gyermekkor után a keserű fiatalkori megpróbáltatásokból. De azért özvegysege nyugalmas éveit sem tudta felhőtlenül élvezni, mert nem bírta lenyelni a kommunizmus térhódítását, a szovjet uralmat. Néha elárulta Ellának, hogy bár nem tudhatjuk, hány évig él még, de addig nem halhat meg, amíg az oroszokat ki nem söprik Közép-Európából. Kilencvenhárom éves, amikor ez valóra válik. Kicsit óvatosan, öregesen, de azért örvendezve veszi tudomásul a változásokat. És a túlságosan ujjongó ifjoncokat mértéktartásra inti. Nem lepődik meg, amikor a szerkesztőség félelmetesen elv hú kommunistái közül elsőként Ferdinánd adja vissza a pártigazolványát, mondván, most jött el az igazi, a várva várt rendszer, a demokrácia. És teli torokkal hirdelve, lelkesedéssel túlhevítve járja végig a szerkesztőséget: „Végre eljött a mi időnk!” Amikor ezt Ella meghallotta, elrettent: hát nem a kommunisták hatalma járt le épp most, ’89 novemberében? Éppen ők érzik úgy, hogy most jött el az ő idejük? Azzal nyugtatta magát, hogy ez csak irónia lehet. Akkor még nem is gondolta, hogy ebben az iróniában a korlátlan valóság rejlik.

Klotild néni nem emlékeztette Ferdinándot régebbi hősökdő kijelentéseire, főleg arra nem, amelyet úton-útfélen hangoztatott: „A kommunista párt a mindenható, az egyetlen lehetséges út, s én teljes meggyőződéssel hirdetem létjogosultságát.” A bölcs gépíróő senkit sem kritizált, csak kiakasztott az irodája falára néhány régebbi újságcikket, amelyekből áradt a kollégák odaadása, hű elköteleződése a kommunista párt iránt az elmúlt években. Ferdinánd letépte a vezércikket a falról, és cafatokban a szemébe dobta. De amint elhagyta az irodát, Klotild néni elővett egy másik példányt ugyanabból a számból, és pótolta a kiesést. Tehát előrelátóan számolt a tudathasadással, és fel is készült a leleplezésére.

Még két évig gépelt kitartóan a kommunista lapból antikommunistává vált lap szerkesztőségében. Nem volt igazán ínyére az új hullám kicsi országunkban, túl soknak találta benne a köpönyegforgatást. Meg a hatalomvágyat. De azért a bizakodás nem fogyott ki belőle. Aztán idősek otthonába vonult. Onnan is érdeklődéssel figyelte az országban végbemenő eseményeket, és ha Ella – aki heti rendszerességgel látogatta – megérkezett, habzsolta a tőle kapott új ismereteket. Kezdetben sok kedvező esemény történt, csak lassanként vált megveszekedetté a fene nagy demokrácia. A várt számonkérésre nem került sor a sok bűn miatt, amelyet az előző hatalom a nép ellen elkövetett. A kommunisták továbbra is pöfeszkedtek, egyre csak nyomultak a vályúhoz, és a felelősségre vonásukat szépen megúszták. De Klotild néni ezt már nem élte meg. Utolsó évében már nehezeze esett az élet. Fekvőbeteg lett, bár az elméje még mindig épen működött. Csak akkoriban mondott el fiatal kolléganőjének olyan dolgokat az életéből, amelyeket azelőtt soha nem hozott föl. Például hogy mennyire fájlalta mindig, hogy nem lehetett gyermeke. Nem sokkal azután, hogy férjhez ment, terhes lett. Egy vasárnap délután a férjével tett sétából hazatérve Rezső pofozni kezdte, mert-hogy minden szembejövő férfival flörtölt, szemezett, és bizonyára a születendő gyermek nem is az övé, hanem valamelyik szeretőjéé. A pofonokból öklöcsapások lettek, aztán amikor a nő a földre rogyott, rúgásokkal tetézte a bántalmazást. Érthető, hogy a fiatal Klotild elvetélt. És többé már nem esett teherbe. De miért maradt a zsarnok férje mellett, aki a továbbiakban azért bántalmazta, hogy nem tud neki utódot szülni? Nem volt könnyű akkoriban a válás, magyarázta az idős asszony. És mindig bíztam a jóban, a változásban. Meg is kaptam: 48-ban Rezsőt elvitte a szíve, és én fellélegeztem.

Na, mi van, miért hallgatsz ilyen nagyokat? Még mindig a csökkentett fizetéseden rágódsz? Ha annyira szükséged volt arra a pénzre, miért nem kérvényezted? Vagy jöttél volna utánam, én elintézttem volna.

Nem mondd komolyan!

De, nagyon komolyan mondom, erősködött a férfi. Ella szemébe azonban nem tudott belenézni. Csak az asztallapot méregette sunyi ábrázattal.

Ez is arra vall, elmélkedik Ella, hogy minden igaz, amit Klotild néni utolsó napjaiban mondott, hogy Ferdinánd – mint a szerkesztőség pártbizottságának elnöke – maga indítványozta a beteggondozási bérpótlék megvonását, abban bízva,

hogy ő, Ella, kétségbeesve rohan majd utána, a karjaiba veti magát, és aztán már nincs megállás... Mert addigi kísérletei mind kudarcot vallottak Ellánál. De ez az újabb trükk sem vált be, sőt a későbbiek is hiábavalók voltak.

Csak hogy tudomásom van róla, hogy te kezdeményezted azt a bizonyos megvonást.

Hogy én? Ugyan már. Nem kell elhinni az alaptalan pletykákat.

Ezt olyan embertől tudom, aki soha nem pletykált, soha nem hazudott.

Ilyen ember nincs.

Igazad lehet, talán már nincs, nem tudhatom. De azt biztosan tudom, hogy néhány évvel ezelőtt még élt ilyen ember, Klotild néninek hívtuk.

Jaj, hagyjál már azzal az öregasszonnyal.

Ő jobban ismert téged, mint te magadat. A vesédbbe látott. Azt is tudta, hogy a névtelen leveleket a nem tudom milyen szerelmi kalandjaimról szintén te írogattad a férjemnek, áradt most már Ellából a szó.

És te elhitted neki?

Igen, minden szavát elhittem. Amikor nem volt bent a szerkesztőségben, az ő írógépét használtad. Csak hogy sok piszkozatot dobtál a szemétkosárba, s azokat másnap Klotild néni nagy érdeklődéssel elolvasta. Nekem összeállt a kép, amikor ezt elmondta, szépen helyükre kerültek az üvegcserepek. Akkor értettem meg az elejtett megjegyzéseidet, a kérlelő tekintetedet, az ostromlásaidat. Az a jelenet is felötlött bennem, amikor az első napomon beléptem a szerkesztőségbe. Mindenáron te akartad végigjárni velem az irodákat, hogy összeismertess a kollégákkal. De a közvetlen főnököm, a rovatvezető nem engedte át neked ezt a szerepet. Hát, legalább alaposan végigmértél, és gondolatban egy öntelt mosollyal előlegeztél, hogy előbb vagy utóbb megszerzel magadnak. Csak hogy semmire se mentél a félresikerült ficsúros húzásaiddal. Rám nem hatottak.

Ja, igen, te voltál a nebáncsvirág!

Nem, nem. Csak sohase bírtam az ilyen alattomos fickókat. Később, amikor a névtelen levelekkel próbálkoztál, alaposan megkeserítetted az életemet, de szerencsére idejében rájöttem, hogy semmi keresnivalóm abban a közegben, ahol ilyen aljas alakok dolgoznak, vagy lopják a napot, mint az, aki mocskos vádakat fabrikál ellenem.

Te meg... te meg ugyanolyan finnyás fruska vagy, mint régen.

De hogy, én tanultam az élet iskolájából, nem is keveset. Mondhatnám: fejlődtem az évek során. De te leragadtál a magad sekélyes és önző vágyainál, és nem vitted semmire. Ugyanolyan értéktelen, semmirekellő emberként mentél nyugdíjba, mint amilyen a kezdetektől voltál. Nos, hát... ég áldjon! Remélem, soha többé nem találkozunk. Főúr, kérem! EGY kávét fizetek!

- . - . - . - . - . - . - . - . - . -

Fiala Ilona jubilál

Fiala Ilona is hetvenkedik – mondhatnám, bár ennek a mondatnak két értelme is van, de csak az egyik igaz, a kor, hiszen Fiala Ilona sosem volt fellengzős, sosem volt kérkedő, hencegő.

Egy olyan kis közösségből származik, a Zobor-vidékről, ahol a magyarság az évszázadok alatt szórvánnyá vált, de bástyaként óvja a magyarságot. Magyarként szórványban élni nem mindig egyszerű, a magyarságot azonban meg lehet élni természetes állapotként itt is, ahogy Fiala Ilona is teszi, több évtizede már Pozsonyban.

Persze, kérdés, mennyire fontos, ki honnan származik, ki honnan indult. De egy olyan író esetében, mint Ilona, bizony nagyon is fontos, hiszen a műveibe saját magát is beleírja.

Milyen a jó újságíró, író? Ezen gondolkoztam. Aztán arra jutottam, a jó író azon kívül, hogy gazdag a szókincse, a nyelvet helyesen használja, érdekesen, olvasmányosan ír, és kreatív is (többek között). Hiszen a jó témát is meg kell találni. Újságírói körökben sokszor mondjuk, a téma az utcán hever, igen ám, de azért le is kell hajolni.

Amikor felemelünk egy témát, akkor nem csak a sztorit emeljük fel, hanem érdekesítővé is tesszük, sokszor kiszínezzük, hogy az ne csak a szerző számára legyen érdekes, hanem az olvasó számára is. Még akkor is, ha tudjuk, a mű nem egy ember, hanem az írón kívül az olvasó is benne van. Ha előadjuk azt, még egy személy bekerül az értelmezők láncába. Talán most az olvasóban felmerül a kérdés, miért indítok ilyen messziről. Nos, ha valaki Fiala Ilona munkásságáról kíván szólni, akkor bizony ilyen messziről kell indítani, hiszen Lona, ahogy mindenki hívja, éppen az a szerző, aki bármilyen témát magasságokba tud emelni, érdekessé tud tenni. Pedig sokszor úgy tűnik a mezei olvasó számára, hogy egy közülünk, mármint egy a sok ember közül.

Nagyjából tíz évvel ezelőtt jelent meg a *Néhány szelet* című könyve, amelyről annak idején – a ma már nem létező – *Szabad Újság*ba írtam cikket. Tudom, szokatlan, hogy valaki saját magát idézze, én most mégis megteszem.

„Fiala Ilona, ha azt hallja, írónőnek, vagy irodalmárnak nevezik, még mindig zavarba jön (itt hozzáteszem, tíz év elteltével is), holott már megszokhatta volna. De hozzáteszi, azt olvasta a mostani kedvenc írójáról, Ljudmila Ulickajáról, ő is zavarban volt, amikor írónak nevezték. Nézete szerint az a jó író, aki többet olvas,

mint író. Másként ezt a szakmát, egyesek számára inkább hobbit, nem lehet jól művelni, hiszen műveltnnek kell lenni, bő szókinccsel rendelkezni ahhoz, hogy jó művek szülessenek.”

Az akkori cikkben arról is írtam, mit gondol Duba Gyula a *Néhány szeletről*. „Duba Gyula a könyv bemutatójakor kiemelte: a mi irodalmunkban kevés a női író, ugyan jelentkeztek jócskán tehetséges írónők, ha kiindulunk az ötvenes évekből, a kezdetekből, de hamar kifulladásra, például Ordódy Katalin, Dávid Teréz, Nagy Irén, Lehotzky Katalin. A modern korból talán Kovács Magdát és Mikola Anikót lehet említeni. Mikola verseiben jelen volt az érzelmesség. Kovács is egy csoda volt jelentkezésekor, de sajnos visszavonult ő is. Fiala Ilonát hozzájuk hasonlította Duba Gyula tehetségben. Duba szerint Fiala Ilona nagyon erősen prózaíró alkat. Csodálatos, ahogy az egész regényben jelen van a ma mellett a múlt és a jelen. Megjelenik a volt társ, de benne van a műben egy esetleges jövődöbéli pár is, az idősíkok nem terhelik meg a regényt. Duba fontosnak tartotta megmagyarázni, miért kaphatott a *Néhány szelet* védnöki díjat 2011-ben a Szlovákiai Magyar Írók Társasága Pegazus Alkotópályázatán, amelyet minden esztendőben csupán egy írás kaphat meg. Duba szerint a sok jó mű közül, amivel pályáztak az írók, kiemelkedett ez a regény. A többi egysíkú volt, az élet problémáival foglalkoztak benne a szerzők, de a mindennapokból nem tudtak kiemelkedni. Csupán a mai kor rossz közérzetét fogalmazták meg, és ehhez alakították a posztmodern írói stílust. Ez a stílusirány uralkodik nagyjából 20 éve, ennek az lett az eredménye, hogy mind témában, mind stílusban egyformák az írások. Egyformán szajkózták, hogy milyen rossz a közérzete a mai embereknek. Az irodalmár saját bevallása szerint, amikor kézbe vette Fiala Ilona valamivel több, mint száz oldalas kéziratát, az volt az érzése, hogy egy egész, kiadásra kész művet tart a kezében. Az említett posztmodern stílust kezdi felváltani a minimalizmus, amely hozzánk most tör be, de a nyugati írók között már régen népszerű. Ennek lényege, hogy megkeresi és érzékelteti a valós élet jellegét. A *Néhány szelet* ennek a minimalista prózának a remeke.”

Emlékszem, mikor ezt a regényt bemutatták, Lona éppen a Magyar Közösség Pártjának volt a sajtótitkára, szóvivője. Ebből a tisztségéből sokakat megtanított arra, milyen is egy jó cikk, milyen információknak kell abban mindenképpen szerepelnie, hogy a személyek tisztségeinek megnevezésére oda kell figyelni, de a szervezetek, egyesületek, pártok és azok szervezeti egységeinek megnevezését is pontosan kell használni. A szakmáját komolyan vette, mindig figyelte az események menetét is. Ezzel az első bemutatóval kapcsolatban sosem felejttem el, hogy utána Berényi József, a párt akkori elnöke rám nézett, és csak annyit mondott, jó ez a regény, de remélem, az itteni éveit nem fogja így kitárgyalni egy regényben, majd felnevetett.

A politikát a novelláiban, regényeiben nem kerüli, de éles vitákba nem bocsátkozik. Írásaiban szó szerint felemel témákat a földről, amiket megélt, amiket hallott, amiket tapasztalt, azokat járja körül, írói fantáziával kiegészítve, néhány helyütt

(ön)íroniával fűszerezve. Amikor elolvastam, a *Jaj, anya* című regényt, amelyben a narrátor szerepébe egy tinédzser fiút ültetett, azon gondolkoztam, ez vajon az ő családjának története? Lehetnek-e ennyire irigyek a testvérek egymásra, viselkedhetnek-e ennyire embertelen módon a gyerekek a szüleikkel. A történet ugyanis olykor szinte szürreális. Aki nem ismeri a történetet, annak elárulom, egy család mindennapjairól szól, ahol a legkisebb gyermek zsarnok módjára uralkodik az édesapán, aki ezt titkolni próbálja a nagyobb testvérek előtt, persze faluhelyen az ilyen dolgok nem maradnak titokban. Majd azon dolgozik a legfiatalabb hűg, hogy kisemmizze a saját testvéreit. A regényben időnként vannak ironikus és humoros jelenetek is, de a legtöbb részben a szomorúság és a kétségbeesés érződik a történetek miatt, erre erősít rá az, hogy egy gimnazista meséli el ezeket az eseményeket, kissé abban a stílusban, hogy bezzeg ő tudná, mit kell tenni, végül mégis bevallja, talán ezt a helyzetet ő sem tudta volna megoldani. Mindez mellett megjelenik a regényben a fiú saját élete, mindennapi veszekedései az édesanyjával, és persze a kamasz gondolkodásmódja is. Tehát ebben a regényben sem egy síkon futnak az események. Ennek a fajta ábrázolásmódnak Fiala Ilona a nagymestere, több eseményt fűz egybe, megfűszerezi azokat, mégis érthető, mégis logikus, leköti az olvasót, és sokszor a konklúzió sem hiányzik. Az ember a sorokat olvasva szinte beleképzei magát az események közepébe, és azon gondolkodik, mennyi lehet a valóság és mennyi az írói képzelet szüleménye.

Akkor jó egy író, ha a regényei, novellái, versei minden korban aktuálisak, van mondanivalójuk. Fiala Ilona ilyen szerző. Írásom végén ezért idézni szeretnék tőle is. Ezzel pedig a regényeiről áttérek a novelláira. Az egyik novelláskötetének címe is beszédes – *Mindennap*. Mintha a mindennapi gondjainkról, örömeinkről, eseményeinkről írna. Azokról a gondolatokról, amelyek bárkit foglalkoztathatnak, így az író is. Az *Európán innen és túl* című novella az Európai Unióhoz való csatlakozáskor született, 2004-ben. A nagymama születésnapját ünnepli a család, az unokától a nagyfi egy új pulóvert kap, kéri is a mamát, vegye fel, ne kelljen a régiben átlépnie Európába. A nagymama válasza pedig a múltba repít. Ebből is látni, mennyire könnyedén köti össze a témákat a szerző, hogyan emel aktuálissá egy történelmi eseményt, ráadásul úgy, hogy szinte észre sem vesszük, ezzel pedig beemeli a jogfosztás éveinek ügyét is a novellába (beszédtémává teszi azt), és nem kell ehhez több, mint egy rövid válasz. „Nem nagyon vágyom semmi újra, változásra. Életem leghőbb vágya az volt, hogy a kitelepítés után újra hazatérhessek a falumban. Hála a jó Istennek, ez megadatott nekem és a családomnak. Visszajöhettünk Csehországból, s azóta nem vágyom többre. Na, azt azért mindig az imáimba foglalom, hogy ti egészségben, békeségben éljeteK...”

Ahogy a fenti idézet is mutatja, Fiala Ilona műveibe mindig sikeresen elegyíti a jelent a múlttal, ezzel ebben a novellában aktuálissá tette az egész felvidéki magyarságot érintő jogfosztottság ügyét is.

Kedves Lona, Isten éltesen jókedvvel, alkotókedvvel, további kreativitással, és azzal, hogy továbbra is nyitott szemmel járj, hogy fel tudd emelni a mindennapi témákat, és a saját valóságunkról írhas.

Kovács Csongor Anikó: Konzum társadalom – Pazarlás

**„Most állj meg, pillanat,
most annyira jó!”**

– Fiala Ilona: *Hipp-hopp az élet* c. kötetéről

Fiala Ilona *Hipp-hopp az élet* című novelláskötete különösen sokszínű, mégis egységes képet ad az emberi kapcsolatokról, a nosztalgikus létélményekről, az idő múlásáról. A novellák látszólag hétköznapi helyzeteket mutatnak be, valójában azonban mély érzelmi és társadalmi kérdéseket boncolgatnak. A történetek más-más nézőpontokon keresztül járnak körül ugyanazokat az alapvető emberi érzéseket – szeretetet, veszteséget, csalódást, reményt –, így az olvasó könnyen találhat bennük személyes kapcsolódási pontot.

A nyitónovella nosztalgikus visszaemlékezésként működik, ezáltal kiváló bevezetője a kötetnek. Az emlékek megszépítő ereje rögtön meghatározza az alaphangulatot, és előrevetíti, hogy a történetekben az idő múlása kulcsszerepet kap majd. Ezt intenzív diverzitás követi, kezdve egy monológyszerű elbeszéléstől, amelyben a „munka mindenképp felett” szemlélet és az önelégült „én jobban tudom” hozzáállás uralkodik, a sokkal emberibb és melegebb hangvétellű, a valódi értékeket előtérbe helyező történeten át, egészen az ezzel éles ellentétben álló áligazságokat preferáló és a külsínyt fenntartani vágyó életvitelig.

Különösen erős az az elbeszélés, amely az „amit adsz, azt kapsz” gondolatát kapcsolja össze az időskor keserűségével. Az álmok ereje és a múlt megszépítése egyszerre jelenik meg benne, miközben a feldolgozatlan sérelmek lassan felemésztenek a szereplőket. Olvashatunk továbbá az első nagy szerelem és az új-ratalálkozás témájáról, a sötétebb tónusú bosszúról és megfelelési kényszerről, az önpusztítás fizikai és lelki értelemben vett jelenlétéről, valamint megélünk a szerzővel együtt keserűes novellákat az emlékezésről és a halál gondolatáról, annak csendes melankóliájával. Az egyik legerősebb élményt az a történet adja, amelyben a gyermeki idill omlik össze – az olvasó szinte átérzi, milyen fájdalmas felismerés felnőni és rádöbbenni arra, hogy a világ nem olyan tiszta és biztonságos, mint korábban hittük.

A kötet közepére helyezett novella valóban kitüntetett szerepet kap. Keretes szerkezete, háború utáni világa és az elhallgatott titkok súlya miatt ez az egyik legnehezebben emészthető írás a gyűjteményben, hiszen az életre szóló sebek nemcsak a szereplőkön, hanem az olvasón is nyomot hagynak.

Folytatásképp elénk tárul egy történet az álszentség, a hűtlenség és a gyász témáját járva körül, megmutatva, milyen könnyen rombolhatják szét a titkok az emberi kapcsolatokat.

Néhány gyöngyszem könnyedebb színt visz a kötetbe, példának okáért a gyermeki kíváncsiságot bemutató novella, vagy a versengő barátság szépségeiről alkotott történet. Egyebek mellett teret kap még a traumafeldolgozás, családon belüli erőszak, munkahelyi zaklatás szokatlan, „fordított” megközelítésben, a mélységben rejtőzködő komplexusok, sőt még – szlovákiai magyar szerzőről lévén szó – a kisebbségi életérzés is.

Ugyan erősen épít ismert női sorsklisékre, mégis hatásos, mert nyersen, ám annál együttérzőbben mutatja meg az áldozati szerep csapdáját.

A címadó novella méltán tekinthető a kötet csúcspontjának. Hosszúságával és érzelmi mélységével is kiemelkedik a többi közül. A szellem nézőpontja különleges elbeszélői megoldás, amely egyszerre teszi misztikussá és emberközelivé a történetet. Az erő, a kitartás, a szeretet és a bátorság motívumai itt teljessé válnak igazán, ezért válik a kötet érzelmi középpontjává.

Rengeteg érdekes színfolt kerül megvilágítás alá, mint a férfi nézőpontból írt, fiktív kutyatársalgásra épülő novella, a boszorkányságot és szerelmi bájt – pontosabban hajteát – középpontba állító történet, amely népmesei elemeket csempész a kötet világába, illetve több vészjósló lezárású, különösen nyugtalanító elbeszélés, melyek pontosan az olvasóban generált hatásuk miatt sokáig bennünk is maradnak. Végül az utolsó történetek ismét intimebb tematikák felé fordulnak, a záró epizód pedig egy egész életen át tartó szerelem és házasság szépségét és fájdalmát egyaránt bemutatja, ahol azonban a szenilitás nemcsak az emlékezetet, de a teljes családot is könnyen felőrölheti.

S ez a befejezés egy valóban méltó lezárás is egyben: egyszerre szomorú, emberi és őszinte. Fiala Ilona az emberi élet szinte minden fontos állomását érinti, egyszerű, mégis érzelmileg gazdag stílusban ír, történetei pedig gyakran a hétköznapi helyzetek mögött rejlő mély drámákat tárják fel. Erőssége, hogy képes a veszteség és a szeretet témáit természetesen, túlzott pátosz nélkül megmutatni, így varázsolva a novellákat olvasmányossá és még hosszú ideig bennünk rezonálóvá.

Fiala Ilona: Hipp-hopp az élet. Budapest. AB ART Kiadó, 2025

genesis

egy kis cinke halálában élek
az én halálomban születik újra

állomás vagyok, amelyre a vonatok
már nem emlékeznek

egy pont vagyok a mondat végén
a pont fölött lekopott a kiáltó vonal

Ballada a csillogó hóról és a nőről

Ábrándozva lépdeltam a csillogó friss hóban,
csillagpókok marták fáradt arcomat,
oly furcsa volt a fény, oly csendes az éj,
hogyan nem tudtam már:
csillagok közt járok, vagy utcán haladok.
Kirakaton, kocsik orrán sűrűsödő fény
kóbor arcokra, fázós lányokra szállt,
kik álmaik temetésére siettek.

Az utcák fehér kígyók voltak,
szememre olvasztotta a havat az éj
könnyeknek hihették a járókelők.

És akkor megjelentél –
angyal vagy ördög, nem tudom,
nem is érdekelt.
Prémsapkádon csillagok haltak meg,
amikor beléptünk a szobámba.
Meggzűntek az évszakok,
az időt számúztuk.

A burok, melyben lebegtünk,
anyaméhre emlékeztetett.
Beszéltünk –
de a szavaknak nem volt súlya.
Test volt csak, és hallgatás,
és a fény lassú kimúlása.

Havazott, mikor elmentél.
Lépteid nyomán kialudtak a csillagok.
Elolvadtál a pelyhekkkel, szép asszony,
csillagos télvég-szerelmem.

A gyorsan olvadó havat
szürke lepel fedte be.
S az úton, mely lassan felsejlett,
gúnyos kacagással
ellovagolt a Halál.

ENVOI 1

Herceg, jegyezd meg e példázatot:
csók, csillag, nő és hó mind elfogyott.
A felsejlő úton nevetve lovagolt
a Halál – s tudta jól, mi dolga ott.
Mondd, hol van már a tegnapi hó?

ENVOI 2

Herceg, tanuld meg:
ami ragyog, az elég a lázban.
Csillag, nő és csók
eggyé olvad a sárban.
Mondd, hol van már a tegnapi nő?

Atyja költözésiről

Édes jó atyámnak ő elköltözése
Aranyszigetbéli ő nagy érkezése
Az Szilveszter napját már ő ottan tölté
Régi év utolját új helyben ő kezdé

Derekát fájlalván úgy merénk taxiba
Lábának húzása izzadság csorgása
Erdősor uccáján annak keskeny hídján
Fehér arccal nyöge emelkedne kínján

Gyereke húzvonja apu még egy lépés
Na még egy na még egy és még egyetlenegy
Utána nem leszen semmi híd több semmi
Meredek hidakon nem kell többé menni

Szája fehéredik homloka gyöngyезik
Nagy télikabátnak súlya nehezedik
Keskeny híd keskenyje fölhogad ellene
Betonhíd kerek híd veti magát szembe

Lábát ő emelné derekát döntené
Botját úgy markolá úgy roskad fölibe
Betonhíd kerek híd kiveti nyergéből
Ismét esik hátra nem előre lép föl

Szeme kigúvada nagy rugaszkodástól
Jéghideg lélekzet karcolja belsejét
Szűkös tüdejéből levegő sípola
Öszvecsikorgatná hogyha lenne foga

Kijöve végtére odahagyja házát
Felnövése helyét otthagyja portáját
Ragadós tárgyaknak tornyát gyűjteményét
Bomló életeknek éktelen bűdössét

Apám édesapám romjaidat viszem
Autóba szállunk otthonba szállítunk
Ottan majd te kiszállsz tolnak a szobádba
Nincs nincs nincs nem maradt nem maradt más hátra

Kovács Csongor Anikó: Vekerdy megmondta!

A nyelv az nem

A nyelv az nem sokat jelent
olyan mint bármi más itt len
t csak tévedés csak lendület m
ossál fogat igyál vizet a nyelv.

Az nem tökéletes olyan mint bá
rmi más a szex nincs benne m
ás csak két darab ölel csókol sz
éttép harap lehet használni hely.

Esen de nem létezik helytelen a
kad férfi ki műveli nő is akad ki
élvezi a nyelv az nem túl érde.

Kes lehetne persze kellemes c
élt ér a vágy ha szól a test lét
ezni a bánat se rest a nyelvt.

Rövid mondat

Rövid mondatokból rakom öss
ze a holnapot ilyen ez a gene
tika megfesti a tojásokat őszent
sége a római pápa megint lem.

Ondott hétszáz esztendő alatt
most fordul elő másodjára ilyes
mi ötödik celesztint később sze
ntté avatták juthat még ilyen.

Sorsra tizenhatodik benedek is
egy pillanatra látható az oper
atőr árnyéka nyolcadik bonif.

Ácot buda népe kiátkozta meg
átkozta elátkozta melyik a helye
a kifejezés szereztem neked ci.

Az erkély

A zárójel olyan, mint
az erkély. Aki azon áll,
közelebb hajolhat az
utcahoz. Szomorú az a

ház, amelyiknek erkélye
nincs. Az ablak előtt meg
lehet állni kétszer is.
Először akkor, mielőtt

a házba lép. Másodszor
akkor, miután a házba
lépett. Persze az ember

két helyen szeretne lenni
egyszerre, kívül és belül.
Ezért használja az erkélyt.

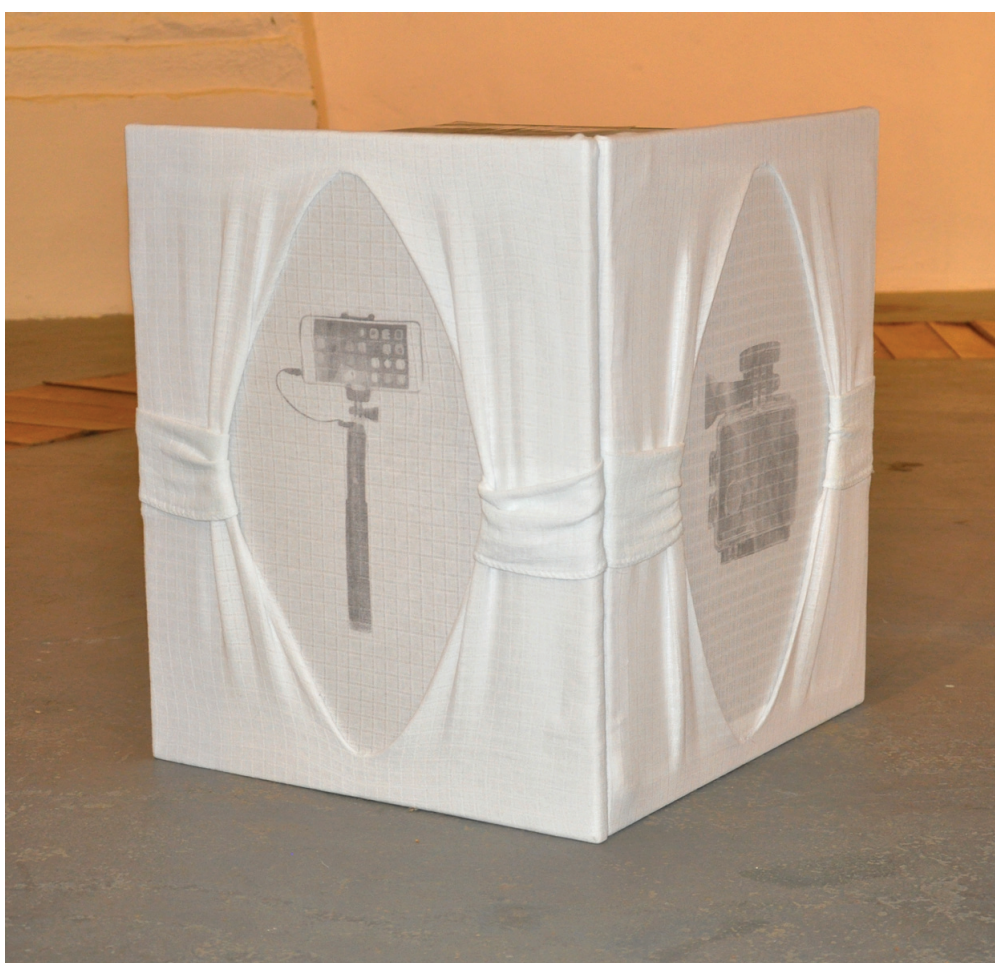
Wittgenstein

Wittgenstein és a kis herceg
kapcsolatáról szoltam már va
lahol hiszen wittgenstein azt
állítja hogy a megértés mint.

Olyan nem létezik csak félre
értés képzelhető el jól csak a
szívével lát az ember a beszé
d félreértések forrása mondja.

A róka ugyanez a gondolat n
yer képi megjelenítést bergman
csendjében a kommunikáció zs.

Ákutcza tehát van az a jelenet
amikor a hotelszobában az e
gyik nő az öreg inassal beszélg.

Kovács Csongor Anikó: Post siparium

Szárított virág

„Az Ördög mindig lesben áll, mindenféle álomban...”

Eyvind Johnson: Rózsák és lángok

A szüleim elküldtek maguktól. Tízéves koromig a nagynénémhez. Tőlük azt a hírt kapták, hogy gyenge, érzékeny és talán még gonosz is vagyok, de mindenesetre szeszélyes és hóbortos. Nagynéném kettesben éltek. Bella volt férjnél, de ő sose mondta, hogy özvegy. Vilma sokkal fiatalabb volt, mégis őt nevezték vénlánynak. Nem beszéltek egymással. Úgy hallottam, ez a férfiak miatt van. Sehol sem láttam férfit a házban. Külön szobában aludtak. Éjszaka mindkét szobából furcsa hangok jöttek, rosszat álmodhattak. Vilma szeme reggelente piros volt, Belláé fényes, szemszárazságra csepegtetett bele valamit.

Az ágyam a nappali szoba sarkában állt, függönnyel elválasztva. Ha égettem a villanyt, azonnal észrevették. Le kellett tenni a könyvet. A takaró alatt olvastam, de máris lebbent a függöny. Felváltva álltak az ágyam mellett, a könyvet elkobozták. Ez nem neked való, imádkoztál? Bólogattam. Nagypapától nagy könyvtár maradt, a könyvek egy része zárt, üveges szekrényben. Mindet nem tudták elzárni.

Sokszor hallottam, amit mondtak, akkor is, amikor a szájukat se mozgatták. Valaki más beszélt belőlük. Ördögöt emlegettek. Talán én is az vagyok, azért halom. Reggel csak a tejeskávét hajtottam fel, behunyt szemmel. Utáltam. Mégis ez tartott életben. Ültem az asztalnál, és nem ment le egy falat se a torkomon. Ezt kimondtam. Ilyen nincs, szólt Vilma. Bella bólogatott, ezzel semmit se érsz el! Most mozgott a szája. Megbetegszel, így is sovány vagy. Igaz volt. Fogytam.

Az iskolában az uzsonnámat a kukába dobtam. Ez nagy bűn, sorbanállás után jegyre adták a kenyeret, Vilma mindig keresztet rajzolt rá. Jött a levél az iskolából. Pazarló vagyok. Nem mertem hazahozni az uzsonnát. A közelben lakó lány nem fogadta el, pedig vágyakozva nézte, kettétörtem a kenyeret, így se merte elvenni. Sose hívhattam meg magamhoz játszani. Nem hozzád való. Senki se volt hozzám való. Velem lehet valami baj.

A szomszédban lakott Áron, egy évvel fölöttem járt. Többször bekiabált a kerítésen, átjössz? Magas fiú volt, sosem volt piszkos a cipője, sem a ruhája, haja barna, mint a szeme, és jólesett, hogy lány létemre játszana velem. Egyszer átdobta a labdáját, Vilma kirohant a házból, visszadobta és kiabált, tönkremennek a virágaim. Áron elszaladt. Másnap odaosontam a kerítéshez, fél szemmel figyeltem a

konyhaablakot. Áron kezében kis könyv volt. Gyere, mutatok valamit, és kinyitotta. Egy virág volt benne, lepréselve. Nem szabadna ebbe tenni, de herbáriumot készítek. Úgy tettem, mintha érteném. Nálunk nem szabad virágot leszedni, hiába van az udvaron, vázába se tesszük. Áron csodálkozva nézett engem, én meg a nyitott könyvet. Fura betűket láttam benne. Ötéves korom óta tudok olvasni. Ezt nem tudtam. Áron nevetett, ezt jobbról balra kell olvasni. Én is nevettem, ez tetszett neki. A lepréselt virágot óvatosan átdugta a kerítés résén. Ahogy hozzáért a keze az ujjbegyemhez, mintha áramütés ért volna, elkaptam a kezem, a virág a tenyeremben maradt. A színe fakó volt. Majd hozok neked szebbet, és befutott a házba.

Nem mertem összecsukni a tenyeremet. Belopóztam az ágyamhoz, és betettem a könyvbe, amit még nem vettek el. Este Bella rikácsolt, honnan van ez, ilyen virág nincs nekünk. Morzsolódott a kezében, egy része a földre pilinkázott. Behunytam a szemem, a szomszéd ház felé mutatva csak annyit mondtam, ajándékba kaptam. Bella felkiáltott, azoktól? Nálunk nem volt szabad így beszélni, hogy *azok*. Lehet, hogy csak a gyerekeknek kell normálisan beszélni. Igen, válaszoltam. Nekünk csak ez hiányzott, egy hétig nem mész ki az udvarra. Azt mondta, nekünk. Sose értettek egyet Vilmával, még veszekedni sem szoktak.

Éjjel nézegettem az ujjbegyemet, sérülés nem látszott rajta. Nagyon melegem lett, ledobtam a takarót, folyt rólam a víz. Bejött Vilma, megfázol, mindig rosszkodsz. Homlokomra tette a kezét, lázad van. Mondtam, hogy ne ácsorogj az udvaron!

Az őszi szünet után az iskolában sem láttam Áront. Elköltöztek. Jó messzire, más országba, onnan sose jönnek vissza. Érthetetlen nevet mondtak. A spaletták bezárva.

Nem mentem ki az udvarra, és továbbra sem ettem, csak pár falatot. Éjszaka felriadtam, és féltem. Vilma szerint az ördög szállt meg. Ettől nem féltem. Miért bántanának? Egy idő után Bella valami férget emlegetett, az lehet a baj, belülről emészt, eszi a táplálékot. A *galamb* szó is elhangzott, fennhangon mondta az orvosnak a telefonba. Az iskolában kérdeztem Lilit, aki nagyon okos, matekból mindig segít. Ismer olyan férget, ami galamb, és lehet, hogy a hasamban van. Hogy lenne ott egy madár, szárnyakkal? A tanító néni meghallotta, miről beszélünk, magához hívott. Galandféreg létezik, orvoshoz kell menni, az a féreg a belekben tanyázik, és akár több méter hosszúra is megnő. Nem mehetek iskolába, míg ki nem takarítják belőlem. Sírva futottam haza.

Kapsz orvosságot, vécére nem mehetsz egyedül. Ki fog jönni belőled. Nem ettem, nem aludtam, és csak pisilni jártam. Ha nem eszem, nincs mit egyenek a férgek, elpusztulnak, és lassan elfogynak, mint én. Napokig arra gondoltam, bár jönnének az ördögök, beszélgetnék velük, olyan érdekes lenne, mint az olvasás. Olvasni se bírtam, csak elképzeltem, mi történik a testemben. Hol fognak kijönni a férgek, az is lehet, hogy a számon keresztül akarnak távozni, ezért ki se mertem nyitni. Ez nem volt nehéz, keveset beszéltem eddig is. Az ágyam fölött egyszerű

kereszt függött. Bella és Vilma szobájában is volt kereszt, azokon ott kínlódott Jézus.

A kanalas orvosságot nem akartam bevenni. Elpusztulnak maguktól a férgek, ha nem kapnak enni, mondtam. Nagyon okosnak képzeled magad, hallottam. Erővel töltötték belém a rossz szagú gyógyszert, naponta háromszor. Semmi sem történt. A tejeskávét, így utólag, nagyon finomnak éreztem, de tejeset nem ihatam, azt szeretik a férgek.

Lehet, mégis az ördög, hallottam Vilmát, aki gyakran beszélt magában. Már nem akartam, hogy jöjjenek. Olvastam, hogy az ördögök a boszorkányokba bújtak be, és ezért elégették őket. Éreztem a forróságot. Semmi és senki se jött.

Kovács Csongva Anikó: Identitás

Amikor

Varázsévszak, amikor a kert beköltözik a szobába,
és olyan jó illat lesz, mint a templomokban és éttermekben együttvéve,
amikor az ég négy sarkánál fogva
összehajtogatva ragyog az ablakokban, mint egy kendő,
amikor az idő már kora délután belép az éjjel birodalmába,
amikor a teából kifelejtett cukor reggelre ráhullik a háztetőkre,
amikor nagymama addig keveri visszafelé a lekvárt,
amíg frissebb lesz a nyári gyümölcsnél,
amikor, ha a macska fellöki edényét,
végigcsorog az égen a Tejút.

Kr. u. 2074

Végtelen évek jönnek,
és a hajnalok nem történnek meg többé,
csak időnként vibrálni kezd a láthatár.

Évmilliókon át kimunkált
testérzeteket stimulálunk.
Ki mondja meg, hogy a test
több-e pusztá nosztalgiánál?

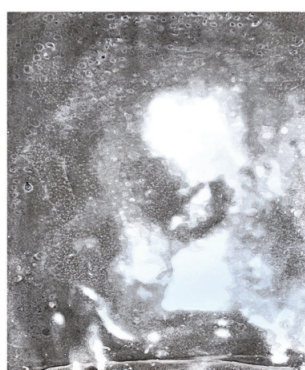
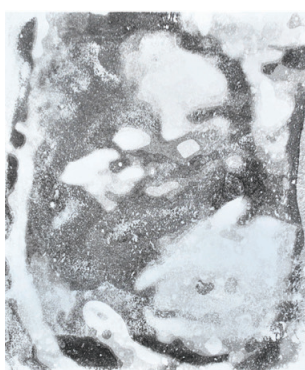
Nem nézzük többé a tájakat,
magunkat tesszük a tájjá.
Fénytudat úszik szekvenciahajókon,
hullámhossz és sebesség ez is,
ezért, hogy a zene is fény,
a fény is zene,
egymássá konvertálható.

Mi is az, hogy áramlás?
Nem víz többé,
nem is szellőkés.

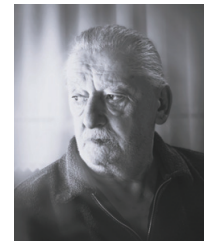
Részecskék egyirányú haladása,
egy letűnt évszak
feltámadása
az agyban.

Eljövétel

Fehér esők jönnek,
megtisztítanak,
a halálfélelmet legelőször,
azután a mérgezett színeket,
faágakon fennakadt,
elhagyott világokat.
A cserjék idén kinövik a múltat,
aki rájuk néz,
gyönyörködik.
Mert újra eljön;
akkor minden, ami megtörtént,
visszamenőleg is
jelenné lesz.

Kovács Csongó Anikó: Graviditás

+ / –

kedves olvasó(*m*). igen tisztelt. (valóban !) kifinomult.
 kedves és igen tisztelt. verseimben szerfölött. manőverek
 és. igen. tudom. idegesítő. talán a prozódia. a mérték ?
 vagy netán ?! nem. az nem lehet. akkor pedig. nem. nem !
 az sem. az sem lehet. de hát. mégis. nem. nem. nem. – – –
 az aztán végképp. – – – akkor meg a. igen tisztelt. és – :
 szeretett – : olvasó. gyueleest tartunk. (valóban !) !
 teema ... ! (valóban ?) talán. szerfölött. tudom.
 igen. (!) akkor pedig. nem. az nem lehet. nem. nem !
 mégis. idegesítő. (?)

[1]

anno négy napig lakott nálunk E . SZ . E . ezerkilencszáznegyven
 valahányban született. gyomán. vagy endrődön. vagy ... tudja
 Isten. lehet hogy gyomaendrődön ? E . SZ . E . születése ... *ill.*
 mondjuk inkább úgy : (világrajövele) – *ti.* ez. sokkal ...
 a személyiségéhez ... – (kor) elveszítette az édesanyját. roko
 nok nevelték fel. – – – volt főiskolás kárpitos könyvtáros +
 tanító + alkoholista és. nemzedéke (?) egyik leg
 kiválóbb ! hát persze. ráhibáztál. mi más is ... igen. –
 KÖLTŐ – hiheted. mindez érdektelen. pedig EZ A VERS
 küldetéses. – : „ *csak azt ne ! azt a matt fekete tokot !* ”

[2]

nyakatekert egy mondat ez. **mondja.** de hát a jól működő emlékezet. – *mondom.* – sok őr lesi a ... – t e határsértőt. **mondja.** hadd meresztgessék vaksi szemüket! – – – *mondom* – – – a helybenfutás javítja a vérkeringést. no meg az izmok tónusa ... ! **mondja.** az a fene vibráció! az! – *mondom én.* – a szembe jövő valamint a keresztező forgalom. **mondja.** levetem a cipőmet. – *mondom én.* – lazaság. sőt! **mondja.** a gyomor állapota is meghatározó. – *mondom én.* – intraktábilis vagy. ! **mondja.** kialudt a mécses. – *mondom én.* –

[3]

megyen – megyen huszonegy *tégla.* mennek – mennek. lassan – lassan. **veresek.** vonszolódva. kacsáznak. kacskaringócskáznak. az ám ! a záróvonalon. *heába.* hosszú. az ÚT. messze még a messze. (a vég – cél.) nagy – BUDAPEST. cipőik elfoszlottak. ruháik elrongyolódtak. porosak. szélfúttá – napcserzette arcukon. kis patakokban – patakocskákban ömlik. a veríték. ahogy illik. van. 'ki már a hamut is COMRADE – nak **mondja.** bizony. pocsolyaszürke szemükben elszántság. megátalkodott. ... ker. ... utca 1 – 3. itt lesz a békeszerződések megkötése. *heába.* ezek már csak ilyenek !
... ker. ... utca 1 – 3.

[4]

Fortissimo

Fekete fátyol úszik a fényben.
Az ég éhes piranhái prédára lesnek.
Félelmetes és lenyűgöző,
ahogy egyetlen hullámszó testként,
szabályos ívben szelik át a levegőt.
Hangjuk fájón csörömpöl,
és szinte kérkednek harsány létükkel.
Határozottan ismerős,
ahogy egymást túlkiabálva
egymás szavába vágnak.

Van benne valami emberi.

Hirtelen fordulattal
vaskos parabolába hajlanak.
A pirosuló meggyfát megcélozva
tömör alakzatban rárobbannak,
és eltűnnek a sűrű zöldben.
Kaotikus koncertjük
fülsértőn tör át a lombfalon.
Fortissimo!
És minden süket. Extázisban csípi, vágják,
trancsírozzák a gyümölcshúst.
Fröccsen a vörös lé.
Ez kérem meszárlás!

Van benne valami emberi.

Majd hirtelen megrázkódik a lomb,
a kalózhad feketén vitorlát bont,
és csak hull a csatakos levél...

...és minden süket.

A fagyöngy

A nyárfa búsan,
levelehulltan
szól a *fakínnak**: – Pusztíts, ha bírsz,
nem kell, hogy szeress,
légy hozzám kegyes,
legyen a lombod rajtam a dísz!

S az szívja nedvét...
A lét és nemlét
banális lett a fának ma már.
Virul a gyöngye,
„*az erdők könnye*”:
élősdí díszét tűri a nyár.

**fakín: a sárga fagyöngy (Loranthus europaeus) népies neve*

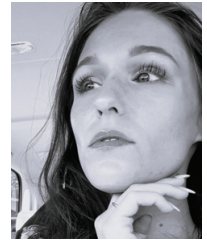
A tegnapi esély

A hajnal értelmét vesztett fogalom
egy zárt szobában megélve,
de kint,
a kertvégi magány ölében,
mikor a természet szemed előtt
szüli meg a Napot
(egy új, ünnepi hétköznapot),
az maga a csoda.
Mint mikor ember születik.
A sötétség mocskából világra jön,
és minden földi bűntől mentesen
rád tekint ártatlanul,
ahogy azt valaha
a jó teremtmény is elképzelte.

Így szüli meg a hajnalt
a nyirkos homály utolsó pillanata.
A mindenség nagy puha keze
harmatgyöngyökben tisztára mossa,

steril fényekbe öltözteti,
s a józan bölcsesség csókjával
igaz útjára engedi.

Csak remélheted,
hogy a felcseperedett újszülöttből
délre nem vásott kölyök lesz,
hogy a renyhe délután nem hideg vétkek
hűvös selymébe takarja,
s az elkerülhetetlen éjszaka sem
a bűn durva darócában éri utol
a kísértésektől megfáradtat,
aki ilyenkor
már csak egyet szeretne:
úgy álomba szenderülni,
hogy másnap ugyanő kezdje újra
fényesen, s büszkén
a tegnapi eséllyel.

Misztikum

Vasárnapra semmi sem marad belőled,
mind lehullik a levél,
tarka fáról földre borul,
majd belülről növi be a csonkot.

Vasárnap ismét semmivé leszel,
mint aki sohasem létezett.
Vasárnap mindig feltámad valami,
falak közt kel életre a rettenet.

Vasárnaponként minden szárnycsapás
tiszavirágnyibb a kelleténél.
Önmagát emészti fel, ami megteremtette
jogát a létezéshez.

mostok

I.

Istenkék szín ez a világos,
a felhőszegélyek sápadt habarcsok,
tejszín belsejük habbal bélelt.
Ez a hegyhalom most képeslapra tűzhető.
Élesek az erdei sziluettek,
kopott törzsek, gerincívek.

II.

Test körül a hullámozó kék,
szegélyei hajóroncsok, törmelékek
és szemét, elkóborolt olajfoltok,
zugai mélyek, vasridegek,
felszíne ezer arcban foszforeszkál.

III.

Messze vagyok magamtól,
bár azt sem igazán tudom,
hogyan hol is találنام meg.

Nem benned, magamban nem
tudok hinni:
gombostűre tűzött momentumok
egy parafa táblán. A legkisebb
kellék a legnagyobb hatásúgárral.

A vízesések hegyekbe fagytak,
a hó innen selyemlepedő,
alatta megrogyott háztetők.
Kényszer telepszik régi bőrfotelbe.
Nézi, ahogy régi történeteket vájok bőrőmben.

Nem tengerész az

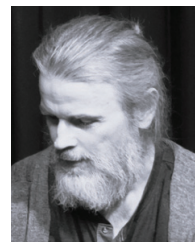
Nem tengerész, ki hiszi,
ismer jól minden vizet,
hullámon úr lehet,
tengertemetőben
foglal az helyet.

Mondjátok hát, legyetek bátrak,
s vegyétek el, miért nem ti izzadtatok,
kiáltsatok hát, hogy ezen a világon
ismertetek ti itt bárkit is.
Ismertétek ezeket az örökváltozó szeleket,
fluktuáló fényjátékokat – az őszön arcát
egy ártatlan lényben.
Aki tudja, úgyis
csak nevet majd, ha hall
titeket beszélni.
Nem kell megtudnotok.

Oda nem illő tárgyak

a ringlispíl jutott eszembe
gyerekkorom tavaszi majálisa
a centrifugális erőterben hullámozó sikoltás
a klasszicista kastélypark ősfái közepén hömpölygő
giccses színekavalkád
a bádog bűgócsiga amit a céllövöldében lőtt nekem
egy idősebb fiú – a nevére nem emlékszem
vannak arcok amelyeket nem felejtünk
– bevésődnek
s ugrásra készen feszülnek a retinánkra
hogyan egyszer
akármikor – ne keress benne logikát –
felbukkanjanak lelki szemeink előtt
mint valamiféle oda nem illő tárgy
mint amikor tegnap róttam az esős
bágyadt téli utcákat egymagam
az ázott utcakövön
csupa oda nem illő tárgy hever:
két öngyújtó
fél pár kesztyű
szétmállott papírzacskó
hiányzó szárnyú madártetem
ázott vérfoltok
nyitott szívemen gyolcsok
egyszer csak felbukkansz az árkádok alatt
s magamba iszom tekinteted

A néma angyal tenyerében

Balázs F. Attila: *Minimál*

Ezt a könyvet mindenekelőtt a címe felől ajánlom az Olvasónak. Általában is érdemes figyelmesen fontolóra venni, amit egy-egy alkotás elsőül, már a homlokzaton közöl magáról. Egy minden szempontból távoli példával: a *Tartózkodó kérelem* (1803) azért nagyszerű Csokonai Vitéz Mihály-verscím, mert ironikus feszültségben áll egyrészt a mű poétikai gazdagságával (például szimultán verselésével), másrészt azzal a ténnyel, hogy a „Teljesítsd angyali szókkal, / Szeretőd amire kért” zárlat olyan kérésre mutat vissza, mely legföljebb is csak körülíró kijelentések alakjában – avagy a versbeszéd szemérmességén túli, imaginárius mezőben – fogalmazódott (azaz nem fogalmazódott) meg.

Balázs F. Attila verseskötetének fölirata azonban nem tartózkodó kérelem, hanem ígéret minimalizmusra.

Ismerünk nagy költészetet (például a Pilinszky Jánosét), mely tervezetten az elhallgatás felé gravitált; olyat is, amely a túlírás-szétbeszélés poétikáját választotta (Tandori Dezső); az egyszavas verseknek is van hagyományuk irodalmunkban (Weöres Sándor); s egy-egy esetben eleve kisszerkezetekre rendezkedett be egy költői életmű (Fodor Ákos). Balázs F. Attila *Minimál* című kötete a sűrítő számvetés és lényegeket célzó összegzés részint nyelvi, részint bölcséleti szándékával fordul a lírai letisztultság eszközrendjéhez. Mint a minimalista zeneszerzők vagy a *minimal art* esztétikai övezetébe sorolható képzőművészek, Balázs F. is fragmentumok és repetíciók intenzitásából igyekszik kinyerni a teljesség kódjait.

Emellett *ethoszt* is sug, mintát is kínál ez a fölirati megoldás – amennyiben emberi (és költői) *minimum*, hogy létkérdésekkel foglalkozzunk, hogy öntudati szigorban mélyüljünk el.

A sorok középre igazítása sem pusztán alaki fogás: azt hirdeti ez a szövegkép, hogy centrumot keres, tengelyt épít, végigazságokat keres és szolgál a versanyag.

A költemények címezés helyetti számozása a szerző kiadáskori életkorára mutat, egyúttal a matematikai rend, a számtani világosság bizodalját is fölkelte, a biztos utakon haladó világszerkezetek sejtelmében is részeltet.

Játékosság és metafizika, szellem és szellemesség egyensúlya biztosítja az elégi-kus tónust; életképek, szójátékok, felismerések és kiábrándulások villannak föl s hunynak ki – hol rezignált felsorolások formájában, hol koanszerű eszmélkedés igazát hordozva: „a sivatagtól tanulom / türelmesen várni az esőt” (*huszonkilenc*).

A halál perspektívájából megértett élet, a múlás és gyérülés nézőpontjából értelmezett létgazdagság költeményei ezek. Horizontjukon a mulandóság mindenkit érintő, *folytatólagos apokalipszise* zajlik: „egyszer egy kéz / letörli az eget” (*hat*) – „ugyanaz a fekete madár csippent fel / az elhagyott testünkből / – mint gubóból – / szabaduló pillangót” (*ötven*).

Alanyiség és nyelviség összjátékából a *szavak önismerete* bontakozik ki – mely a beszélő önazonosságáért is a legvégső fokokon szavatol: „szavak árnyékában / szomjazom” (*nyolc*) – „lehet / bennem a szó / miközben én benne vagyok?” (*tizen-négy*) – „melyik mondatban / felejtettem magam?” (*huszonkettő*) – „csak a papír hűséges hozzám” (*huszonnyolc*).

Az identitás itt szinte szükségszerűen csak paradoxonban teljesezhet ki: „olyan vagyok / amilyen nem vagyok” (*egy*); s aligha véletlenül ismétlődő motívum a *tükör* toposza: „amikor visszatértél, / a tükrök sem ismertek fel” (*harminchárom*). (Figyelemre méltó, hogy a megismerés kudarca egyúttal a tárgyi világot átszemélyesíti; ha föl nem is ismernek, de mint *lények* vesznek körbe bennünket a tükrök – s hallgatók társaik, mind a materiák.)

Balázs F. Attila sajátos teopoétikája a transzcendenciát a transzcendencia hiányával szembesíti; ezért is ragyog ki költészetéből például az *angyal* és az *ikon* motivikája, a *hangtalan beszéd* oximoronjában az észérveket felülíró kegyelmi viszonyokat találva föl:

harminckettő

gubbasztasz
a néma angyal tenyerében
hallgatásod
– mint ikon –
beszél
hangtalanul

S hadd idézzek egészében még egy csendes miniatűrt. Ebben az „elpattannak” vs. „megpendül” dilemmája a romlás emberi dimenziójával mintegy a *szférák zenéjét*, azaz egy univerzális zenei elrendezettség hitét állítja szembe:

ötvenkettő

csend húrjai feszülnek
hangolnám
de
elpattannak
vagy
megpendül a világ

A szerző költőként, íróként, műfordítóként, szerkesztőként és kiadóvezetőként eleven részese az irodalmi életnek (nemzetközi szintereken is). Költészetének alakulása szívós fegyelmet, latoló mértéktartást mutat. Valamint kísérletezni bátor elhivatottságot.

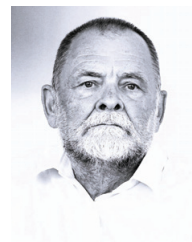
„Avantgárd és posztmodern együtt a konzervativizmussal?” – teszi fel a kérdést Bakonyi István, e magyarul 2010-ben megjelent munka kapcsán. „Meddig csupaszítható a költészet?” – tűnődik Szalay Zoltán is. Együtt, igen. És eddig – hogy innen tovább, válaszolhatunk.

De most látom: műfajt tévesztettem. Balázs F. Attila kötete nem szorul *ajánlás*-ra, versei jótállnak magukért. Sőt: értünk.

Balázs F. Attila: Minimál. AB-ART, Pozsony, 2010

Kovács Csongor Anikó: Levegő

Bocsánat, ha zavarok...

*Békaperspektívából (ráadásul szubjektíven)
Madaras László könyvéről¹*

Ha már a Szerző is szavakkal játszik, s noha nevekkal nem viccelődünk ő a sajátjával, *madártávlatból* megteheti, úgy is kezdhetném, hogy a továbbiakban *szakértelmetlen megjegyzéseket* (mert a „gondolatok” mégiscsak túlzás lenne) szeretnék Madaras László könyvéhez fűzni. Más szóval: békaperspektívából, egy *mezei néprajzos* szemszögéből.

Annak idején (az ezerkilencszáznolcvanas évek derekán), Nevizánszky barátunk, aki nem átkodta meg is zenésíteni (ez persze így túlzás, de mégis valami *kottatárcsra részeg dallamot* kreált hozzá), Érsekújvárott, éjnek idején Hodossyék ablaka alatt bődült el olykor, hogy (prózában / vagyis versben, de nem dalban idézzem):

*Bocsánat, ha zavarok,
itt laknak az avarok?*

Az önmagát állítólag avar ősöktől származtató Kalász László írta e két sort, s akkoriban jelent meg az *Alföldben* (vagy *Új Írásban*? netán *Tiszatájban*). Régészek abban az időben ilyeneket is olvastak. Jó negyven éve történt mindez, hősünk, Madaras László akkoriban volt pályakezdő, jómagam meg, méltatlan laudátora akkoriban az érsekújvári múzeum régészeként kerestem magamnak és családomnak a kenyeret. És akkoriban mondogatta nekem az imént már emlegetett Nevizánszky Gábor, hogy *nem vagy te régész, Liszka fiam*. Azon akkor kissé megütöttem, ám a mai napig nem értem, hogy miért. Igaz, munkanapjaimat a múzeumban régészkedéssel töltöttem (valamit még publikáltam is), de teljes lélekkel néprajzosnak éreztem magamat. Nota bene: szakmai életem ezen első tíz, „régész” évében markánsan több néprajzi publikációt produkáltam (köztük két könyvet), mint régészetit. Gábornak igaza volt. Mindezt csak azért mondom, afféle szükséges (idióta) magyarázkodásként, hogy szóval már akkor sem voltam régész. Most meg pláne nem vagyok az. Madaras László könyvének lapozgatása viszont mégis megdobogtatta ifjonti (alig régész) szívemet.

¹ Elhangzott a XXVI. Vámbéry Napok keretében, Dunaszerdahelyen, március 26-án.

Eszembe jutnak László Gyula órái a budapesti egyetemen, amikor azt fejtegeti, mit tudhat egy régész arról, ami a szeme elé tárul a földből. (Már ha nem olyan ásatási munkásai vannak, mint nekem annak idején, például Hodossy Gyula, mert akkor, bizony, az égvilágon semmi nem tárul a szemünk elé. Egy földbe *beleszúrni nem tudott* ásóhegy nyomán ugyanis bajosan.) De ne kalandozzunk el. A prof a kubikosmunkán edzett ásatási munkások keze nyomán előkerült leletanyagra gondolt, s ezt azzal illusztrálta, hogy magára mutatott. Képzeljék el, gyerekek, hogy én most meghalok, eltemetnek, így, ahogy vagyok, majd egy szerencsétlen régész sok száz, netán ezer év múltán kiás. Mit talál belőlem? Ami szerves, az időközben elporladt, így marad a csontváz, zakóm gombjai, továbbá (kiürítve a zsebét, az asztalra rakva) ez a néhány aprópénz, golyóstoll... Igaz, Parker! Cipőm műanyag talpa. Szegény ördög volt az istenadta, csóválná a fejét a régész. Nem tudván, honnan is tudhatná, hogy nyelveket beszélő, az irodalmat kedvelő, részben művelő, régi kéziratokat, metszeteket gyűjtő, könyveket író, közben festő, picit szobrászkodó, a vörösbort szerető... és még folytathatnám, emberről van szó. Ugyanígy semmit nem tudunk arról az avar vagy honfoglaláskori *emberről*, akinek földi maradványai a szemünk elé tárulnak.

Aztán, s ez László Gyula következő példája volt, mit tudunk egy honfoglalás kori faluról. Az ott zajló mindennapi életről. Képzelték el, gyerekek, folytatta professzorunk, egy ismeretlen szövegű középkori oklevelet, aminek nagy része ki van takarva (vagy csak töredékek maradtak meg belőle), egymástól távol, szórvaányosan elhelyezett szócafatok, szerencsés esetben, ritkán szóbokrok, árválkodó betűk, betűcsoportok. S akkor ezek alapján *olvassuk el* az oklevelet! Ugyanennyit (vagy még ennyit sem) tudunk a honfoglalás korának falujáról. A Kárpát-medencében, egymástól sokszor száz, többszáz kilométeres távolságban elszórtan feltárt településrészeket, olykor csak egy-egy házmaradványt, kemencét, cserépüstöt és ilyeneket. A régész számára oly fontos személgödröket. Nos, ezek alapján kell leleteinkből kiolvasni, hogy miként nézhetett ki a honfoglalás kori falu, a benne zajló élet! Arról meg ne is beszéljünk, hogy fogalmunk sincs a korabeli ízeiről, illatokról, szagokról, hangokról, nyelvi fordulatokról...

Ez a példázat – hogy megszólaljon bennem a mezei néprajzos is – nagyon megtetszett nekem, nem kis mértékben éppen azért, mert voltaképpen minden történeti tudományra, így a néprajzra is érvényes. *Nem rekonstruálunk, hanem konstruálunk*. Mindezt bizonyítandó és illusztrálendő, hallgatóamnak kreáltam is egy ilyen töredékes szöveget, amit kivetítve felajánlottam nekik, aki megfejti, a szemeszter végén vizsga nélkül beírom neki a jelest. Biztosra mentem. Soha, senki nem fejtette meg. Noha egyszerre, ugyanannak a szótöredék-halmaznak két megfejtése is lehetett. Mégpedig egy-egy híres, közismert vers két-két sora. Mivel nem én fogom felolvasni ezt a szöveget, vagyok oly gonosz, hogy először idemásolom a megfejtendő töredékeket (fontos interpunkciók is megőrződtek benne!), íme:

e, i k, a,
en sz b l

... és az egyik megfejtés:

Hej, mi a kő, tyúkanyó,
kend a szobában lakik itt bent?

Majd a másik:

Fel, fel vitézek, a csatára,
a szent szabadság oltalmára!

Nyugodtan tessenek utánanézni, megvannak a közös elemek! Szóval megvan a lehetősége annak is, hogy a fennmaradt régészeti, történeti vagy éppenséggel néprajzi adatokból más-más kutató, más-más, érvényes vagy annak látszódo következtetést von le. Ebben általában *tudománytörténeti hagyományok* gátolnak bennünket. Nagyon helyesen. Vagy?

Miközben ezeket írom, az internetes algoritmus (vagy mi a...?) egy videót dob elé (isten bizony semmilyen dologra nem kerestem rá az írás kapcsán a neten, úgy látszik, tényleg gondolatolvasó), ahol, mármint a videóban a régész, Jozef Bátoraj jelenik meg, s elmondja, Verebély határában egy bronzkori település vizsgálata során modern (genetikai?) kutatásokkal meg tudták állapítani két, egymástól több száz méterre fekvő csontvázról, hogy ezek anya és lánya földi maradványai. Sőt beazonosították annak a háznak az alapjait is (hogy azt hogyan?), ahol laktak. Már csak az hiányzik, teszi hozzá mosolyogva a nyitrai kolléga, hogy a házszámot is meg tudjuk állapítani.

Nos, fél évszázad alatt rengeteget fejlődött a régészet. És persze a kapcsolódó tudományos diszciplínák. Látom ezt Madaras László most szóban forgó könyvéből is.

Esterházy Péter mondta (írta? mondta-írta?) valahol, fejből, tehát nem pontosan idézem, hogy ha én (mármint Esterházy) egy könyvről írok, akkor nem arról beszélek. Miközben mégis.

Nos, látszólag nem Madaras László könyvéről beszéltem (esetünkben persze inkább: *beszéltettem*) én sem, miközben nagyon is arról...

És most fölbátorodva Hodossy Gyula biztatásától, hogy aztán ne csak Madaras könyvéről beszélj ám, hanem magadról is, elmesélem egy közelmúltbeli kiállításmegnyitót. Pontosabban könyvbemutatóra kértek föl, s hogy majd a könyvet is küldik. Mivel viszont az nem érkezett meg, csak a címét tudtam (később kiderült, azt is rosszul), írtam néhány flekket az általam vélelmezett témáról, majd a helyszínen, ahol kiderül, hogy voltaképpen kiállításmegnyitó lesz, aminek kísérőproduktumaként egy könyv is megjelent (öt! példányban), ha már elkészítettem, fel is olvastam a szöveget, ami annyira beletrafált az egész lényegébe, hogy az utánam szólásra emelkedő (nem emelkedett, mert eleve állt, de ez most így jól hangzik), szóval az utánam felszólaló rendező, alkotó annyit bírt mondani,

hogy ő is pont ezeket szeretne volna előadni, de mivel én ezt most megtettem, az ismétléstől eltekint, s a kiállítást pedig tekintsük megnyitottnak.

Sikeres vakrandi.

De hogy a program szerint most következő dialógust egy kicsit fölvezessem, amit Csuty András, tanult kollégám (aki régészként szintén kacérkodik olykor-olykor a néprajzzal is) celebrál majd, szóval hogy némi gyúanyagot szolgáltatassak, hadd említsek néhány konkrét megjegyzést (inkább kérdést) a könyvvel kapcsolatban.

Első benyomás: józan, tárgyilagos, hiteles munka, miközben kellemes, mondhatni joviális szubjektivitás is átlengi. Ezt szeretem. Szeretem, ha tudományos munkák mögül nem *miszter karótnyelt* szerzők sandítanak ránk szigorúan, hanem hús-vér emberek. Akiknek van humoruk, meg – írni is tudnak. Madaras László ilyen.

Ahogy az ilyen munkák születni szoktak, egyes fejezeteik már korábban, konferencia-előadások, tanulmányok formájában megjelentek. A szerző (elégge nem dicsérhető módon!) az egészet összegyúrta, monográfia-szerűvé tette, az irodalomjegyzéket a kötet végén egységesítette. Időnként, egy-egy lábjegyzetben előbukkan egy ott felejtett utalás egy konferencia-előadásra, tanulmányra, de üsse kő.

Tizenkét fejezetből tevődik össze, mondhatni klasszikus konstrukcióban. Egy pályatárs (Prohászka Péter) előszava, majd a Szerző bevezetője után kutatástörténeti szemle következik. A korszak eseménytörténeti áttekintését követően szigorú értelemben vett régészeti fejezetek sorjáznak (az avar kor régészeti hagyatéka, temetőelemzések kérdései, a településásatások tanulságai, az egyes, a régészeti eszközökkel megragadható mesterségek, kézműves termékek bemutatása), majd (régészként!) ingoványos terepre lép a Szerző, a hitvilág, a nyelv és a zenekultúra problematikáját (mondjuk) érinti. Vagyok olyan gonosz, ha én beszélgetnék vele, ezekre mindenképpen kitérnék... Az avar kor művészete kérdéseinek izgalmas, s az archeológus számára biztonságosabb boncolgatása következik. Ezen belül viszont első alfejezetként a korai avar kor **népi kultúrája** kerül terítékre. Nos, ha ezt most én olvasnám föl, mélyen a Szerző szemébe néznék, hogy méltóztatna majd a „népi kultúra” szókapcsolatot definiálni. Merthogy, ugye, ezt a néprajzosok is használják, miközben az őszintébb fajtájuk, ha szűkebb társaságban is, de be meri vallani, hogy fogalma sincs, mi is az a népi kultúra. Definíciók (magyarán: leegyszerűsítések) persze forognak közkézen, tanítjuk is, de hogy valójában micsoda, hol vannak a határai... Ha vannak...

Végezetül a híres kunbábonyi (mondjuk így) avar főember sírjából adódó kérdéseket, s legvégül pedig az avar továbbélés és az ún. kettős honfoglalás problematikáját boncolgatja, nem kevés kritikai éllel. Laikusként (mezei néprajzusként) kérdezném meg, hogy miként kell elképzelni az avarok „eltűnését”, beolvadását. Amennyiben helytálló (lehet, hogy nem, nyilván le vagyok maradva) Trugly Sándor véleménye, hogy a komáromi hajógyári késővar temető megélte (ez azért

vicces megfogalmazás: *egy temető megélte*) a magyar honfoglalást, akkor az oda eltemetett, nyilvánvalóan (kései) avar halottakat kik temették el és milyen ruhában? Mármint az eltemetők milyen ruhában lehetettek, mert az eltemetettekről nagyjából sejtjük. Akkor is működhetett már a néprajzban honos *kivetkőzés* jelensége (amikor szinte egyik generációról a másikra, elhagyják a hagyományos viseletet), s a viseletben eltemetett avar nagyapákat a fiúk és unokák már más ruházatban, ékszerekkel, egyebekkel fölcsinosítottan temették el. Tudunk-e valamit ennek a következő generációnak a sírjairól? Vagy az is elképzelhető, hogy azok már nem is avarok, hanem magyarok voltak. Magyar temet avar? Persze, jött a kereszténység, de azért olyan forrón nem ették a szentelt ostyát... Tudunk erről valamit?

Végezetül, mintegy post scriptumként utalok Jozef Bátorra imént említett kutatási eredményére, amikor anyát és lányát, sőt lakhelyüket is be tudták azonosítani. Az avar kori régészeti leletanyaggal kapcsolatban léteznek hasonló vizsgálati eredmények?

Nem veszem tovább is igénybe türelmüket, igényüket.

Megköszönöm megtisztelő figyelmüket, miközben különös hálával, Laci, Neked tartozom az olvasmányélményért, meg az emlékezésre való inspirációért!

Madaras László: Avarok a törzsszországban. Az avar kor Madártávlataból. Dunaszerdahely, Vámbéry Polgári Társulás, 2026

Kovács Csonga Anikó: Deformációk (triptychon)

Milyen is a felvidéki fantasztikum?

Válságban a sci-fi. Ezt nem én, vagyis nem csak én mondom. Valahol ott tartunk, hogy az AI-nak köszönhetően a fikció épp csak egy vonalban toporog a valósággal, miközben jócskán meg kellene előznie. Sem a virtuális valóság kihívásai, sem a mesterséges intelligencia ébredése, de a gondolkodó robot sem számítanak új toposznak. Vagyis a járható út a régi, az embert évezredek óta érdeklő kérdések új köntösbe öltöztetése, vagy a meglévő toposzok kreatív megközelítése. Ilyen környezetben született meg az *Üzenet egy messzi galaxisból*.

A felvidéki magyar írók fantasztikus novellái alcímet viselő kötetről nem tudunk meg sokat: nincs sem fülszöveg, sem előszó, semmi nem részletezi létrejöttének körülményeit, a cím vagy a borító fölötti dilemmát. Például miért éppen a Star Wars-ihletett novellacímet vette át a kötet? Vagy miért hozza be épp a Terminátort a borító? S bár kétségkívül érdekes asszociáció, de miért a krisztusi kornak megfelelő harminchárom darab novella került be a kötetbe? És miért éppen fantasztikus novellák? Hiszen a kötet kilencvenöt százaléka lefedi a sci-fi-t, alig néhány írás kacsingat a horror vagy a fantasy felé. Ami nem baj, sőt: remélhetőleg hamarosan horrorantológia is napvilágot láthat.

A fantasztikus irodalom kifejezés bennem a keleti blokk tudományos-fantasztikumát idézi. A nyugati blokk felszabadult akcióorientáltságával, fordulataival szemben állnak az elnyomottabb népek történetei, a cenzorokkal való hadakozás, a kettős beszéd, a jövő társadalmába, fantasztikus történetekbe rejtett társadalom- vagy rendszerkritika, a filozófiai mélység. Míg számomra sci-fi az *Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokkal*, Ray Bradbury szövegei, addig fantasztikum Stanislaw Lem munkássága, a Sztrugackij-fivérek *Piknik az árokpartonja* vagy annak jóval filozofikusabb adaptációja, a *Sztalker*. Utóbbi a belső sci-fi, amit soha nem a technológiai újítás vagy a lenyűgöző fordulatok visznek előre, hanem az embert mindig is érdeklő kérdések más színben láttatása. Aligha létezik olyasvalaki, aki ne tette volna fel egyszer is a kérdést: mi végre vagyunk? A robotot/valamilyen lényt kreáló ember sztorija ugyanez pepitában: mégis képes újnak hatni.

Szóval ezen a skálán helyezkedik el valahol az *Üzenet egy messzi galaxisból*. A kötetben találunk mindenféle történetet: egy részüket tagadhatatlanul korunk AI-forradalma ihlette, amivel nincs is semmi probléma. Olvashatunk félresikerült párterápiáról, az álmok jelentőségéről, az emberiséget felfedező, sőt, szimulációban tartó fajokról, gyíkemberekről, az emberi mindennapok ártatlan mozdu-

taít felnagyító vagy lekicsinylő idegenekről. A kötet változatos, a novellák három ciklusba szedve olvashatóak, egy idő után az ember visszatérő ismerősként köszönti a szerzőket. Megesik, hogy egyes szövegek tágítják egy másik szöveg univerzumát. Valószínűleg a cikluslogika az oka, de Juhász Kornélia egymáshoz kapcsolódó négy szövege túl közel került egymáshoz, amik közül néhány ráadásul a magyar történelem sorsfordító pillanataival foglalkozik: jobban élvezhető lett volna, ha akár az egész kötetben szétszórva bukkannak fel újra és újra a szövegek, amit az ember vár, de pont elfeledkezik róla, mikor újra érkezik egy.

A sci-fi toposzhalmaza tálcán kínálja a témákat, az ismerős és bejáratott asszociációkat: határ a csillagos ég, vagy még azon is túl. Van itt vaskosan világépítés, kreatív karakterek, az univerzumnak megfelelő mértékű változatosság és gömbök – utóbbi valamiért gyakran visszaköszönt –, és az a sci-fi-betegségnek számító jelenség is előbbuk, hogy a kiterjesztett univerzumban, ami adott esetben több naprendszert is magába foglal, angolul nevezik a szereplőket. A legkiemelkedőbb novellák mégis a valamilyen egészen egyszerű, de nagyszerű poént vagy fordulatot felmutató írások. Ilyenek voltak a teljesség igénye nélkül Bíró Szabolcs *Hurok*, Ollé Katalin *Üzenet egy messzi galaxisból*, Csóka Ferenc *Bálványimádókja* vagy Gyökeres Kinga *A világvége után kettővel balra* című novellája. Ezek között szerepel olyan írás is, amelyben idegenek döbbennek meg az emberiség által küldött üzeneten, és fürkészik kutatva az égbolt távoli szegleteit, közben azon méláznak, vajon milyen lehet, hogy másutt is van élet, sőt, intelligencia. A spoilerrel természetesen nem az öröm elvétele volt a célom, és remélhetőleg nem is olyan könnyen dekódolható a novella, de arra szerettem volna rávilágítani, hogy az egyszerű ötletek kellő előkészítés mellett mennyire hatásosak tudnak lenni.

Ami különösen jól tesz a kötetnek – bár lehetne több is –, hogy felvidéki vagy felvidéki ihletettségű témákat is feldolgoz. Ilyen Tóth N. Katalin *A pozsonyi metró* című írása. Ez már nem az antológiát, hanem a komplett szcénát érintő sóhaj: jó volna, ha több helyen találnánk meg magunkat! Hiszen ha az űr végtelenjében vagy egy fekete lyuk egyre sűrűsödő magjában nem találunk olyan formát vagy fajt, amilyen a felvidéki magyarság, amilyenek mi magunk vagyunk, minden bogarunkkal, álmunkkal, traumánkkal, akkor hol máshol fogjuk? Jaroslav Kalfar már megcsinálta *A bohémiai űrhajós* című művével, amelyben Jakub Procházka az első cseh űrhajósként suhan a Vénusz felé a kozmoszban, s közben az élet dolgaíró cseveg egy furcsa, pókszerű lénnel.

Egy szó mint száz: az *Üzenet egy messzi galaxisból* nagy vállalás, első a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának sci-fi-antológiái sorában. És csak remélni lehet, hogy nem az utolsó. Amiről még nem esett szó: a sci-fi egy gyakran lenézett műfaj, amelyet el is szoktak különíteni a szépirodalomtól. A science-fiction inkább a szórakoztató kategóriába esik, mintha ami már szórakoztat, képtelen lenne egyúttal elgondolkodtatni is. Remélhetőleg nem ez az utolsó a sorban, és történik nyitás a többi, lesajnált műnem felé is. Addig azonban az *Üzenet egy messzi galaxisból* c. könyvben mindenki találhat magának megfelelő novellát: vannak itt ismerős és

ismeretlenebb történetek és megközelítések, hosszú utazások és egyhelyben toporgások, várhatóbb és váratlanabb csavarok. Sokszínűség is izgalom – amilyen a világegyetem.

Z. Németh István (szerk.): Üzenet egy messzi galaxisból – Felvidéki magyar írók fantasztikus novellái. Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Dunaszerdahely, 2025

Kovács Csongor Anikó: Mozdulj, hogy észre vedd láncaidat!

Flâneur tükörrel

A cím talán inkább egy képzőművészeti alkotáshoz illene, mint recenzió élére, de Tóth László *Időutazás II. Alkalmi írások 2017-2025* című könyvének írásai egyértelművé teszik e választást. Az említett mű lapjain ugyanis irodalmárok és képzőművészek találkoznak (majd negyvenen, ha jól számoltam), továbbá az említett időszakban írt díjátadó szövegek, köszönetnyilvánítások, emlékezések, riportok hozzák közelebb Tóth László személyiségének, munkásságának, életművének egy szeletét. Egy recenziónak álcázott elmélkedés keretében megoldhatatlan, hogy mindenkiel foglalkozzunk, így az alábbiakban inkább azokról a gondolatokról vagy inkább társadalmi jelenségekről szólok, amelyek a könyv olvasása közben mélyebben megérintettek, és vélhetően nagyobb érdeklődésre is számot tarthatnak.

Am először is: miért flâneur? A flâneur jelentése egy a (nagyvárosi) tömegbe beolvadó, csendesen szemlélődő figura (Walter Benjamin tette meg az urbánus identitás ikonikus alakjává), akiről feltételezhetjük, hogy eme tevékenységnek – és korábbi tapasztalatainak – köszönhetően képes meghatározni önmagát és megfigyelésének tárgyát. A megfigyelés tárgyával kapcsolatban gondolhatunk akár a társadalmunkra (is)...

Úgy vélem, Tóth Lászlóra ugyancsak illik ez a meghatározás: flâneur. A mindenkori jelen állandó megfigyelőjeként – grafomán hajlamait kiteljesítve –, korának hiteles tanújaként hatalmas írott örökséget gyűjtött össze az idők során (ha írói eszmélését első versének időpontjától számítjuk, akkor bizony ez hatvanhárom év!), s ennek az örökségnek egy szeletét fogja össze az *Időutazás II.* (Miként „elődje”, az *Időutazás*). Az írásokat olvasva egyre inkább érik bennem a meggyőződés, hogy irodalmi életünk csendes, viszont annál alaposabb megfigyelőjéről (is) szól ez az összeállítás, egy olyan ízig-vérig irodalmárról, akiből, sajnos, egyre kevesebb van. Talán Tóth Lászlónak a képzőművészek iránti nyitottsága, vagy az írások rendkívül széles változatossága miatt az első, ami az *Időutazás II.* olvasása közben eszembe jutott – mert az ember már csak olyan, hogy szereti az analógiákat, mégha Spengler határozott meggyőződése szerint „Senkinek sem volt a leghalványabb sejtelme arról, hogy itt (megjegyzésem: mármint az analógiákban) bújjik meg az az egyetlen gyökér, melyből a történelem problémájának átfogó megoldása eredhet.” – szóval az első, ami eszembe jutott, Kurt Schwitters munkássága volt, Merz-féle kollázsaival, installációival, verseivel. Meglepő és

meghökkenítő változatosság, a témák, alanyok rendkívül alapos ismerete; erről tanúskodik az *Időutazás II.*

Ám tovább haladva úgy ítélem meg, hogy a divizionizmus (vagy nevezhetjük pointillizmusnak is) analógiája hatásosabb és kifejezőbb. Igen-igen, a sok-sok kis ecsetvonás – amelyek végül a nagy művet (akár életműről is beszélhetünk, bár Tóth László esetében ez ugyancsak nehezen behatárolható) alkotják – amely, ha megfelelő távolságból, megfelelő szakértelemmel és nyitottsággal szemléljük, rájövünk, hogy a pointillizmus analógiája sokkal találóbb. Tóth László – az említett kötetben csokorba gyűjtött – pár oldalas cikkei, méltatásai, utalásai és persze a vele készített – terjedelmesebb és alaposabb – riportok megfelelő odaadással szemlélve tökéletesen egyeznek Groóh Gáspár ítéletével: „Az általa megszerzett tudást akarja minél szélesebb körben terjeszteni, védekezésül azzal a tájékozatlansággal szemben, amelynek Csoóri Sándor szerint van olyan szintje, amely már a gyöngélméjűséggel társul.”

Igen. Úgy mutat be másokat, hogy önmagát mutatja be, s a riportokban úgy beszél önmagáról, hogy másokat leplez le. Hetvenkedés című írásában igazolja sejtésemet: „E már-már idegesítő sokféleség egyetlen magyarázata: Egész életemen végighúzódozó heves vágyam, hogy önmagam legyek (lehessek), így műveim is túlnyomórészt a kötött egyéni és közösségi identitások kérdései köré szerveződnek.” Herkulesi, úgy is mondhatnánk „többemeres” munka, néha ő maga is érzi ezt: „Időző könyvem (is) legalább ötven írtam” ...majd pár sorral lejjebb Márkot idézi: „Légió a nevem, mert sokan vagyunk.”

Flâneurünk, megfigyeléseit felhasználva endogén módon építkezik, s mindezt egy, a nagyközönség számára is fogyasztható komplex irodalmi emlékezetbe ötvözve teszi közzé. Az apró ecsetvonásokból/irodalmi alkotásokból egy nagyobb kép alakul ki. Az, amit Seurat és Signac festéssel, azt Tóth László leírta és le nem írt szavakkal fejezi ki. Rengeteg szín és árnyalat, komplementer árnyalatok a vásznon, őszinte és diplomata, tapintatos megfogalmazások a fehér papíron. A sok-sok ezer pont közötti üres tér a vásznon, elgondolkozásra készítő gondolatközök a papíron. Az értő fül érti a szünetet, meghallja az üzenetet. Tóth László üzenetét: értékek nélkül nincs mihez mérnie magát az embernek, értékek nélkül nem teljes az ember.

És akkor itt van még a tükör. Miért tükör? Miért egy fémfoncsorral bevont üveglap? Nos, a tükör elsősorban – ha már irodalomról és művészetekről van szó – a valóság hű mását, az önismeret eszközét jelenti, s e cél eléréséhez – mármint az olvasó személyiségének gazdagításához – Tóth László is – miként minden irodalmár – az írást használhatja és használja eszközként. Az, hogy ezt a célt olykor ugyancsak körülményes elérni, arról nem Tóth László tehet. (Mert bár egy nyelvet beszélünk, nem egyszer tapasztaljuk, hogy minden igyekezet ellenére azok, akikkel megérteni szeretnénk valamit, csak odáig jutnak el a megértésben, hogy belátják, mégsem értik azt, amiről azt hitték, értik. Más szóval, nem a nyelv az akadálya annak, hogy olykor nem értünk egyet.)

Így tehát, bár a valósággal szembeállított tükör mutatja/mutathatja a valóságot, az őszinte írások mégsem érnek célt, bármennyire is szeretnénk. „A történelem problémájának átfogó megoldása” nem csak az analógiák, de a tükrök esetében sem működik.

De azért nézzük csak meg, hova állítja tükkrét Tóth László, kit vagy mit szeretne szembesíteni, mit szeretne egyértelműbbé, érthetőbbé tenni. Az emlékezések és díjátadók figyelemre méltó szövegei mellett akadnak fajsúlyosabb, továbbgondolásra érdemes felvetések is, inkább ezekből említek párat!

Olyan társadalmi méretű kérdéseket érint a szerző, amelyekre nyilván nehéz a válaszadás, ám fontosságukra való tekintettel megkerülhetetlenek. Ilyen például Mészáros Károly 1989-ben megfogalmazott felvetése az irodalmi hagyatékok tudatos feldolgozásával kapcsolatban. Az *Irodalom és emlékezet* című írásában Tóth László továbbviszi a gondolatot, és rákérdez egy irodalmi múzeum megalapításának kérdésre, vagy „egy olyan programra, amely nyilvántarthatná egyes íróink irodalmi hagyatékának hollétét, lépéseket tehetne azok digitális emlékezet számára történő feldolgozásának érdekében.”

Ugyancsak húsba vágó kérdésekkel szembesülünk a *Ki volt s ki lehetne nekünk Zalabai Zsigmond* című írásában, melyek már évtizedek óta válaszra és megoldásra várnak. (A megoldást persze ismét ne Tóth Lászlón kérjük számon!) Az említett kérdéseken azonban el lehet mészárolni: „Egyáltalán: olvasója a szlovákiai magyar irodalomnak, könyvnek van-e még?” „...eljut-e még akár a legtávolabbi vidékekre is a szlovákiai magyar író s könyv? Hiszen könyvesbolt is alig akad már, ahol szívesen látott portéka lenne a szlovákiai magyar író s könyve...” „Könyvtáraink, kulturális szervezeteink, intézményeink, iskoláink rendezvényein...” „...lassan nem gyakoribb vendégek-e a már »menő«, de akár harmadik-negyedik vonalat képviselő magyarországi írók, mint a szlovákiai magyarok?”

Fontos, létünket érintő és ugyanakkor veszélyes, sértődékenységre is okot adó kérdések, sőt azt is mondhatnám, feldolgozhatatlan kérdések, ám Tóth Lászlót nem olyan fából faragták, hogy holmi sértődékenység miatt visszafogja magát. Ha úgy látja, egy-egy bírálatot is megereszt, legyen szó Szalatnai Rezső vagy akár Rácz Olivér személyéről.

A válogatás legizgalmasabb, legtöbbet mondó gondolatait azonban a riportok rejtik magukban. A művészetekkel továbbra is lépést tartva, zenei hasonlaltal élve a korai ariosokat felváltják az érett áriák, ezek teljesítik ki az igazi hangzást, a riportok teszik egyértelműbbé, érthetőbbé a felsejlő, nehezen meghatározható, nehezebben körülírható Tóth László-i profilt. A divizionista képhez ezek adják a megfelelő távolságot, a megfelelő útmutatást. A szakmai, írói, kiadói, szerkesztői kapcsolatairól szólva az egyik riportjában fogalmazza meg és mondja ki őszintén – és talán a legkeményebben: „Szomorú tapasztalatom, hogy újabban az embernek a barátja is csak addig barátja, amíg érdekei úgy kívánják...” „... ez már nem az én világom.” Ezek a színek is ott vannak a képen...

A sors kegyetlen. A sors nem kíméli a nagy költőket sem. Tóth László is eljut Horatius ódáinak egyik alapgondolatához, alapérzéséhez, melyet ugyan csak páran értenek, ám az érzést szinte mindenki átélte: „Odi profanum volgus et arceo.” (*Ad chorum virginium et puerorum – III. 1.1.*)

Az „et arceo”-t egyenértékűnek tekinthetjük az „ez nem az én világommal”. Legalábbis egyik nyilatkozatában erre utal a nyugdíjba vonulásra utaló kijelentése, bár én erre nem vennék mérget.

Azt javaslom, „utazgasson” továbbra is, időben és térben, üljön le egy-egy kávéház teraszán, és miközben palacsintáját fogyasztja, igazi flâneur módjára szemlélődjön, értékeljen, és írja le, mit lát, mit gondol!

Erősítse meg, és ha kell, írja újra a társadalmi/irodalmi emlékezés szabályait, „terjessze megszerzett tudását”, és így gyarapítsa a szellem embereinek ugyan-csak fogyatkozó táborát!

Tóth László: Időutazás II. Alkalmi írások 2017–2025. Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely, 2025

Egy hazudós mese

(Erdős Virág-átirat)

Šereš Rebeka

egy lassan húszas éveiben járó
fiatal nő,
aki unja
unalmas életét.

Šereš Rebeka

egy régi bakelitlemez,
amit karcosra hallgattak már
az ízlésficamos
zenerajongók.

Šereš Rebeka

szláv formában Rebeka Šerešová.

Šereš Rebeka

a szürke cigarettafüst,
ami kusza ábrákat rajzol a levegőbe.

Šereš Rebeka

egy klasszikus címe,
amit egy lecsúszott orosz írt,
csupán csak polcra.

Šereš Rebeka

egy márkás borfajta,
amiről nehéz leszokni.

Šereš Rebeka

a Duna-partnál dekkoló hajó.

Šereš Rebeka

a reggeli autóút alatt
a gépkocsiban üvöltő,
hangulathoz illő zene.

Šereš Rebeka

egy befejezetlen festmény,
poros,
elfelejtett.

Šereš Rebeka

a folyton siető villamos,
amit mindig azt hiszed, hogy elérsz,
de végül úgyis lekésed.

Šereš Rebeka

a bibliofil
egy nem ismert szinonimája.

Šereš Rebeka

az asztalra kiborult
reggeli kávé
ragacsos maradványa.

Šereš Rebeka

egy szellemi betegség,
ami vagy kék,
vagy piros bogyóval kezelendő,
és amire te
mégis lilát szedsz.

Álom

Halkan settenkedik az éjjel,
Mint megalkuvó halál.
Szemhéj mögött álmot most éppen
Egyik zugban sem talál.

Forognak körbe, csak nem hagynak
Ó, kusza gondolatok!
A csupaszín fürgetegben már
Nem tudom, ki is vagyok.

Élő emlékek kopott képe
Zuhan kéken lélekre,
Alant az árnyak sötét réme
Lángot hív új életre.

Menekvés nincsen, csak kacagás,
Édesen keserű könnyek.
Áporodott, penészes, pacás,
Sokat olvasott könyvek.

S egyen megragad a figyelem,
Belül mindent felkavar:
Kocsma, füst, a régi életem,
Halk, morajló hangzavar.

Csókók, viták, vad szakítások,
Haláltánc az életen,
Kábult szerelmes tántorgások,
Fémkereste kék erem.

Köddé vált minden, mi régen volt:
Fiatalság, szabadság
Zászlajából mi maradt? Egy folt.
Hol is lehet manapság?

Hová lett az egykori vadság,
Hogy miénk volt a világ?
Míg ma: gondok, kopaszság,
Temető, csokor virág...

Hámozz ki bőrómból, rút álom!
Fapadlón heverhessen!
Mennyezetén tán megtalálom,
Harlequin-lepkelelkem.

Szárnyának fekete vonala
Lassan oszlik az égen,
Mint kusza életem fonala.
Penge csillan az éren.

Már semmi sem olyan, mint régen.

Fagypont alatt

Fehér szalaggal kötött világ,
Szembogarakban ragadt jégvirág.
Koccanós január.

Jégcsappá fagyott gondolatok,
Csókok, mit az út közepén hagyok,
Vigye a napsugár.

Szendergő bokor árnyékában
Heverő hófehér kiskutyában
Millió jégbogár.

Kesztyűs kézzel bánik a reggel
Pánikba lehelt embersereggel,
Sócsókolta a sár.

Gazdaságtan? Inkább gazdasági túlélőshow

Szóval közgazdásznak tanulok.

Ez már önmagában is egy nevetésre ingerlő dolog, nem?

Mindenki azt hiszi, hogyha közgazdaságtant tanulsz, akkor érted a világ működését. Hát... én a saját bankszámlám működését sem értem.

A tanárom egyszer azt mondta:

„A közgazdaságtan nem bonyolult. Kereslet, kínálat, egyensúly.”

Erre én: „Tanár Úr, nálam a hónap végén mindig túlkínálat van... a számlákból.”

Kereslet meg leginkább a kajára lenne.

Azt is visszafogom. Piaci önszabályozás – extrém verzió.

Aztán jött a menedzsment.

Azt hittem, a menedzsment arról szól, hogy az emberekre hatással vagyunk. Hát, én hatással vagyok.

Negatív cash flow formájában, mint a wifi a kollégiumban: sosem marad sokáig. Gyakornokként bekerültem egy multicéghez.

A mentorom azt mondta:

„Na, itt minden a számokról szól!” És adott egy Excel-fájlt.

A neve ez volt:

„final_final_REAL_final_budget_kész_nemviccelek_final2.xlsx”

Az első munkanapomon azt csináltam,

hogy próbáltam rájönni,

hol a frászban van az „összesítés lap”.

Közben a főnököm azt mondta:

„Ezt a grafikont tedd látványosabbá!” Mondtam:

„De ez veszteséget mutat...” Erre ő:

„Akkor tegyél mellé egy mosolygós emoji-t, az mindig megnyugtató.” Ez a vállalati menedzsment nálunk:

Elbukunk, de közben mosolygunk.

Közben kontroller is lettem. Tudjátok, mit csinál egy kontroller?

Ő az, aki Excelben kimutatja, hogy valójában a Titanic nem is süllyedt el, csak optimalizált az útvonalán.

Tehát volt egy időszak, amikor mínusz 8%-os árbevétel-növekedést jelentettünk.

Igen. Mínuszban volt, de „növekedésként” kommunikáltuk.

Mondtam is a prezentáción:

„Ez nem csökkenés. Ez stratégiai mélyrepülés. A talajközelség előnyeit kutatjuk.”
És bólogattak. Komolyan.

Menedzserek, PowerPoint, kávé a kézben, arccal a mínuszba. De a legjobb rész?
Amikor az Excel végre nem írja ki, hogy #HIBA! Olyankor érzem magam először
igazi közgazdásznak.

Mint egy harcos, aki 42 füllel és 17 makróval megküzdött – és még él!

És ha valaki megkérdezi:

„Na, és megérte ezt tanulni?” Azt mondom:

„Még nem tudom, a megtérülési ráta 2042-re várható.”

Kovács Csongó Anikó: Toxikózis

Kovács Csonga Anikó művészetének rétegei

Kovács Csonga Anikó (1987, Szentmihályfa, Szlovákia) kortárs szlovákiai magyar képzőművész, akinek munkássága a grafika, az installációművészet és a konceptuális gondolkodás határterületein bontakozik ki. Az elmúlt másfél évtized során olyan sajátos vizuális nyelvet alakított ki, amelyben a személyes tapasztalat, a női identitás, az anyaság és a társadalmi szerepek kérdései szorosan összefonódnak a konceptuális művészet kritikai attitűdjével.

Tanulmányait a pozsonyi Josef Vydra Képzőművészeti Középiskola grafika szakán kezdte, majd a Besztercebányai Művészeti Akadémia grafika szakán folytatta. Már egyetemi éveitől eltávolodott a hagyományos grafikai gondolkodástól: a grafikát nem lezárt síkként, hanem térbeli, installatív és performatív rendszerként kezdte értelmezni. A klasszikus sokszorosító grafikai technikákat installációs és intermediális elemekkel ötvözte, létrehozva egy sajátos, hibrid vizuális nyelvet. Munkáiban a médium soha nem öncélú: minden esetben a téma határozza meg az anyagot, az eszközt és a formát.

Korai munkáiban már hangsúlyosan megjelent a társadalmi érzékenység és a kritikai gondolkodás. A *Mona analýza* (2009) című happening során különböző városi helyszínekre kihelyezett Mona Lisa-portrékon keresztül vizsgálta a közönység reakcióját és a képzőművészet társadalmi pozícióját.

Munkásságának központi témája a női identitás és az anyaság kérdésköre. Kovács Csonga Anikó tudatosan vállalja az „anya-művész” szerepet, miközben kritikusan reflektál arra a társadalmi beidegződésre, amely a női alkotói karriert és az anyaságot sokáig egymással összeegyeztethetetlennek tekintette. A 2010-es években készült *Anyaság-toxikózis*, *Anyaság-graviditás* és *Anyaság-post siparium* című munkái már előrevetítették azt a gondolati ívet, amely későbbi projektjeiben teljesedett ki.

Munkásságában a társadalmi érzékenység nem korlátozódik a személyes tapasztalatokra. Számos projektje globális társadalmi problémákra reagál. A *Bring Back Our Girls!* című grafikai sorozat a nigériai Boko Haram terrorista szervezet által elrabolt lányok történetét dolgozza fel, miközben a női kiszolgáltatottság és az erőszak univerzális problémájára irányítja a figyelmet. A *Migráns-sokk* című grafikai projekt a menekültválság traumáját és az otthontalanság érzését jeleníti meg, míg a *Dimitrovka* című munkája egy vegyi üzemben dolgozó munkás egész-

ségkárosodásán keresztül mutat rá az ipari kizsákmányolás emberi következményeire.

Műveiben megjelenik a szlovákiai magyar identitás kérdésköre is. A *Szlovenszko–Madarský* installáció a szlovákiai magyar kisebbség nyelvi és kulturális helyzetére reflektál.

A Magyar Alkotó Művészek Szlovákiai Egyesületének (MAMSZE) elnökévé 2021 novemberében választották. Elnöksége alatt kiemelt figyelmet fordított a szlovákiai magyar képzőművészet láthatóságának növelésére, a fiatal alkotók támogatására és egy progresszív szakmai közeg kialakítására. Tisztségéről 2025 decemberében mondott le.

Pályájának egyik legmeghatározóbb állomása a 2023-ban indított *Konfrontációk* projekt volt, amely új korszakot nyitott művészetében. A *Nyitott műterem – Konfrontációk* című kiállítása a női szerepek közötti állandó egyensúlyozást tematizálta, különös hangsúlyt helyezve az anyára, a nőre, az alkotóra és a közösségi szereplő identitásának konfliktusaira.

A *Ne állj meg, Stop* és a *Vigyázz, kész, rajt!* című nagyméretű linóleummetszetek a családközpontú női szerep és a szakmai önmegvalósítás közötti feszültséget jelenítették meg. A „szuperanya” figurája egyszerre jelent meg hősként és áldozatként: olyan nőként, aki a család, az alkotás és a társadalmi elvárások között próbál egyensúlyozni. A *Konfrontációk* projekt részeként született meg az *Identitás* (2023) című installáció is, amely nyolc különböző szerepkört – anyát, művészt, nőt, vállalkozót, vezetőt, háziasszonyt, szervezőt, feleséget – sorolt fel, mintha egy láthatatlan női „szuperhős-identitást” öltene magára. A *Kaleidoszkóp* (2023–2024) című ötvenrészes grafikai sorozat pedig érzelmi naplóként működött: a monokróm önarcképek és a szájba helyezett cumi motívuma az elhallgattatás, az érzelmi kontroll és a női szerepek monoton ismétlődésének metaforájává vált.

2024-ben a pozsonyi Liszt Intézetben bemutatott *Láthatatlan* című kiállítása már nem kizárólag a női szerepek konfliktusaira koncentrált, hanem az önreflexió, a belső csend és az identitás újraépítésének lehetőségére.

E gondolati folyamat folytatásaként nyílt meg 2025-ben Budapesten, az Országút Galériában az *Egyedülálló* című kiállítás, amely az utóbbi öt év összegzése volt. A *Vagyok* és a *Mozdulj, hogy észre vedd láncaidat!* című munkák a belső felszabadulás és az önazonosság újrafogalmazásának vizuális lenyomatai lettek. Az *Egyedülálló* projekt líraibb, csendesebb hangvétele már nem a szerepek közötti konfliktusokra, hanem az önmagára találás és a szabadság lehetőségére helyezte a hangsúlyt.

Kovács Csonga Anikó művészetének egyik legfontosabb sajátossága, hogy a személyes történeteket kollektív tapasztalattá képes emelni. Alkotásai nemcsak önéletrajzi dokumentumok, hanem a kelet-közép-európai női lét társadalmi és kulturális lenyomatai is. Munkái a női identitás állandó változását, rétegzettségét és performativitását vizsgálják, miközben a grafika médiumát folyamatosan új határterületek felé tágítják.

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei

ELHUNYT. 98 éves korában elhunyt Vadkerty Katalin, a szlovákiai magyar történetírás meghatározó alakja. Kutatásai főként a szlovákiai magyarság háború utáni jogsérelmeire irányultak. Legismertebb kötetei a reszlovakizációról, deportáltakról és lakosságcseréről szólnak. 2009-ben elsőként vehette át a Turczel Lajos-díjat.

MESEVETÉLKEDŐ. Április 9-én harmadik alkalommal szerveztek mesevetélkedőt Feketenyéken. A diákoknak egy mesekönyvet kellett elolvasniuk és feldolgozniuk. Az idei verseny témája Jakubecz Márta *Nádország tündérei* című műve volt.

KÖLTÉSZET. A Magyar Költészet Napja alkalmából irodalmi estet tartottak a dunaszerdahelyi Nostalgia Pubban, ahol több költő és író olvasott fel műveiből. A programot zenei betétek színesítették Tilajčik Edit és Henrich Maťo közreműködésével.

RIMASZOMBATBAN. Bemutatták Gaál Lajos *Legenda és valóság a szlovákiai barlangok világában* című kötetét a rimaszombati Matej Hrebenda Könyvtárban. A szerzővel Hizsnyan Géza beszélgetett, a könyvet Hodossy Gyula keresztelte meg.

ALKOTÓK MŰHELYE. Április 28-án kreatív irodalmi workshopot rendeztek Dunaszerdahelyen, ahol a cél a fiatal alkotók kreativitásának fejlesztése volt. A diákok írásgyakorlatokon vettek részt és saját műveiket is bemutatták. A legjobb alkotások antológiában jelennek majd meg.

ARTISJUS-DÍJ. Az idei Artisjus Irodalmi Díjak egyik kitüntetettje Tóth László lett. A dunaszerdahelyi alkotó az *Időző* című verseskötetért kapott elismerést Budapesten a Magyar Zene Házában. Az elismerés újabb fontos állomása Tóth László pályafutásának és életművének.

PRÍMÁSOK. Bemutatták Ravasz József *Dunaszerdahelyi primások és zenészdinasztiák* című könyvének új kiadását. A kötet a csallóközi cigányzenész családok történetét dolgozza fel. Az eseményen Hodossy Gyula és Nagy Iván méltatta a művet. Az est hangulatát élő cigányzene tette különlegessé.

TALAMON. Diószegen tartottak megemlékezést Talamon Alfonz születésének 60. évfordulója alkalmából. Az eseményen több közéleti és irodalmi személyiség idézte fel az író munkásságát. Kiemelték Talamon különleges prózavilágát és maradandó kulturális örökségét. A rendezvény koszorúzással zárult.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Abafáy-Deák Csillag (Marosvásárhely, 1949). Próza- és művészeti író. *Terepasztal* című kötete a 2026 júniusában jelenik meg a Parnasszus Kiadónál. A Magyar Írószövetség és a Magyar PEN Club tagja. Budapesten él.

Balázs F. Attila (Marosvásárhely, 1954). Arghezi életmű-díjas költő, író, műfordító. Legutóbbi kötetei: *Purificarte a través del amor*, Havanna, 2025, *Metamorfozele lui Casanova*, Kolozsvár, 2025, *Şeir mæni yazir*, Baku, 2025, *minimal, vinea*, 2025 és *Nimeni nu ne va jeli*, ROCART, Bukarest.

Bíró József (Budapest, 1951). József Attila-díjas költő, performer. 1975 óta publikál rendszeresen. Legutóbbi kötete az *Egyszerűen* (2026). Budapesten él.

Burík Ábrahám Zsuzsa (Dunaszerdahely, 1982), költő, első kötete: *Keserversek* (2023).

Csáky Pál (Ipolytő, 1956). Író, politikus. Legutóbbi kötete: *A másik én* (2025, Dunaszerdahely). Pozsonyban él.

Farkas Arnold Levente (Nagyvárad, 1979). Költő, író, drámaíró. Kötetei: *A másik Júdás*, *Anyám teste*. A Szentendrei-szigeten él családjával, tanít.

Fekete Tünde (Dunaszerdahely, 2002). A pozsonyi Comenius Egyetem mesterszakának végzős hallgatója, pályakezdő író, szerkesztő.

Fellinger Károly (Pozsony, 1963). Jókán élő és alkotó költő, meseíró, helytörténész. Az 1983-ban induló Iródia tagja. Versei, meséi könyvként 14 idegen nyelven jelentek meg.

Fiala Ilona (Kalász, 1956). Író, újságíró. Három regény és két elbeszéléskötet szerzője. Legutóbbi novellaválogatása *Hipp-hopp az élet* címmel 2025-ben jelent meg. Pozsonyban él.

Filep Tamás Gusztáv (Budapest, 1961). Történész, az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet kutatója. Legutóbbi munkája: *Tóth Károly: Autonómiakísértet. Tanulmányok, esszék, cikkek, beszélgetések 1982–2013* (Összeáll., szerk., jegyz. Balla Kálmánnal, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2025).

Halmai Tamás (Pécs, 1975). József Attila-díjas költő, esszéista. Legutóbbi kötete: *Az adzsudi varjak* (Újabb széljegyzetek Iancu Laura poétikai kultúrájához, 2026).

Hodossy Gyula (Dunaszerdahely, 1960). József Attila-díjas költő, az Szlovákiai Magyar Írók Társaságának elnöke. Legutóbbi kötete 2025-ben jelent meg *Ma elkezdődik bennünk a karácsony* címmel. Balázsfán él.

Hogya György (Királyhelmec, 1956). A Talamon-díjas író szülővárosában él. Legutóbbi kötete: *Félreértések és félremagyarázások* (elmélkedések, 2022).

Kurcz Kristián (Felsőtúr, 1985). Felvidéki magyar közgazdász, szerző, az ENTITAS, n.o. nonprofit szervezet vezetője.

Leczo Bence (Töketeres, 1996). A Magyar Kultúra magazin újságírója. Első kötete 2021-ben jelent meg *A falu összes férfija* címmel.

Liszka József (Köbölkút, 1956). Néprajzkutató, többek között az interetnikus kapcsolatok és a szakrális kisemlékek kutatója.

Nagy Erika (Nyárasd, 1961). Prózaíró, a SZMÍT titkára. Legutóbbi kötete: *Vastaps – Beszélgetések színészekkel, rendezőkkel* (2025).

Neszméri Tünde (Dunaújfalú, 1980). Író, szerkesztő. Legutóbbi munkája a *Községi krónika Dunaújfalú* című helytörténeti kiadvány. A Csemadok elnökségének tagja.

Parragi Eszter (Dombóvár, 1974). A földi vendéglátás elszánt élvezője. Néha ír.

Petőcz András (Budapest, 1959). Márai Sándor-, József Attila- és Magyarország Babérkoszorúja-díjas költő, író. Legutóbb megjelent könyve: *Az androgün szerető* (regény, 2025).

Petrik Viktória (Galánta, 2002). Szerkesztő. A pozsonyi Comenius Egyetem szerkesztői mesterképzésének végzős hallgatója.

Sajtos Orsi (Budapest, 1976). Költő, drámapedagógus, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője. Legutóbbi könyve: *Áradó vizek* (versek, Hungarovox, 2026).

Šereš Rebeka (Galánta, 2005). A Pozsonyi Comenius egyetem diákja, prózát ír. Írásai irodalmi lapokban és különböző antológiákban jelentek meg.

Sz. Bodó Renáta (Csíkszereda, 1989). Művészettörténész, kurátor. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandusza, a Komáromi Duna Menti Múzeum művészettörténésze, fősztályvezetője.

Szedő Réka (Budapest, 1996). Debüt-díjas költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Már ott kéne lennem* (2024, Tipp-Kult Kft.).

Tamási Orosz János (Budapest, 1953). Nyugalmazott szerkesztő és költő, az elmúlt század szülőtte. Posztpolgár. Legutóbbi kötetei: *Fiatalok, még itt vagytok?* (versek, Cédrus Alapítvány, 2024) és *Ide kell születnie* (versek, Lilium Aurum, 2024).

Tóth László (Budapest, 1949). Író, művelődéstörténész, szerkesztő. József Attila-díjas, az MMA rendes tagja. Legutóbbi kötetei: *Időző* (válogatott versek 1968–2024, Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2025), 1989, *avagy Egy év a hetvenötből* (naplókötet, Gondolat Kiadó, Budapest, 2025).

Török Nándor (Leles, 1965). Quasimodo okleveles költő, a Költészet és Valóság Irodalmi Klub alapítója. Hét kötete jelent meg. A legutóbbi: *A vers csak ráadás* (válogatott versek, 2026). Budapesten él.

Viola Szandra (Szentes, 1987). Bella István-díjas író, költő. Legutóbbi kötete: *Magyar Monszun* (2025).

Z. Németh István (Komárom, 1969). Forbáth-, Talamon- és Simkó-díjas költő, prózaíró, szerkesztő, pedagógus. Legutóbbi kötete: *Csetlibotli* (válogatott és új gyermekversek, 2025). Csicsón él.

Szabadság, igazság, nem szabad.
 Tudom, rosszul, a szöveg rossz.
 Mello' eldöntésemet mégiscsak, adja a szó.
Péter Oulaj

ISSN 1338 - 0265

9 771338 026000 >